

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

इ॒षे त्वो॒र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थोपा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑ सवि॒ता
 प्रा॒रप॑यतु श्रेष्ठ॑तमा॒य क॑र्मण॒ आ प्या॑यध्वम॒घ्निया दे॒वभा॒गमूर्ज॑स्वतीः
 पय॑स्वतीः प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा मा वः॑ स्तेन ई॒शत॑ मा॒
 ऽघ॑श॒सो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृणक्तु ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात
 ब॒ह्वीर्य॑ज॒मान॑स्य प॒शून्पा॑हि॥ (१)

इ॒षे त्रि॑च॒त्वारि॑शत॥१॥ _____[१]

य॒ज्ञस्य॑ घो॒षद॑सि प्रत्यु॑ष्टः॒ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अरा॑तयः
 प्रेय॑म॒गाद्धि॑षणा॒ बर्हि॑रच्छ॒ मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॑ वि॒त॑ष्टा त
 आव॑हन्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑द्दे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॑मिह बर्हि॒रास॑दे॒ देवाना॑
 परि॑षूतम॒सि व॒रुष॑वृद्धम॒सि दे॒वब॑र्हिर्मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॑र्यक्पर्व
 ते रा॒ध्यास॑माच्छे॒त्ता ते मा रि॑षं दे॒वब॑र्हिः श॒तव॑ल्शं वि रो॒ह
 स॒हस्र॑वल्शा॒ (२)

वि व॒यः रु॑हेम पृथि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पाहि सुस॒म्भृता॑ त्वा
 स॒म्भ॑रा॒म्यदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॑न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑नं पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑न्थातु
 स ते मा॒ऽऽस्था॑दिन्द्र॒स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्यच्छे बृह॒स्पते॑र्मूर्ध्ना
 ह॑राम्युर्वन्तरि॒क्षम॑न्वि॒हि दे॒वङ्ग॑मम॒सि॥ (३)

सहस्रं बलशा अष्टात्रिंशच्च॥२॥ [२]

शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्यायै मातरिश्वनो घर्मोऽसि
द्यौरसि पृथिव्यसि विश्वधाया असि परमेण धाम्ना दृ॒ह॒स्व मा
ह्वा॒र्व॒सू॒नां प॒वि॒त्रं॑मसि श॒तधा॑रं व॒सू॒नां प॒वि॒त्रं॑मसि स॒हस्रं॑धा॒रं
हु॒तः स्तो॒को हु॒तो द्र॒प्सोऽ॑ग्नये बृ॒हते॑ नाकाय स्वाहा द्यावा-
पृथि॒वीभ्या॑ २ सा वि॒श्वायुः सा वि॒श्वव्य॑चाः सा वि॒श्वक॑र्मा
सम्पृ॒च्यध्व॑मृ॒तावरी॑रू॒र्मिणी॑र्मधु॒मत्त॑मा म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तये॑ सोमे॒न
त्वाऽऽत॑न॒न्चीन्द्रा॑य॒ दधि॑ वि॒ष्णो ह॒व्यं र॑क्षस्व॥ (४)

सोमेनाद्यौ च॥१॥ [३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयं वेषाय त्वा प्रत्युष्टं २ रक्षः प्रत्युष्टा
अरा॑तयो धू॒रसि॑ धूर्व॒ धूर्व॑न्तं धूर्व॒ तं योऽ॑स्मान्धूर्व॑ति॒ तं धूर्व॑ यं
व॒यं धूर्वा॑म॒स्त्वं दे॒वाना॑मसि स॒स्त्रित॑मं प॒प्रित॑मं जुष्ट॑तमं व॒ह्नि॑तमं
दे॒व॒हू॒त॑म॒म॒हु॒त॑मसि ह॒वि॒र्धानं॑ दृ॒ह॒स्व मा ह्वा॑र्मि॒त्रस्य॑ त्वा चक्षु॑षा
प्रेक्षे॒ मा भे॑र्मा सं वि॒क्था मा त्वा॑ (५)

हि॒सि॒षमु॑रु वा॒ताय॑ दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः प्र॑स॒वेऽ॑श्विनो॒र्बा॒हुभ्या॑
पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम॑ग्नये जुष्टं निर्व॑पाम्य॒ग्री॒षोमा॑भ्यामिदं दे॒वाना॑मिदमु॒
नः स॒ह स्फा॑त्यै त्वा ना॒रा॑त्यै सु॒व॒र॒भि वि॑ ख्ये॒षं वै॒श्वान॑रं
ज्योति॑र्दृ॒ह॒न्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॒पृथि॒व्योर्ब॑न्त॒रि॒क्षम॑न्वि॒ह्यदि॑त्यास्त्वो-
प॒स्थे सा॑दया॒म्यग्रे॑ ह॒व्यं र॑क्षस्व॥ (६)

मा त्वा षट्त्वारिंशच्च॥२॥ [४]

दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण प॒वि॒त्रेण॑ व॒सोः॑ सू॒र्यस्य॑
र॒श्मिभि॑रापो॑ दे॒वीर॑ग्रेपुवो॑ अ॒ग्रेगु॑वोऽग्रं॑ इ॒मं य॒ज्ञं न॑य॒ताग्रे॑
य॒ज्ञप॑तिं धत्त युष्म॒निन्द्रो॑ऽवृणीत वृ॒त्रतू॑र्ये यू॒यमिन्द्र॑मवृणीध्वं
वृ॒त्रतू॑र्ये प्रोक्षि॑ताः स्था॒ग्नये॑ वो जुष्टं प्रोक्षा॑म्य॒ग्नीषो॑मा॒भ्यां
शु॒न्धध्वं॑ दै॒व्याय॑ कर्मणे दे॒वय॑ज्याया॒ अव॑धूत॒ रक्षो॑ऽव॒धूता॒
अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्यास्त्व॑गंसि॒ प्रति॑ त्वा (७)

पृ॒थि॒वी वै॑त्त्वधि॒षव॑णमसि॒ वान॑स्प॒त्यं प्रति॑ त्वा-
ऽदि॒त्यास्त्व॑ग्वै॒त्वग्ने॑स्त॒नूर॑सि वा॒चो वि॑स॒र्जनं॑ दे॒ववी॑तये॒ त्वा
गृ॒ह्णाम्य॑द्रि॒रसि॑ वान॒स्पत्यः॑ स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं सु॑शमिं
शमि॑ष्वेष॒मा व॑दोर्ज॒मा व॑द द्युमद्व॒दत॑ व॒यं स॑ङ्घा॒तं जै॑ष्म
व॒र्षवृ॑द्धमसि॒ प्रति॑ त्वा व॒र्षवृ॑द्धं वेत्तु॒ परा॑पूत॒ रक्षः॑ परा॑पूता॒
अ॒रा॒तयो॑ रक्ष॑सां भा॒गोऽसि॑ वा॒युर्वो॑ वि॒वि॒नक्तु॑ दे॒वो वः॑ स॒वि॒ता
हि॒र॒ण्यपा॑णिः॒ प्रति॑ गृ॒ह्णातु॥ (८)

त्वा भाग एकादश च॥२॥ [५]

अव॑धूत॒ रक्षो॑ऽव॒धूता॒ अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्यास्त्व॑गंसि॒ प्रति॑ त्वा
पृ॒थि॒वी वै॑त्तु दि॒वः स्क्व॑म्भ॒नि॒र॑सि॒ प्रति॑ त्वाऽदि॒त्यास्त्व॑ग्वै॒त्तु धि॑षणा॒-
ऽसि॑ पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः स्क्व॑म्भ॒निर्व॑त्तु धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॒यी
प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्व॑त्तु दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः प्र॑स॒वेऽश्वि॑नो॒र्बा॒हुभ्यां॑ पू॒ष्णो

हस्ताभ्यामधि॒वपामि॑ धान्य॑मसि धिनु॒हि दे॒वान्प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॑
त्वा व्या॒नाय॑ त्वा दी॒र्घामनु॑ प्रसि॑तिमायुषे धां दे॒वो वः॑ सवि॒ता
हि॒र॑ण्यपाणिः॒ प्रति॑ गृह्णातु॥ (९)

प्राणायं त्वा पञ्चदश च॥१॥ _____[६]

धृष्टि॑रसि॒ ब्रह्म॑ यच्छापा॑ऽग्नेऽग्निमा॒मादं॑ जहि॒ निष्क्र॒व्यादं॑
से॒धा दे॒वय॑जं वह॒ निर्दग्धं॑ रक्षो॒ निर्दग्धा॑ अरा॑तयो ध्रु॒वम॑सि
पृथि॑वीं दृ॒हाऽऽयु॑र्दृ॒ह प्र॒जां दृ॒ह स॒जा॒तान॒स्मै यज॑मानाय॒
पर्य॑ह ध॒त्रम॑स्यन्तरि॒क्षं दृ॒ह प्रा॒णं दृ॒हापा॑नं दृ॒ह स॒जा॒तान॒स्मै
यज॑मानाय॒ पर्य॑ह ध॒रुण॑मसि॒ दिवं॑ दृ॒ह चक्षु॑र- (१०)

दृ॒ह श्रो॑त्रं दृ॒ह स॒जा॒तान॒स्मै यज॑मानाय॒ पर्य॑ह ध॒र्माऽसि॑
दिशो॑ दृ॒ह योनिं॑ दृ॒ह प्र॒जां दृ॒ह स॒जा॒तान॒स्मै यज॑मानाय॒ पर्य॑ह
चितः॑ स्थ प्र॒जाम॒स्मै र॒यिम॒स्मै स॒जा॒तान॒स्मै यज॑मानाय॒ पर्य॑ह
भृ॒गूणा॑मङ्गि॒रसां॑ तप॑सा तप्य॒ध्वं या॒नि घ॒र्मे क॒पाला॑न्युपचि॒न्वन्ति॑
वे॒धसः॑। पू॒ष्णस्ता॒न्यपि॑ व्र॒त इन्द्र॑वा॒यू वि मु॑ञ्चताम्॥ (११)

चक्षुरष्टाचत्वारिंशच्च॥२॥ _____[७]

सं व॑पामि॒ समा॑पो अ॒द्विर॑गम॒त॒ समोष॑धयो॒ रसे॑न॒ स॒
रे॒वती॑र्जग॒तीभि॑र्मधु॒मती॑र्मधु॒मती॑भिः सृ॒ज्यध्व॑म॒द्भ्यः परि॑ प्र॒जाताः॑
स्थ॒ सम॒द्भिः पृ॑च्य॒ध्वं जन॑यत्यै त्वा सं यौ॒म्यग्र॑यै॒ त्वाऽग्नी॑षोमाभ्यां

मुखस्य शिरोऽसि घर्मोऽसि विश्वायुरु रुरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः
 प्रथतां त्वचं गृह्णीष्वान्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरांतयो देवस्त्वा
 सविता श्रपयतु वर्षिष्ठे अधि नाकेऽग्निस्ते तनुवं माऽति धागग्ने
 हव्यं रक्षस्व सं ब्रह्मणा पृच्यस्वैकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा
 त्रिताय स्वाहा ॥ (१२)

सविता द्वाविंशतिश्च ॥ १ ॥

[८]

आदद् इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा
 वायुरसि तिग्मतेजाः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमपहतोऽरुरुः पृथिव्यै व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते
 द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि
 यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगपहतोऽरुरुः पृथिव्यै देवयजन्यै
 व्रजं (१३)

गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां
 परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा
 मौगपहतोऽरुरुः पृथिव्या अदेवयजनो व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु
 ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि
 यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा (१४)

मौगरुरुस्ते दिवं मा स्कान् वसंवस्त्वा परिगृह्णन्तु गायत्रेण
 छन्दसा रुद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽऽदित्यास्त्वा

परिगृह्णन्तु जागतेन छन्दसा देवस्य सवितुः सवे कर्म कृण्वन्ति
 वेधसं ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसि धा असि स्वधा अस्युर्वी
 चासि वस्वी चासि पुरा क्रूरस्य विसृपो विरप्शिन्नुदादाय
 पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयं चन्द्रमसि स्वधाभिस्तान्धीरासो अनुदृश्य
 यजन्ते॥ (१५)

देवयजन्ये व्रजन्तमतो मा विरप्शिन्नेकादश च॥३॥ [१]

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरांतयोऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा
 निष्टपामि गोष्ठं मा निर्मृक्षं वाजिनं त्वा सपत्नसाहं सम्माज्मि
 वाचं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं प्रजां योनिं मा निर्मृक्षं वाजिनीं त्वा
 सपत्नसाहीं सम्माज्म्याशासाना सौमनसं प्रजां सौभाग्यं
 तनूम्। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये सुकृताय कम्। सुप्रजसंस्त्वा
 वयं सुपत्नीरुपं (१६)

सेदिम। अग्नें सपत्नदम्भनमदब्धासो अदाभ्यम्। इमं विष्यामि
 वरुणस्य पाशं यमबन्धीत सविता सुशेवः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य
 लोके स्योनं मे सह पत्यां करोमि। समायुषा सम्प्रजया समग्ने
 वर्चसा पुनः। सम्पत्नी पत्याऽहं गच्छे समात्मा तनुवा मम। महीनां
 पयोऽस्योषधीनां रसस्तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर्- (१७)

वंपामि महीनां पयोऽस्योषधीनां रसोऽदब्धेन त्वा चक्षुषा-
 ऽवेक्षे सुप्रजास्त्वाय तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेह्यग्निस्ते तेजो मा वि

नै॒द॒ग्नेर्जि॒ह्वा॒ऽसि॑ सु॒भूर्दे॒वानां॑ धाम्ने॒धाम्ने॑ दे॒वेभ्यो॑ यजु॑षेयजुषे भव
 शु॒क्रम॑सि॒ ज्योति॑रसि॒ तेजो॑ऽसि दे॒वो वः॑ सवि॒तोत्पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण
 प॒वित्रे॑ण॒ वसोः॑ सूर्य॑स्य र॒श्मिभिः॑ शु॒क्रं त्वा॑ शु॒क्रायां॑ धाम्ने॒धाम्ने॑
 दे॒वेभ्यो॑ यजु॑षेयजुषे गृह्णामि॒ ज्योति॑स्त्वा॒ ज्योति॑ष्य॒र्चिस्त्वा॒ऽर्चिषि॑
 धाम्ने॒धाम्ने॑ दे॒वेभ्यो॑ यजु॑षेयजुषे गृह्णामि॥ (१८)

उप॒ नी र॒श्मिभिः॑ शु॒क्रं षोड॑श च॥३॥ [१०]

कृ॒ष्णो॑ऽस्याखरे॒ष्ठो॑ऽग्नये॑ त्वा॒ स्वाहा॑ वेदि॑रसि ब॒र्हिषे॑ त्वा॒
 स्वाहा॑ ब॒र्हिर॑सि स्मृ॒ग्न्यस्त्वा॒ स्वाहा॑ दि॒वे त्वा॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ त्वा
 पृथि॑व्यै त्वा॑ स्व॒धा पि॒तृभ्य॑ ऊ॒र्ध्वं ब॒र्हिष॑द्भ्य॒ ऊर्जा॑ पृथि॒वीं
 ग॑च्छ॒तु वि॒ष्णोः॑ स्तूपो॑ऽस्यूर्णा॑म्रदसं॒ त्वा स्तृ॑णामि॒ स्वास॑स्थं दे॒वेभ्यो॑
 गन्ध॑र्वो॑ऽसि वि॒श्वाव॑सुर्वि॒श्वस्मा॑दी॒षतो॑ यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड
 ई॒डित॑ इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॒ (१९)

दक्षि॑णो॒ यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड ई॒डितो॑ मि॒त्रावरु॑णौ
 त्वोत्त॑रतः परि॒धत्तां॑ ध्रु॒वेण॑ धर्म॑णा॒ यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड ई॒डितः॑
 सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त्पातु॒ कस्या॑श्चिद॒भिष॑स्त्या वी॒तिहो॑त्रं त्वा कवे
 द्यु॒मन्त॑ः॒ समि॑धीम॒ह्यग्रे॑ बृ॒हन्त॑मध्व॒रे वि॒शो य॒त्रे स्थो॑ वसू॑नाः
 रु॒द्राणा॑मादित्या॒नाः स॒दसि॑ सीद जु॒हूरु॑प॒भृद्भु॒वाऽसि॑ घृ॒ताची॑ नाम्ना॑
 प्रि॒येण॑ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॒दसि॑ सीद॒ता अ॑सदन्ध॒सुकृ॑तस्य॒ लोके॑ ता

विष्णो पाहि पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियम्॥ (२०)

बाहुरसि प्रिये सदैसि पञ्चदश च॥२॥ [११]

भुवनमसि वि प्रथस्वाग्ने यष्टरिदं नमः। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति
देवयज्याया उपभृदेहि देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया
अग्नाविष्णू मा वामव क्रमिषं वि जिहाथां मा मा सन्ताप्तं लोकं
मे लोककृतौ कृणुतं विष्णोः स्थानमसीत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणि
समारभ्योर्ध्वो अध्वरो दिविस्पृशमहुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रा-
वान्थस्वाहा बृहद्वाः पाहि मां ऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भज
मुखस्य शिरोऽसि सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाम्॥ (२१)

अहुत एकविंशतिश्च॥१॥ [१२]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्वाभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्नाः इन्द्रो मे
निग्राभेणार्धराः अकः। उद्वाभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन्।
अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्। वसुभ्यस्त्वा
रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वाऽक्तः रिहाणा वियन्तु वयः। प्रजां
योनिं मा निर्मृक्षमा प्यायन्तामाप ओषधयो मरुतां पृषतयः स्थ
दिवं (२२)

गच्छ ततो नो वृष्टिमेरय। आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहि चक्षुष्पा
अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहि ध्रुवाऽसि यं परिधिं पर्यधत्था अग्ने देव
पणिभिर्वीयमाणः। तन्त एतमनु जोषं भरामि नेदेष त्वदपचेतयातै

य॒ज्ञस्य॒ पाथ॒ उप॒ समि॑तः स॒ऽस्रा॒वभा॑गाः स्थे॒षा बृ॑हन्तः प्र॒स्तरे॒ष्ठा
ब॒र्हिष॑दश्च (२३)

दे॒वा इ॒मां वाच॑म॒भि विश्वे॑ गृ॒णन्त॑ आ॒सद्या॒स्मिन्ब॒र्हिषि॑
मादय॑ध्वम॒ग्नेर्वा॒मप॑न्नगृहस्य॒ सद॑सि सा॒दयामि॑ सु॒म्राय॑ सु॒मिनी॑ सु॒म्रे
मां धत्तं॑ धुरि॒ धुर्यो॑ पा॒तम॒ग्नेऽद॒व्यायोऽशी॑ततनो पा॒हि मा॒ऽद्य दि॒वः
पा॒हि प्र॑सि॒त्यै पा॒हि दुरि॑ष्ठ्यै पा॒हि दुर॑द्भ॒न्यै पा॒हि दु॒श्चरि॑ता॒दवि॑षन्नः
पि॒तुं कृ॑णु सु॒षदा॒ योनि॑ः॒ स्वाहा॒ देवा॑ गा॒तुवि॑दो गा॒तुं वि॒त्वा
गा॒तुमि॑त॒ मन॑सस्पत इ॒मं नो॑ देव दे॒वेषु॑ य॒ज्ञः स्वाहा॑ वा॒चि स्वाहा॑
वाते॑ धाः॥ (२४)

दिवश्च वि॒त्वा गा॒तुत्रयो॑दश च॥३॥ [१३]

उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्या॒ उ॒भा राध॑सः स॒ह मा॑दय॒ध्वै॑। उ॒भा
दा॒तारा॑वि॒षाः र॑यी॒णामु॒भा वाज॑स्य सा॒तयै॑ हुवे वाम्। अश्र॑वः
हि भूरि॑दाव॒त्तरा॑ वां वि जा॑मातुरु॒त वां घा॑ स्या॒लात्। अथा॑
सोम॑स्य॒ प्रय॑ती यु॒वभ्या॒मिन्द्रा॑ग्नी॒ स्तोमं॑ जनयामि॒ नव्य॑म्। इन्द्रा॑ग्नी
नव॑तिं पुरो॑ दा॒सप॑त्नीरधूनुतम्। सा॒कमे॑के॒न क॑र्मणा। शुचिं॑ नु स्तोमं॒
नव॑जातम॒द्येन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा जुषेथा॑म्॥ (२५)

उ॒भा हि वा॑ः सु॒हवा॒ जोह॑वीमि॒ ता वाज॑ः स॒द्य उ॑शते
धेष्ठा॑। व॒यमु॑ त्वा पथस्पते॒ रथं॑ न वाज॑सातये। धि॒ये पू॑षन्नयुज्महि।
प॒थस्प॑थः परि॑पतिं वच॒स्या कामे॑न कृ॒तो अ॒भ्या॑नड॒र्कम्। स नो॑

रासच्छुरुधंश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधाति प्र पूषा। क्षेत्रस्य पतिना
वयं हितेनेव जयामसि। गामश्च पोषयित्वा स नो (२६)

मृडातीदृशे। क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पयो
अस्मासु धुक्वा मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो
मृडयन्तु। अग्रे नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि
विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनो भूर्यिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम।
आ देवानामपि पन्थामगन् यच्छक्रवाम तदनु प्रवौढुम्।
अग्निर्विद्वान्त्स यंजात् (२७)

सेदु होता सो अध्वरान्त्स ऋतून्कल्पयाति। यद्वाहिष्ठं तदग्नये
बृहदर्च विभावसो। महिषीव त्वद्रयिस्त्वद्वाजा उदीरते। अग्रे त्वं
पारया नव्यो अस्मान्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा। पूश्च पृथ्वी
बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः। त्वमग्रे व्रतपा
असि देव आ मर्त्येष्व। त्वं यज्ञेष्विड्यः। यद्वो वयं प्रमिनाम
व्रतानि विदुषा देवा अविदुष्टरासः। अग्निष्टद्विश्चमा पृणाति विद्वान्
येभिर्देवां ऋतुभिः कल्पयाति॥ (२८)

जुषेथामा स नो यजादा त्रयोविंशतिश्च॥४॥ [१४]

इषे त्वां यज्ञस्य शुन्यध्वं कर्मणे देवोऽवधूतनृष्टिः सं वपाभ्या ददे प्रत्युष्टं कृष्णोऽसि भुवनमसि

वाजंस्योभा वां चतुर्दश॥१४॥

इषे दृहं भुवनमृष्टाविंशतिः॥२८॥

इषे त्वां कल्पयामि॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः॥१-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

आपं उ॒न्दन्तु जी॒वसे॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ वर्च॑स॒ ओष॑धे॒ त्राय॑स्वैन॒ऽ
 स्वधि॑ते॒ मेन॑ः॒ हि॒ःसी॑र्देव॒श्रूरे॑तानि॒ प्र व॑पे स्व॒स्त्युत्तरा॑ण्यशी॒याऽऽ॒-
 पो॑ अ॒स्मान्मा॒तरः॑ शु॒न्धन्तु॑ घृ॒तेन॑ नो घृ॒तपु॑वः पुनन्तु॒ विश्व॑म॒स्मत्प्र
 व॑हन्तु रि॒प्रमुदा॑भ्यः शुचि॒रा पू॒त ए॑मि॒ सोम॑स्य त॒नूर॑सि त॒नुवं॑ मे
 पाहि॑ मही॒नां पयो॑ऽसि वर्चो॒धा अ॑सि॒ वर्चो॑ (१)

मयि॑ धेहि वृ॒त्रस्य॑ क॒नीनि॑काऽसि चक्षु॒ष्पा अ॑सि॒ चक्षु॑र्मे
 पाहि॑ चि॒त्पति॑स्त्वा पुनातु वा॒क्पति॑स्त्वा पुनातु दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता
 पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण पवि॒त्रेण॑ वसोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑स्तस्य॒ ते पवि॑त्रपते
 प॒वित्रे॑ण॒ यस्मै॑ कं पु॒ने तच्छ॑केय॒मा वो॑ दे॒वास ई॑महे सत्य॑धर्माणो
 अध्व॑रे यद्वो॑ दे॒वास आ॑गुरे यजि॑यासो॒ हवाम॑ह॒ इन्द्रा॑ग्नी॒ द्यावा॑पृथि॒वी
 आपं॑ ओषधी॒स्त्वं दी॒क्षाणा॑मधि॒पति॑रसी॒ह मा॒ सन्तं॑ पाहि॥ (२)

वर्च॑ ओषधीरु॒ष्टौ च॑॥२॥ [१]

आकू॑त्यै प्र॒युजे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ मे॒धायै॑ मन॑से॒ऽग्नये॒ स्वाहा॑
 दी॒क्षायै॑ तप॑से॒ऽग्नये॒ स्वाहा॑ सर॑स्वत्यै पू॒ष्णे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ऽऽपो॑
 दे॒वीर्बृ॑हतीर्वि॒श्वश॑म्भुवो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒र्वन्तरि॑क्षं बृह॒स्पति॑र्नो ह॒विषा॑
 वृ॒धातु॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑र्तो॒ऽवृणी॑त स॒ख्यं विश्वे॑ रा॒य

इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहंरुर्सामयोः शिल्पे स्थस्ते वामा
रभे ते मां (३)

पातमाऽस्य यज्ञस्योदृचं इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं
दक्षं वरुणं सः शिंशाधि ययाऽति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि
नावः रुहेमोर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्रदा ऊर्जं मे यच्छ पाहि मा मा मां
हिः सीर्विष्णोः शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे यच्छ नक्षत्राणां
माऽतीकाशात् पाहीन्द्रस्य योनिंरसि (४)

मा मां हिः सीः कृष्यै त्वां सुसस्यायै सुपिप्पलाभ्युस्त्वौष-
धीभ्यः सूपस्था देवो वनस्पतिरूर्ध्वो मां पाह्योदृचः स्वाहा यज्ञं
मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहोरोरन्तरिक्षाः स्वाहा यज्ञं
वातादा रभे॥ (५)

मा योनिंरसि त्रिंशच्च॥३॥ [२]

दैवीं धियं मनामहे सुमृडीकामभिष्टये वर्चोधां यज्ञवाहसं
सुपारा नो असद्वशैः। ये देवा मनोजाता मनोयुजः सुदक्षा
दक्षपितारस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहाऽग्ने
त्वः सु जागृहि वयं सु मन्दिषीमहि गोपाय नः स्वस्तये प्रबुधै
नः पुनर्ददः। त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्वाम्। त्वं (६)

यज्ञेष्वीड्यः॥ विश्वे देवा अभि मा माऽववृत्रन् पूषा सन्या
सोमो राधंसा देवः संविता वसोर्वसुदावा रास्वेयं सोमाऽऽभूयो

भ॒र॒ मा॒ पृ॒ण॒न्पृ॒त्या॒ वि॒ रा॒धि॒ मा॒ऽह॒मायु॑षा च॒न्द्रम॑सि॒ मम॒ भो॒गाय॑
 भव॒ व॒स्त्रम॑सि॒ मम॒ भो॒गाय॑ भवो॒स्त्राऽसि॒ मम॒ भो॒गाय॑ भव॒ ह्यो॑ऽसि॒
 मम॒ भो॒गाय॑ भव॒ (७)

छा॒गो॑ऽसि॒ मम॒ भो॒गाय॑ भव॒ मे॒षो॑ऽसि॒ मम॒ भो॒गाय॑ भव॒ वा॒यवे॑
 त्वा॒ वरु॑णाय॒ त्वा॒ नि॒र॒ऋ॒त्यै॒ त्वा॒ रु॒द्राय॑ त्वा॒ दे॒वी॒रा॒पो॒ अपां॑ न॒पाद्य॑
 ऊ॒र्मि॒र॒ह॒वि॒ष्य॑ इन्द्रि॒यावा॑न्म॒दि॒न्त॑म॒स्तं वो॒ मा॒ऽव॑क्रमिष॒मच्छे॑न्नं
 तन्तु॑ पृ॒थि॒व्या॒ अनु॑ गेषं भ॒द्राद॑भि॒ श्रेयः॑ प्रेहि॒ बृ॒ह॒स्पतिः॑ पु॒र॒ए॒ता
 ते॒ अ॒स्त्वथे॑मव॒ स्य॒ वर॒ आ॒ पृ॒थि॒व्या॒ आ॒रे॒ शत्रू॑न् कृ॒णुहि॑
 सर्व॑वीर॒ ए॒दम॑गन्म॒ दे॒व॒य॒ज॒नं॑ पृ॒थि॒व्या॒ वि॒श्वे॑ दे॒वा॒ यद॑जु॒षन्त॒ पूर्वं॑
 ऋ॒क्स॒मा॒भ्यां॑ यजु॒षा॒ स॒न्त॒र॒न्तो॒ रा॒य॒स्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॒दे॒म॥ (८)

आ त्व९ ह्यो॑ऽसि॒ मम॒ भो॒गाय॑ भव॒ स्य॒ पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥३॥ [३]

इ॒यं ते॑ शु॒क्र॒ त॒नू॒रि॒दं॒ वर्च॑स्तया॒ सं भ॑व॒ भ्राजं॑ गच्छ॒ जूर॑सि
 धृ॒ता॒ मन॑सा॒ जुष्टा॒ वि॒ष्णवे॒ तस्या॑स्ते स॒त्यस॑वसः प्रस॒वे वा॑चो
 य॒न्नम॑शीय॒ स्वाहा॑ शु॒क्रम॑स्य॒मृत॑मसि॒ वैश्व॑देव९ ह॒विः॒ सूर्य॑स्य॒
 चक्षु॑राऽरु॒हम॑ग्रे॒रक्ष॑णः क॒नी॒निकां॑ यदेत॑शेभि॒रीय॑से॒ भ्राज॑मानो
 वि॒प॒श्चिता॒ चिद॑सि॒ म॒नाऽसि॒ धी॒र॑सि॒ दक्षि॑णा- (९)

ऽसि॒ य॒ज्ञि॒याऽसि॒ क्ष॒त्रि॒याऽस्य॑दि॒तिर॑स्यु॒भय॑तः॒शीर्ष्णी॑ सा
 नः॒ सु॒प्रा॑ची॒ सु॒प्र॑तीची॒ सं भ॑व॒ मि॒त्र॒स्त्वा॒ प॒दि॒ ब॑ध्नातु॒ पू॒षाऽध्व॑नः
 पा॒त्वि॒न्द्रा॒याध्य॑क्षा॒यानु॑ त्वा॒ मा॒ता॒ म॒न्य॒ता॒मनु॑ पि॒ताऽनु॑ भ्रा॒ता॒

सग॒र्भ्योऽनु॒ सखा॒ सयू॑थ्यः सा दै॒वि दे॒वम॑च्छेहीन्द्रा॒य सोम॑ः
रु॒द्रस्त्वाऽऽव॑र्तयतु मि॒त्रस्य॑ प॒था स्व॒स्ति सोम॑सखा पुन॒रेहि॑ स॒ह
र॒य्या॥ (१०)

दक्षिणा सोमसखा पञ्च च॥२॥ [४]

व॒स्यसि॑ रु॒द्राऽस्य॑दि॒तिर॑स्यादि॒त्याऽसि॑ शु॒क्राऽसि॑ च॒न्द्राऽसि॑
बृ॒हस्प॑तिस्त्वा सु॒मे र॑ण्वतु रु॒द्रो वसु॑भिरा चि॒केतु॑ पृथि॒व्यास्त्वा
मूर्ध॑न्ना जि॒घर्षि॑ दे॒वय॑जन् इडा॒याः प॒दे घृ॑तव॒ति स्वाहा॑
परि॑लिखित॒ः रक्षः॑ परि॑लिखिता अरा॑तय इ॒दम॑ह॒ः रक्ष॑सो
ग्री॒वा अपि॑ कृ॒न्तामि॒ योऽस्मान् द्वेष्टि॑ यं च॒ वयं॑ द्विष्म इ॒दम॑स्य
ग्री॒वा (११)

अपि॑ कृ॒न्ताम्य॒स्मे रा॒यस्त्वे रा॒यस्तो॑ते रा॒यः सं दै॒वि दे॒व्योर्व॑श्या
पश्य॑स्व त्वष्टी॑मती ते सपे॒य सुरे॑ता॒ रेतो॑ दधा॒ना वी॒रं वि॑दे॒य तव॑
स॒न्दशि॒ माऽह॑ः रा॒यस्पोषे॑ण॒ वि योष॑म्॥ (१२)

अस्य ग्रीवा एकात्रिंशच्च॥२॥ [५]

अ॒ःशुना॑ ते अ॒ःशुः पृ॒च्यतां॑ परु॒षा परु॑र्गन्ध॒स्ते का॒मम॑वतु
मदा॑य॒ रसो॒ अच्यु॑तोऽमा॒त्योऽसि॑ शु॒क्रस्ते॒ ग्रहो॑ऽभि त्यं दे॒वः
स॒वि॒तार॑मू॒ण्योः क॒विक्र॑तुम॒र्चामि॑ स॒त्यस॑वस॒ रत्न॑धा॒मभि॑ प्रि॒यं
म॒तिमूर्ध्वा॑ यस्या॒मति॑र्भा अदि॑द्युत॒त्सवी॑मनि॒ हिर॑ण्यपा॒णिर॑मिमीत
सु॒क्रतुः॑ कृ॒पा सु॒वः। प्र॒जाभ्य॑स्त्वा प्रा॒णाय॑ त्वा व्या॒नाय॑ त्वा

प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु प्राणन्तु॥ (१३)

अनु सप्त च॥१॥ _____ [६]

सोमं ते क्रीणाम्यूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्तमभिमाति-
षाहं शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन
सम्यक्ते गोरस्मे चन्द्राणि तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते
सहस्रपोषं पुष्यन्त्याश्चरमेणं पशुनां क्रीणाम्यस्मे ते बन्धुर्मयि
ते रायः श्रयन्तामस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तमो मित्रो न
एहि सुमित्रधा इन्द्रस्योरु मा विश दक्षिणमुशन्नुशन्तं स्योनः
स्योनं स्वान् भ्राजाङ्घारे बम्भारे हस्त सुहस्त कृशानवेते वः
सोमक्रयणास्तात्रक्षध्वं मा वो दमन्न॥ (१४)

ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥१॥ _____ [७]

उदायुषा स्वायुषोदोषधीनां रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्था-
ममृतां अनु। उर्वन्तरिक्षमन्विह्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद
आसीदास्तभ्राद्यामृषभो अन्तरिक्षममिमीत वरिमाणं पृथिव्या
आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानि वनेषु
व्यन्तरिक्षं ततान् वाजमर्वथ्सु पयो अघ्नियासु हृथ्सु (१५)

ऋतुं वरुणो विक्ष्वग्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावुदुत्यं
जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ उस्त्रावेतं
धूर्षाहावनश्रू अवीरहणौ ब्रह्मचोदनौ वरुणस्य स्कम्भनमसि

वरुणस्य स्कम्भसर्जनमसि प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः॥ (१६)

हृत्सु पञ्चत्रिंशच्च॥२॥ [८]

प्रच्यवस्व भुवस्पते विश्वान्यभि धामानि मा त्वा परिपरी
विदन्मा त्वा परिपन्थिनो विदन्मा त्वा वृका अघायवो मा गन्धर्वो
विश्वावसुरा दधच्छेनो भूत्वा परा पत यजमानस्य नो गृहे
देवैः सङ्स्कृतं यजमानस्य स्वस्त्ययन्यस्यपि पन्थामगस्महि
स्वस्तिगामनेहसं येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु नमो
मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतः संपर्यत दूरेदृशे देव-
जाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत वरुणस्य स्कम्भनमसि
वरुणस्य स्कम्भसर्जनमस्युन्मुक्तो वरुणस्य पाशः॥ (१७)

मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च॥१॥ [९]

अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा सोमस्याऽऽतिथ्यमसि विष्णवे
त्वाऽतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वाऽग्नये त्वा रायस्पोषदान्ने विष्णवे
त्वा श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वा या ते धामानि हविषा
यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञं गयस्फार्नः प्रतरणः सुवीरो-
ऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यानदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ (१८)

सीद वरुणोऽसि धृतव्रतो वारुणमसि शंयोर्देवानां सख्यान्मा
देवानामपसंश्छिथ्स्मह्यापतये त्वा गृह्णामि परिपतये त्वा गृह्णामि
तनूनत्रै त्वा गृह्णामि शाक्वराय त्वा गृह्णामि शक्वन्नोजिष्ठाय त्वा

गृह्णाम्यनाधृष्टमस्यनाधृष्टं देवानामोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्ते-
 ऽन्यमनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिरञ्जसा
 सत्यमुप गेषः सुविते मा धाः॥ (१९)

आ मैकं च॥२॥ _____ [१०]

अ॒शु॒र॒शु॒स्ते दे॒व सो॒माऽऽप्या॑यता॒मिन्द्रा॑यै॒कध॑न॒विद्
 आ तु॒भ्यमिन्द्रः॑ प्यायता॒मा त्वमिन्द्रा॑य प्याय॒स्वाऽऽप्या॑य
 सखी॑न्त्स॒न्या मे॒धया॑ स्व॒स्ति ते॑ दे॒व सोम॑ सु॒त्याम॑शी॒येष्टा॑ रा॒यः
 प्रेषे॑ भगा॒यर्त॑मृ॒तवा॑दि॒भ्यो नमो॑ दि॒वे नमः॑ पृथि॒व्या अग्ने॑ व्रतपते
 त्वं व्र॒ताना॑ व्र॒तप॑तिरसि॒ या मम॑ त॒नूरे॑षा सा त्वयि॒ (२०)

या तव॑ त॒नूरि॒यः सा मयि॑ स॒ह नौ॑ व्रतपते व्र॒तिनो॑व्र॒तानि॒ या
 ते अग्ने॑ रु॒द्रिया॑ त॒नूस्त॑या नः पाहि॒ तस्या॑स्ते स्वाहा॒ या ते अग्ने॑-
 ऽयाश॑या र॒जाश॑या ह॒राश॑या त॒नूर्व॑र्षि॒ष्टा ग॒ह्वरे॑ष्ठो॒ग्रं वचो॑ अ॒पाव॑धीं
 त्वेषं॑ वचो॑ अ॒पाव॑धीः॒ स्वाहा॑॥ (२१)

त्वयि चत्वारि॑श॒च्च॥२॥ _____ [११]

वि॒त्ताय॑नी मे॒ऽसि ति॒क्ताय॑नी मे॒ऽस्य॑व॒तान्मा नाथि॑तम॒व॒तान्मा
 व्यथि॑तं वि॒देर॒ग्निर्न॑भो॒ नामा॑ग्ने अ॒ङ्गिरो॒ योऽस्यां॑ पृथि॒व्याम॑स्याऽऽ-
 यु॒षा नाम्नेहि॑ यत्ते॒ऽनाधृष्टं॑ नाम॑ य॒ज्ञियं॑ तेन॒ त्वाऽऽद॑धे॒ऽग्ने अ॒ङ्गिरो॒
 यो द्वि॒तीय॑स्यां तृ॒तीय॑स्यां पृथि॒व्याम॑स्याऽऽयु॒षा नाम्नेहि॑ यत्ते॒ऽनाधृष्टं॑
 नाम॑ (२२)

य॒ज्ञियं॑ तेन॒ त्वाऽऽद॑धे॒ सि॒हीर॑सि म॒हिषी॑र॒स्युरु॑ प्र॒थस्वो॑रु

ते यज्ञपतिः प्रथतां ध्रुवाऽसिं देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः
 शुम्भस्वेन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु मनोजवास्त्वा
 पितृभिर्दक्षिणतः पातु प्रचेतास्त्वा रुद्रैः पश्चात्पातु विश्वकर्मा त्वा-
 ऽऽदित्यैरुत्तरतः पातु सि॒॒॒हीर॑सि सपत्नसाही स्वाहा सि॒॒॒हीर॑सि
 सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒॒॒ही- (२३)

र॑सि रायस्पोषवनिः स्वाहा सि॒॒॒हीर॑स्यादित्यवनिः स्वाहा
 सि॒॒॒हीर॑स्या वह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहा भूतेभ्यस्त्वा
 विश्वायुरसि पृथिवीं द॒॒॒ह ध्रुव॑क्षिदस्यन्तरिक्षं द॒॒॒हाच्युत॑क्षिदसि
 दिवं द॒॒॒हाग्नेर्भस्मा॑स्यग्नेः पुरीषमसि॥ (२४)

नामं सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒॒॒हीः पञ्चत्रिंशच्च॥३॥ [१२]

यु॒ञ्जते॒ मन॑ उ॒त यु॒ञ्जते॒ धियो॒ विप्रा॒ विप्र॑स्य बृ॒हतो॒ विप॑श्चितः।
 वि हो॒त्रा दधे॑ वयुना॒विदेक॑ इन्म॒ही दे॒वस्य॑ सवि॒तुः परि॑ष्टुतिः॥
 सु॒वाग्दे॒व दुर्या॒॑ आ व॑द दे॒वश्रु॑तौ दे॒वेष्वा घो॑षेथा॒मा नो॑ वी॒रो
 जा॒यतां क॑र्म॒ण्यो य॒॑ सर्वे॑ऽनुजी॒वाम् यो ब॑हूनामसद्व॒शी। इ॒दं
 विष्णु॑र्वि च॒क्रमे॑ त्रे॒धा नि द॑धे प॒दम्। समू॑ढमस्य (२५)

पा॒॑सुर इ॒राव॑ती धेनुमती हि भूत॒॑सूयव॑सिनी मन॑वे यश॒स्ये।
 व्य॑स्कभ्रा॒द्रोद॑सी विष्णु॑रेते दा॒धार पृथि॑वीम॒भितो॑ म॒यूखैः॥ प्राची॑
 प्रेत॑मध्व॒रं क॑ल्पयन्ती ऊ॒र्ध्वं य॒ज्ञं न॑यत॒ मा जी॑ह्वरत॒मत्र॑ रमेथां
 वर्ष्म॑नृथि॒व्या दि॒वो वा विष्ण॑वुत वा पृथि॒व्या म॒हो वा विष्ण॑वुत

वाऽन्तरिक्षाद्धस्तौ पृणस्व बहुभिर्वसव्यैरा प्र यच्छ (२६)

दक्षिणादोत सव्यात्। विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्र वोचं यः
पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं
विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः
शजत्रे स्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णावे
त्वा॥ (२७)

अस्य यच्छैकात्रचत्वारिंशच्च॥३॥ [१३]

कृणुष्व पाजुः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इमेन।
तृष्णीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्यं रक्षसस्तपिष्ठैः॥ तवं
भ्रमासं आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूष्प्यग्रे
जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विष्वगुल्काः॥ प्रति स्पशो वि
सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो दूरे
अघशंसो (२८)

यो अन्त्यग्रे मार्किष्टे व्यथिरा दधर्षीत्। उदग्रे तिष्ठ
प्रत्याऽऽतनुष्व न्यमित्रा ओषतात्तिग्महेते। यो नो अरातिं
समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ ऊर्ध्वो भव प्रति
विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां
जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्॥ स ते (२९)

जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्। विश्वान्यस्मै

सुदिनानि रा॒यो द्यु॒मन्य॒र्यो वि दुरो॑ अ॒भि द्यौ॑त्॥ सेद॑ग्रे अस्तु सु॒भगः॑
 सु॒दानुर्य॑स्त्वा॒ नित्ये॑न ह॒विषा॒ य उ॒क्थैः। पि॒प्री॑षति॒ स्व आ॒युषि॑ दुरो॒णे
 वि॒श्वेद॑स्मै सु॒दिना॒ साऽसं॑दि॒ष्टिः॥ अर्चा॑मि ते सु॒म॒तिं घोष्य॑र्वा॒ख्यं
 ते वा॒वाता॑ जरता- (३०)

मि॒यङ्गीः। स्व॒श्वो॑स्त्वा सु॒रथा॑ म॒र्जये॑मा॒स्मे क्ष॒त्राणि॑ धा॒रये॑रन्
 द्यून्॥ इ॒ह त्वा॒ भू॒र्या च॑रे॒दुप॒ त्मन्दोषा॑वस्त॒र्दीदि॒वाऽस॒मनु॑ द्यून्।
 कीड॑न्तस्त्वा सु॒मन॑सः स॒पेमा॑भि द्यु॒मना॑ त॒स्थिवा॑ऽसो जना॑नाम्॥
 यस्त्वा स्व॒श्वः सु॒हिर॑ण्यो अ॒ग्न उ॒पया॑ति॒ वसु॑मता॒ रथे॑न। तस्य॑
 त्रा॒ता भ॑वसि॒ तस्य॑ सखा॒ यस्त॑ आ॒तिथ्य॑मा॒नुष॑ग्जुजोषत्॥ म॒हो
 रु॒जामि॑ (३१)

ब॒न्धुता॒ वचो॑भिस्तन्मा॑ पि॒तुर्गो॑त॒माद॑न्वियाय॥ त्वं नो॑ अस्य
 वच॑सश्चि॒किद्धि॒ होत॑र्यविष्ठ सु॒क्रतो॒ दमू॑नाः॥ अ॒स्वंप्र॑जस्तर॒णयः॑
 सु॒शेवा॒ अत॑न्द्रासोऽवृ॒का अश्र॑मिष्ठाः। ते पा॒यवः॑ स॒ध्रिय॑श्चो नि॒षद्या॑
 ऽग्रे॑ तव॑ नः पान्त्वमूर॥ ये पा॒यवो॑ मामतेयं ते॑ अ॒ग्रे प॑श्यन्तो अ॒न्धं
 दु॒रिता॑दर॒क्षन्। र॒रक्ष॑ ता॒न्सु॒कृतो॑ वि॒श्ववे॑दा दि॒प्सन्त॒ इद्रि॑पवो॒ ना
 ह॑ (३२)

दे॒भुः॥ त्वया॑ व॒यः स॑ध॒न्यस्त्वो॒तास्त॒व प्र॑णी॒त्यश्या॑म॒ वाजा॑न्।
 उ॒भा श॑ऽसा॑ सूदय सत्यतातेऽनु॒ष्टुया॑ कृ॒णु॒ह्यह॑याण॥ अ॒या ते॑ अ॒ग्रे
 स॒मिधा॑ वि॒धेम॒ प्रति॒ स्तोम॑ऽश॒स्यमा॑नं गृ॒भाया॑ द॒हाश॑सो॒ रक्ष॑सः

पा॒ह्य॑स्मान्द्रु॒हो नि॒दोऽमि॑त्रम॒हो अव॑द्यात्॥ र॒क्षो॒हणं॑ वा॒जिन॑माऽऽ-
जि॑घर्मि मि॒त्रं प्रथि॑ष्ठमुपं॒ यामि॑ शर्म॑। शिशा॑नो अ॒ग्निः क्रतु॑भिः
समि॑द्धः स नो॒ दिवा॒ (३३)

स रि॒षः पा॑तु नक्तम्॥ वि ज्योति॑षा बृ॒हता भा॑त्य॒ग्निरा॒विर्वि॑श्वानि
कृ॒णुते॑ महि॒त्वा। प्रादे॑वीर्मा॒याः स॑हते दुरे॒वाः शिशी॑ते शृ॒ङ्गे रक्ष॑से
वि॒निक्षे॑॥ उ॒त स्वा॒नासो॑ दि॒विष॑न्त्व॒ग्नेस्ति॒ग्मायु॑धा रक्ष॑से हन्त॒वा उ॑।
मदे॑ चिदस्य॒ प्ररु॑जन्ति॒ भामा॒ न व॑रन्ते परि॒बाधो॑ अदे॒वीः॥ (३४)

अ॒घश॑स्सः स ते॑ जरता॒ रुजामि॑ ह॒ दिवैक॑चत्वारि॒शच्च॥७॥ [१४]

आपं॑ उ॒न्दन्वाकू॑त्यै दे॒वीमि॑यं ते॒ वस्व्य॑स्य॒शुनां॑ ते॒ सोम॑न्त॒ उदायु॑षा प्र च्य॑वस्वा॒ग्नेराति॑थ्यम्॒शुर॑
शुर्वि॑त्ताय॒नी मे॒सि यु॒ञ्जते॑ कृ॒णुष्व॑ पा॒ज्ञश्चतु॑र्दश॥१४॥

आपो॑ वस्व्य॑सि॒ या तवे॒यङ्गीश्चतु॑स्त्रि॒शत्॥३४॥

आपं॑ उ॒न्दन्वदे॒वीः॥

हरिः॑ ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥१-२॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

देवस्य॑ त्वा सवितुः॑ प्रसवे॑ऽश्विनो॑र्बाहुभ्या॑ पृष्णो
हस्ता॑भ्यामाददे॑ऽभ्रिरसि॑ नारिरसि॑ परिलिखित॑ रक्षः॑ परिलिखिता॑
अरा॑तय इदम॑ह रक्ष॑सो ग्रीवा॑ अपि॑ कृन्तामि॑ यो॑ऽस्मान् द्वेष्टि॑
यं च॑ वयं॑ द्विष्म इदम॑स्य ग्रीवा॑ अपि॑ कृन्तामि॑ दिवे॑ त्वा-
ऽन्तरि॑क्षाय त्वा पृथि॑व्यै त्वा शुन्ध॑तां लोकः॑ पितृ॑षदनो॑ यवो॑ऽसि
यवया॑स्मद्वेषो॑ (१)

यवया॑रा॑तीः पितृ॑णा र सदन॑मस्युद्विव॑ स्तभा॑नाऽन्तरि॑क्षं पृण
पृथि॑वीं द॑ह द्युता॑नस्त्वा॑ मारु॑तो मि॒नोतु मि॒त्रावरु॑णयोर्ध्रु॒वेण॑ धर्म॑णा
ब्रह्म॑वनिं॑ त्वा क्षत्र॑वनिं॑ सुप्रजा॑वनिं॑ राय॑स्पोष॒वनिं॑ पर्यू॑हामि॑ ब्रह्म॑
द॑ह क्षत्रं॑ द॑ह प्रजां॑ द॑ह रा॒यस्पोष॑ द॑ह घृ॒तेन॑ द्यावापृथि॑वी
आ पृ॑णेत्यामिन्द्र॑स्य सदा॑ऽसि विश्व॑जनस्य॑ छाया॑ परि॑ त्वा गिर्व॑णो
गिर॑ इ॒मा भ॑वन्तु विश्व॑तो वृद्धा॑युमनु॑ वृद्ध॑यो जुष्टा॑ भवन्तु॑ जुष्ट॑य
इन्द्र॑स्य स्यूर॑सीन्द्र॑स्य ध्रुव॑मस्यैन्द्र॑मसीन्द्रा॑य त्वा॥ (२)

द्वेषं इ॒मा अ॒ष्टादंश॑ च॥२॥

[१]

रक्षो॑ह॒णो वल॑ग॒हनो॑ वैष्ण॑वान्ख॒नामीद॑म॒हं तं व॑लग॒मुद्व॑पामि॑
यं नः॑ स॒मानो॑ यम॑स॒मानो॑ निच॑खानेद॒मेन॑म॒धरं॑ करोमि॑ यो नः॑
स॒मानो॑ योऽस॑मानोऽरा॒तीय॑ति॒ गाय॑त्रेण॑ छन्द॑साऽव॒बाढो॑ वल॑गः

किमत्र भद्रं तन्नौ सह विराडसि सपत्न्या सम्राडसि भ्रातृव्यहा
स्वराडस्यभिमातिहा विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हन्ता (३)

रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽव
नयामि वैष्णवान् यवोऽसि यवयास्मद्वेषो यवयारांती रक्षोहणो
वलगहनोऽव स्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽभि
जुहोमि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनावुपं दधामि वैष्णवी
रक्षोहणो वलगहनो पर्यूहामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो परि
स्तृणामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवी बृहन्नसि बृहद्वावा
बृहतीमिन्द्राय वाचं वद॥ (४)

हन्तेन्द्राय द्वे च॥२॥ _____ [२]

विभूरसि प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः श्वात्रो-
ऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदा उशिगंसि कविरङ्घारिरसि
बम्भारिरवस्युरसि दुवस्वाञ्छुभ्यूरसि मार्जालीयः सम्राडसि
कृशानुः परिषद्योऽसि पवमानः प्रतक्काऽसि नभस्वानसम्मृष्टोऽसि
हव्यसूद ऋतधामाऽसि सुवर्ज्योतिर्ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामाऽजो-
ऽस्येकपादहिरसि बुध्नियो रौद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने पिपृहि मा
मा मां हिंसीः॥ (५)

अनीकेनाष्टौ च॥१॥ _____ [३]

त्वं सौम तनूकृद्ध्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य उरु यन्तासि

वरूथ॑ꣳ स्वाहा॑ जुषा॒णो अ॒मुराज्य॑स्य वेतु॑ स्वाहा॒ऽयं नो॑
 अ॒ग्निर्वरि॑वः कृ॒णोत्वयं॑ मृधः॑ पुर ए॒तु प्रभि॑न्दन्। अ॒यं शत्रू॑ञ्जयतु
 जर॑हृषा॒णोऽयं वाजं॑ जयतु॒ वाजं॑सातौ॥ उ॒रु वि॑ष्णो॒ वि क्र॑मस्वो॒रु
 क्षया॑य नः कृधि। घृ॒तं घृत॑योने पिब॒ प्रप्र॑ य॒ज्ञप॑तिं तिर॥ सोमो॑
 जिगाति॑ गातुविद् (६)

दे॒वाना॑मेति निष्कृतमृतस्य॒ योनि॑मा॒सद॒मदि॑त्याः स॒दो-
 ऽस्यदि॑त्याः सद् आ सी॑दैष वो॑ देव स॒वितः॑ सोम॒स्तं र॑क्षध्वं
 मा वो॑ द॒भदे॑तत् त्वं सोम॑ दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इ॒दम॑हं म॒नुष्यो॑
 म॒नुष्या॑न्त्सह प्र॒जया॑ सह रा॒यस्पोषे॑ण॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्य॑
 इ॒दम॑हं निर्व॑रुणस्य॒ पाशा॑त्सुव॑र॒भि (७)

वि र॒ख्येपं॑ वैश्वान॒रं ज्योति॑र॒ग्ने॑ व्रत॒पते॒ त्वं व्र॑तानां॑ व्रत॒पति॑रसि
 या म॒म त॒नूस्त्वय्य॑भू॒दिय॑ꣳ सा मयि॑ या त॒वं त॒नूर्मय्य॑भू॒देषा॑ सा
 त्वयि॑ यथाय॒थं नो॑ व्रत॒पते॒ व्रति॑नो॒व्रतानि॑॥ (८)

गातुविद्भ्येकं त्रिंशच्च ॥ ३ ॥ [४]

अत्य॒न्याना॑गां॒ नान्या॑नुपा॒गाम॑र्वाक्का॒ परै॑रविदं॒ परोऽव॑रै॒स्तं
 त्वां जुषे॑ वैष्ण॒वं दे॒वय॑ज्यायै॒ देव॑स्त्वा॒ सवि॑ता म॒ध्वाऽन॑क्तोष॒धे
 त्राय॑स्वेन॒ꣳ स्व॑धि॒ते मे॒नं हि॑ꣳसीर्दि॒वम॑ग्रेण॒ मा ले॑खी॒रन्तरि॑क्षं
 म॒र्थेन॑ मा हि॑ꣳसीः पृथि॒व्या सं भ॑वं वन॑स्पते॒ शत॑वल्शो॒ वि रो॑ह
 स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॑यं रु॒हेम॑ यं त्वाऽय॑ꣳ स्व॑धि॒तिस्तेति॑जानः
 प्रणि॑नाय॒ मह॑ते सौभ॑गा॒याऽच्छि॑न्नो रा॒यः सु॑वीरः॥ (९)

यं दशं च॥१॥ _____ [५]

पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा शुन्यतां लोकः
 पितृषदनो यवोऽसि यवयास्मद् द्वेषो यवयारातीः पितृणां
 सदनमसि स्वावेशोऽस्यग्रेगा नैतृणां वनस्पतिरधि त्वा स्थास्यति
 तस्य वित्ताद्देवस्त्वां सविता मध्वाऽनक्तु सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य
 उद्विवः स्तभानान्तरिक्षं पृण पृथिवीमुपरेण दृह ते ते
 धामान्युश्मसी (१०)

गम्ये गावो यत्र भूरिशृङ्गा अयासः। अत्राह तदुरुगायस्य
 विष्णोः परमं पदमव भाति भूरैः॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो
 व्रतानि पस्पशे। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा
 पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्॥ ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं
 सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यूहामि ब्रह्मं दृह क्षत्रं दृह प्रजां
 दृह रायस्पोषं दृह परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां
 परीमं रायस्पोषो यजमानं मनुष्या अन्तरिक्षस्य त्वा सानावव
 गूहामि॥ (११)

उश्मसी पोषमेकात्रविंशतिश्च॥२॥ _____ [६]

इषे त्वोपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वहीरुशिजो बृहस्पते
 धारया वसूनि हव्या ते स्वदन्तां देवं त्वष्टर्वसुं रण्व रेवती
 रमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वश्यस्यायुरसि पुरुरवा

घृतेना॒क्ते वृष॑णं दधाथां गाय॒त्रं छन्दोऽनु॒ प्र जा॑यस्व॒ त्रैष्टु॑भं जाग॑तं
छन्दोऽनु॒ प्रजा॑यस्व॒ भव॑तं (१२)

नः सम॑नसौ॒ समो॑कसावरे॒पसौ॑। मा य॒ज्ञः हि॑सिष्टं॒ मा
य॒ज्ञप॑तिं जातवेदसौ शिवौ भ॑वतम॒द्य नः॑॥ अ॒ग्नाव॑ग्निश्चरति॒ प्रवि॑ष्ट
ऋषी॑णां पु॒त्रो अ॑धिरा॒ज ए॒षः। स्वा॒हाकृ॒त्य ब्र॑ह्म॒णा ते जु॑होमि॒ मा
दे॒वानां॑ मिथु॒याक॑र्भा॒गधे॒यम्॑॥ (१३)

भव॑तमेकत्रि॑शच्च॥ २॥ [७]

आ द॑द ऋ॒तस्य॑ त्वा दे॒वह॑विः पा॒शेनाऽऽर॑भे ध॒र्षा
मा॒नुषा॑न॒द्भ्यस्त्वौष॑धी॒भ्यः प्रो॒क्षा॑म्य॒पां पे॒रुर॑सि स्वा॒त्तं चि॒त्सदे॑वः
ह॒व्यमा॑पो॒ देवीः स्व॑दे॒तैर्नः॑ सं ते॑ प्रा॒णो वा॒युना॑ गच्छ॒ताः
सं य॒जत्रै॑र॒ङ्गानि॑ सं य॒ज्ञप॑तिरा॒शिषा॑ घृ॒तेना॒क्तौ प॑शुं त्रा॒येथा॑ः
रेव॑तीर्य॒ज्ञप॑तिं प्रि॒यधाऽऽवि॑श॒तोरो॑ अ॒न्तरि॑क्ष स॒जूर्दे॒वेन॑ (१४)

वा॒तेनाऽ॒स्य ह॒विष॑स्त्व॒मना॑ य॒ज्ञ सम॑स्य त॒नुवा॑ भव॒ वर्षी॑यो
व॒र्षीय॑सि य॒ज्ञे य॒ज्ञप॑तिं धाः पृथि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पाहि॒ नम॑स्त
आ॒तानाऽन॒र्वा प्रेहि॑ घृ॒तस्य॑ कु॒ल्याम॑नु॒ सह॑ प्र॒जया॑ सह
रा॒यस्पोषे॑णाऽऽपो॒ देवीः शु॒द्धायु॑वः शु॒द्धा यू॒यं दे॒वाः ऊ॒ङ्क् शु॒द्धा
व॒यं परि॑विष्टाः परि॒वेष्टा॑रो वो भू॒यास्म॑॥ (१५)

दे॒वेन॒ चतु॑श्चत्वारि॑शच्च॥ २॥ [८]

वा॒क्त आ॒प्याय॑तां प्रा॒णस्त॒ आप्या॑यतां चक्षु॑स्त॒ आप्या॑यता॒ः

श्रोत्रं त आ प्यायतां या तै प्राणाञ्छुग्जगाम या चक्षुर्या श्रोत्रं यत्
 तै क्रूरं यदास्थितं तत् त आ प्यायतां तत् त एतेन शुन्धतां नाभिस्त
 आ प्यायतां पायुस्त आ प्यायताः शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः (१६)

शमोषधीभ्यः शं पृथिव्यै शमहोभ्यामोषधे त्रायस्वैनः
 स्वधिते मेनः हिंसी रक्षसां भागोऽसीदमहः रक्षोऽधमं तमो
 नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधमं तमो
 नयामीषे त्वां घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्ण्वाथामच्छित्रो रायः सुवीर
 उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहि स्तोकानाः स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं
 गच्छतम्॥ (१७)

अद्भ्यो वीहि पञ्च च॥२॥ [९]

सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं
 घृतवत्स्वाहैन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदैन्द्रोऽपानो अङ्गेअङ्गे
 वि बोभुवद्देवं त्वष्टर्भूरि ते सःसमेतु विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो
 भवथ देवत्रा यन्तमवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरो मदन्तु
 श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिणन्वातस्य (१८)

त्वा ध्रज्यै पूष्णो रङ्ह्या अपामोषधीनाः रोहिष्यै घृतं
 घृतपावानः पिबतु वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि
 स्वाहा त्वाऽन्तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उद्दिशः
 स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥ (१९)

वार्तस्याष्टाविंशतिश्च॥ २॥ [१०]

समुद्रं गच्छ स्वाहाऽन्तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवः सवितारं गच्छ
स्वाहाऽहोरात्रे गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा सोमं गच्छ
स्वाहा यज्ञं गच्छ स्वाहा छन्दांसि गच्छ स्वाहा द्यावापृथिवी
गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहाऽग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहा-
ऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यो मनो मे हार्दि यच्छ तनू त्वचं पुत्रं नप्तारमशीय
शुगंसि तमभि शौच योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो धाम्नो धाम्नो
राजन्नितो वरुण नो मुञ्च यदापो अघ्निया वरुणेति शपामहे ततो
वरुण नो मुञ्च॥ (२०)

असि षड्विंशतिश्च॥ १॥ [११]

हविष्मंतीरिमा आपो हविष्मान् देवो अध्वरो हविष्माः आ
विवासति हविष्माः अस्तु सूर्यः॥ अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य सदसि
सादयामि सुम्नाय सुम्निनीः सुम्ने मां धत्तेन्द्राग्नियोर्भागधेयीः स्थ
मित्रावरुणयोर्भागधेयीः स्थ विश्वेषां देवानां भागधेयीः स्थ यज्ञे
जागृत॥ (२१)

हविष्मंतीश्चतुस्त्रिंशत्॥ १॥ [१२]

हृदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वोर्ध्वमिममध्वरं कृधि
दिवि देवेषु होत्रा यच्छ सोमं राजन्नेह्यव रोह मा भेर्मा सं

विक्था॒ मा त्वा॑ हि॒सिषं॑ प्र॒जास्त्वमु॑पाव॑रोह प्र॒जास्त्वामु॑पाव॑ रोहन्तु
शृ॒णोत्व॑ग्निः स॒मिधा॒ हव॑ मे शृ॒ण्वन्त्वापो॑ धि॒षणा॑श्च दे॒वीः। शृ॒णोत॑
ग्रा॒वाणो वि॒दुषो॒ नु (२२)

य॒ज्ञः शृ॒णोतु॑ दे॒वः स॑वि॒ता हव॑ मे। दे॒वी॒रापो॑ अ॒पां न॒पाद्य
ऊ॒र्मिर्ह॑वि॒ष्य इन्द्रि॒यावा॑न्म॒दिन्त॑म॒स्तं दे॒वेभ्यो॑ दे॒व॒त्रा ध॑त्त शु॒क्रः
शु॒क्रपे॑भ्यो॒ येषा॑ भा॒गः स्थ॒ स्वाहा॒ कार्षि॑र॒स्यपा॑पां मृ॒ध्रः स॑मु॒द्रस्य॒
वोक्षि॑त्या॒ उन्न॑ये। यम॑ग्रे पृ॒थ्सु म॑र्त्य॒मावो॒ वाजे॑षु यं जु॒नाः। स य॑न्ता॒
शश्व॑ती॒रिषः॑॥ (२३)

नु स॒तच॑त्वारि॒शच्च॑॥२॥ [१३]

त्वम॑ग्रे रु॒द्रो अ॒सुरो॑ म॒हो दि॒वस्त्व॑ श॒र्धो मा॑रु॒तं पृ॒क्ष ई॑शिषे।
त्वं वा॒तैर॑रु॒णैर्या॑सि शङ्ग॒यस्त्वं पू॒षा वि॑ध॒तः पा॑सि॒ नु त्मना॑॥ आ वो॒
राजा॑नमध्व॒रस्य॑ रु॒द्रः हो॑ता॒रः स॒त्यय॑ज्ञः॒ रोद॑स्योः। अ॒ग्निं पु॒रा
त॑नयि॒त्रो र॒चित्ता॒द्विर॑ण्यरूपमव॑से कृ॒णुध्व॑म्॥ अ॒ग्निर्हो॑ता॒ निष॑सादा॒
य॒जीया॑नुप॒स्थे मा॒तुः सु॑र॒भावु॑ लो॒के। यु॒वा क॒विः पु॑रु॒निष्ठ - (२४)

ऋ॒तावा॑ ध॒र्ता कृ॑ष्टी॒नामु॑त म॒ध्यं इ॒द्धः॥ सा॒ध्वीम॑क॒र्देव॑वी॒तिं नो॑
अ॒द्य य॒ज्ञस्य॑ जि॒ह्वा म॑वि॒दाम॒ गुह्या॑म्। स आ॒युरा॑गा॒थ्सुर॑भिर्वसा॒नो
भ॒द्राम॑क॒र्देव॑हू॒तिं नो॑ अ॒द्य॥ अ॒क्र॒न्दद॑ग्निः स्त॒नय॑न्नि॒व द्यौः क्षा॒मा
रे॒रिह॑द्वी॒रुधः॑ स॒मञ्ज॑न्। स॒द्यो ज॑ज्ञा॒नो वि॑हीमि॒द्धो अ॒ख्य॒दा रोद॑सी
भा॒नुना॑ भा॒त्यन्तः॑॥ त्वे व॑सू॒नि पु॑र्वणीक (२५)

होतर्दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः। क्षामेव विश्वा भुवनानि
यस्मिन्त्सः सौभंगानि दधिरे पावके॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम्
विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिरे॥ अश्याम् तं
काममग्ने तवोत्यश्याम् रयिः रयिवः सुवीरम्। अश्याम् वाजमभि
वाजयन्तोऽश्याम् द्युम्नमजराजरं ते॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने
द्युमन्तमाभर। (२६)

वसो पुरुस्पृहः रयिम्॥ स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था
अजरेभिर्नानंदद्विर्यविष्ठः। यः पावकः पुरुतमः पुरुणि
पृथून्यग्निरनुयाति भवन्न॥ आयुष्टे विश्वतो दधदयमग्निर्वरेण्यः।
पुनस्ते प्राण आयति परा यक्ष्मः सुवामि ते॥ आयुर्दा अग्ने
हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु
गव्यं पितेव पुत्रमभि (२७)

रक्षतादिमम्॥ तस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचर्षणे। अग्ने
जनामि सुष्टुतिम्॥ दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं
परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते
स्वाधीः॥ शुचिः पावक वन्द्योऽग्ने बृहद्वि रोचसे। त्वं घृतेभिराहुतः॥
दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद् दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो
अभवद्वयोभिर्- (२८)

यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ आ यदिषे नृपतिं तेज आनद्वुचि

रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै। अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाधियं
जनयत्सूदयच्च॥ स तेजीयसा मनसा त्वोत उत शिक्ष स्वपत्यस्य
शिक्षोः। अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः॥
अग्ने सहन्तमा भर द्युमस्य प्रासहा रयिम्। विश्वा यश- (२९)

चर्षणीरभ्यासा वाजेषु सासहत्॥ तमग्ने पृतनासहं रयिं
सहस्व आ भर। त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमेतः॥
उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे। स्तोमैर्विधेमाग्रये॥ वद्मा हि
सूनो अस्यद्वसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मानम्। स त्वं न ऊर्जसन्
ऊर्जं धा राजैव जेरवृके क्षेप्यन्तः॥ अग्र आयूरंषि (३०)

पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने
पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं मयि॥ अग्ने
पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान् वक्षि यक्षि च॥
स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवा इहा वह। उप यज्ञं हविश्च नः॥
अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥
उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीं ष्यर्चयः॥ (३१)

पुरुनिष्ठः पूर्वणीक भराऽभि वयोभिर्य आयूरंषि विप्रः शुचिश्चतुर्दश च॥८॥ [१४]

देवस्य रक्षोहणो विभूस्त्वं सोमात्यन्यानां पृथिव्या इषे त्वाऽऽदे वाक्ते सं ते समुद्रं
हविष्मतीरहृदे त्वमग्ने रुद्रश्चतुर्दश॥१४॥

देवस्य गमर्थे हविष्मतीः पवस एकत्रिंशत्॥३१॥

देवस्यार्चयः॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥१-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

आ ददे॑ ग्रावा॑स्यध्वर॑कृद् दे॒वेभ्यो॑ गम्भीर॑मिमम॑ध्वरं कृ॒ध्युत्तमे॑न
प॒विनेन्द्रा॑य॒ सोम॑ꣳ सु॒षुतं॒ मधु॑मन्तं॒ पय॑स्वन्तं॒ वृष्टि॑वनि॒मिन्द्रा॑य
त्वा वृ॒त्रघ्न॑ इन्द्रा॑य॒ त्वा वृ॒त्रतु॑र॒ इन्द्रा॑य॒ त्वाऽभि॑माति॒घ्न इन्द्रा॑य
त्वाऽऽदि॒त्यव॑न्त॒ इन्द्रा॑य॒ त्वा वि॒श्वदै॑व्यावते॒ श्वात्राः॑ स्थं वृ॒त्रतु॑रो
राधो॑गूर्ता॒ अमृ॑तस्य॒ पत्नी॑स्ता दे॒वीदे॒वत्रे॑मं य॒ज्ञं ध॒त्तोप॑हृताः॒ सोम॑स्य
पिब॒तोप॑हृतो यु॒ष्माक॑ꣳ (१)

सोमः॑ पिबतु॒ यत्ते॑ सोम॒ दि॒वि ज्योति॑र्यत् पृ॒थिव्यां
यदुरा॑वन्त॒रिक्षे॑ तेना॒स्मै यज॑माना॒योरु॒राया॑ कृ॒ध्यधि॑ दा॒त्रे वो॑चो॒
धिष॑णे वी॒डू स॒ती वी॑डयेथा॒मूर्जं॑ दधाथा॒मूर्जं॑ मे ध॒त्तं मा॑ वाꣳ
हिꣳसिषं॒ मा मा॑ हिꣳसिष्टं॒ प्राग॑पा॒गुद॑ग॒धरा॑क्तास्त्वा॒ दिश॑ आ
धा॒वन्त्व॑म्ब॒ नि ष्व॑र। यत्ते॑ सो॒मादा॑भ्यं॒ नाम॒ जागृ॑वि॒ तस्मै॑ ते सोम॒
सोमा॑य॒ स्वाहा॑॥ (२)

युष्माकꣳ स्वर॒ यत्ते॑ नव॒ च॥२॥ [१]

वा॒चस्प॑तये॒ पव॑स्व वाजिन् वृषा॒ वृष्णो॑ अꣳशुभ्यां॒ गर्भ॑स्तिपूतो
दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वित्र॑मसि॒ येषां॑ भा॒गोऽसि॑ तेभ्य॑स्त्वा॒ स्वां कृ॑तोऽसि॒
मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्य॒स्त्वेन्द्रि॑येभ्यो॒ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॒वेभ्यो॑
मन॑स्त्वाष्टृ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्विहि॒ स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॒ सूर्या॑य दे॒वेभ्य॑स्त्वा

मरीचिपेभ्य॑ ए॒ष ते॒ योनिः॑ प्रा॒णाय॑ त्वा॥ (३)

वाचः सप्तचत्वारिंशत्॥१॥ [२]

उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽस्य॑न्तर्यच्छ॑ म॒घव॑न् पा॒हि सोम॑मुरु॒ष्य रा॒यः
स॒मिषो॑ यज॒स्वान्तस्ते॑ द॒धामि॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरु॑र्वन्तरि॒क्षं
स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॑श्चान्तर्या॒मे म॑घवन् मादयस्व॒ स्वां कृ॑तोऽसि
मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॒वेभ्यो॑
मन॑स्त्वाष्ट्रुर्वन्तरि॒क्षमन्वि॑हि स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॑ सू॒र्याय॑ दे॒वेभ्य॑स्त्वा
मरीचिपेभ्य॑ ए॒ष ते॒ योनि॑रपा॒नाय॑ त्वा॥ (४)

दे॒वेभ्यः॑ सप्त च॑॥१॥ [३]

आ वा॑यो भूष शुचिपा॒ उप॑ नः स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑ विश्व॒वार।
उपो॑ ते अ॒न्यो म॒द्यम॑यामि॒ यस्य॑ दे॒व दधि॑षे पू॒र्वपे॑यम्॥
उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ वा॒यवे॒ त्वेन्द्र॑वायू इ॒मे सु॒ताः। उप॑ प्रयो॑भिरा
ग॑न्तमिन्द्र॒वो वामु॑शन्ति॒ हि॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसीन्द्र॑वा॒युभ्यां॑ त्वैष ते॒
योनिः॑ स॒जोषा॑भ्यां त्वा॥ (५)

आ वा॑यो त्रिचत्वारिंशत्॥१॥ [४]

अ॒यं वा॑ मि॒त्राव॑रुणा सु॒तः सोम॑ ऋ॒तावृ॑धा। ममेदि॒ह श्रु॑तं
हव॑म्। उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ मि॒त्राव॑रुणाभ्यां त्वैष ते॒ योनि॑र्ऋ॒तायु॑-
भ्यां॑ त्वा॥ (६)

अयं वाँ विश्व॑तिः॥१॥ ————— [५]

या वाँ क॒शा म॒धुम॒त्यश्चि॑ना स॒नृता॑वती। तया॑ य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्।
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्चि॒भ्यां त्वै॒ष ते॒ योनि॑र्मा॒ध्वी॒भ्यां त्वा॥ (७)

या वाँम॒ष्टाद॑श॥१॥ ————— [६]

प्रा॒त॒र्यु॒जौ वि मु॑च्येथा॒मश्चि॑नावेह गच्छ॑तम्। अ॒स्य सोम॑स्य
पी॒तये॑॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्चि॒भ्यां त्वै॒ष ते॒ योनि॑र॒श्चि॒भ्यां त्वा॥ (८)

प्रा॒त॒र्यु॒जा॒वेका॑न्नवि॒श्व॑तिः॥१॥ ————— [७]

अ॒यं वे॒नश्चौ॑दय॒त् पृ॒श्नि॑गर्भा॒ ज्योति॑र्जरायू रज॑सो वि॒माने॑॥
इ॒मम॒पा॒ सं॒ङ्ग॑मे सूर्य॑स्य॒ शिशुं॑ न वि॒प्रा म॒तिभी॑ रिहन्ति॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ शण्डा॑य त्वै॒ष ते॒ योनि॑र्वी॒रता॑ पाहि॥ (९)

अ॒यं वे॒नः पञ्च॑वि॒श्व॑तिः॥१॥ ————— [८]

तं प्र॒त्नथा॑ पूर्॒वथा॑ वि॒श्वथे॑मथा॒ ज्येष्ठ॑ता॒तिं ब॒र्हिष॑दः सु॒व॒र्विद॑
प्रती॑चीनं वृ॒जनं॑ दोह॑से गि॒राऽऽशुं॑ जय॑न्त॒मनु॑ यासु॒ वर्ध॑से।
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ मर्का॑य त्वै॒ष ते॒ योनि॑ः प्र॒जाः पा॑हि॥ (१०)

त॒ प॒ञ्चवि॑श्व॒तिः॥१॥ ————— [९]

ये दे॒वा दि॒व्येका॑दश॒ स्थ पृ॑थि॒व्याम॑ध्येका॑दश॒ स्थाऽप्सु॑षदो॑
महि॑नैका॑दश॒ स्थ ते॒ दे॒वा य॒ज्ञमि॑मं जु॒षध्व॑मुप॒या॒मगृ॑हीतो॒
ऽस्या॑ग्रय॒णोऽसि॒ स्वा॑ग्रय॒णो जि॒न्वं य॒ज्ञं जि॒न्वं य॒ज्ञप॑तिम॒भि

सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ (११)

ये देवास्त्रिचत्वारिंशत्॥१॥ _____[१०]

त्रिंशत् त्रयश्च गणिनो रुजन्तो दिवः रुद्राः पृथिवीं च
सचन्ते। एकादशासौ अप्सुषदः सुतः सोमं जुषन्ताः सर्वनाय
विश्वे॥ उपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो जिन्व यज्ञं जिन्व
यज्ञपतिमभि सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष
ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ (१२)

त्रिंशद् द्विचत्वारिंशत्॥१॥ _____[११]

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे
यत् तं इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णावे त्वैष ते योनिरिन्द्राय
त्वोक्थायुवे॥ (१३)

उपयामगृहीतो द्वाविंशतिः॥१॥ _____[१२]

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्।
कविः सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥
उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा वैश्वानराय ध्रुवोऽसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां
ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते योनिरग्रये त्वा
वैश्वानराय॥ (१४)

मूर्धानं पञ्चत्रिंशत्॥१॥ _____[१३]

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च
सहश्च सहस्यश्च तपश्च तपस्यश्चोपयामगृहीतोऽसि स॒ः स॒र्पो-
ऽस्य॑ ह॒स्प॒त्याय॑ त्वा॥ (१५)

मधु॑न्नि॒ः श॒त्॥ १॥ _____ [१४]

इन्द्रा॑ग्नी आ ग॒त॑ ह॒ सु॒तं गी॒र्भिर्न॒भो वरे॑ण्यम्। अ॒स्य पा॒तं
धि॒येषि॒ता॥ उ॒प॒या॒म॒गृही॒तोऽसीन्द्रा॑ग्निभ्यां त्वैष ते योनि॑रिन्द्राग्नि-
भ्यां त्वा॥ (१६)

इन्द्रा॑ग्नी वि॒ः श॒तिः॥ १॥ _____ [१५]

ओमा॑सश्च॒र्षणी॑धृतो विश्वे॑ दे॒वास आ ग॒त। दा॒श्वा ह॒सो
दा॒शुषः॑ सु॒तम्॥ उ॒प॒या॒म॒गृही॒तोऽसि॑ विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॑ ए॒ष ते
योनि॑र्विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्यः॑॥ (१७)

इन्द्रा॑ग्नी ओमा॑सो वि॒ः श॒तिर्वि॒ः श॒तिः॥ १॥ _____ [१६]

म॒रु॒त्व॒न्तं वृष॑भं वा॒वृधा॑नमक॒वारिं दि॒व्य ह॒ शा॒समिन्द्र॑म्।
वि॒श्वासा॑हमव॒से नू॒त॒नायो॒ग्र ह॒ स॒होदा॑मि॒ह त ह॒वेम॑॥
उ॒प॒या॒म॒गृही॒तोऽसीन्द्रा॑य त्वा म॒रु॒त्व॒न्त ए॒ष ते योनि॑रिन्द्रा॒य
त्वा म॒रु॒त्व॒न्ते॑॥ (१८)

म॒रु॒त्व॒न्त॑ ह॒ षड्वि॑ः श॒तिः॥ १॥ _____ [१७]

इन्द्र॑ मरुत्व इ॒ह पा॑हि सोमं यथा शाय॑ति अपि॒बः सु॒तस्य॑।
तव॑ प्रणी॑ती तव॑ शूर शर्म॑न्ना वि॒वास॑न्ति क॒वयः॑ सुय॒ज्ञाः॥

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते॥ (१९)

इन्द्रैकान्नत्रिंशत्॥१॥ [१८]

मरुत्वा९ इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय। आ सिंश्चस्व जठरे मध्वं ऊर्मिं त्वं राजाऽसि प्रदिवः सुतानाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते॥ (२०)

इन्द्रं मरुत्वो मरुत्वानेकान्न त्रिंशदेकान्न त्रिंशत्॥१॥ [१९]

महा९ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमा९ इवा स्तोमैर्वथ्सस्यं वावृधे॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥ (२१)

महानेकान्नविंशतिः॥१॥ [२०]

महा९ इन्द्रो नृवदा चरषणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥ (२२)

महानृवत्पद्विंशतिः॥१॥ [२१]

कदा चन स्तरीरसि नेन्द्रं सश्वसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते॥ उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा॥ कदा चन प्र युच्छस्युभे नि पांसि जन्मनी।

तुरीयादित्य सवनं त इन्द्रियमा तस्थावमृतं दिवि॥ यज्ञो
 देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आ वोऽर्वाचीं
 सुमतिर्ववृत्याद॥ होश्चिद्या वरिवोवित्तरासत्॥ विवस्व आदित्येष
 ते सोमपीथस्तेन मन्दस्व तेन तृप्य तृप्यास्म ते वयं तर्पयितारो
 या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि॥ (२३)

वः सप्तविंशतिश्च॥१॥ [२३]

वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दिवेदिवे वाममस्मभ्य॥ सावीः।
 वामस्य हि क्षयस्य देव भूररया धिया वामभाजः स्याम॥
 उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२४)

वामं चतुर्विंशतिः॥१॥ [२३]

अदब्धेभिः सवितः पायुभिश्च॥ शिवेभिरद्य परि पाहि नो
 गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघश॥ स
 ईशत॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२५)

अदब्धेभिस्त्रयोविंशतिः॥१॥ [२४]

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्ता देवता पदम्॥
 उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२६)

हिरण्यपाणिं चतुर्दश॥१॥ [२५]

सुशर्माऽसि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नम एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा
 देवेभ्यः॥ (२७)

सुशर्मा द्वादश॥१॥ [२६]

बृहस्पतिसुतस्य त इन्द्रो इन्द्रियावतुः पत्नीवन्तं ग्रहं
गृह्णाम्यग्ना(३)इ पत्नीवा(३)ः सजूर्देवेन त्वष्ट्रा सोमं पिब
स्वाहा॥ (२८)

बृहस्पतिसुतस्य पञ्चदश॥१॥ [२७]

हरिरसि हारियोजनो हर्योः स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता
तस्य ते देव सोमेष्ट्यं जुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य हरिवन्तं
ग्रहं गृह्णामि हुरीः स्थ हर्योर्धानाः सहसोमा इन्द्राय स्वाहा॥ (२९)

हरिः पञ्चिंशतिः॥१॥ [२८]

अग्न आयूर्ऽपि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व
दुच्छुनाम्॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा तेजस्वत एष ते योनिर्ग्रये
त्वा तेजस्वते॥ (३०)

अग्न आयूर्ऽपि त्रयोविंशतिः॥१॥ [२९]

उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपयः। सोममिन्द्र चमू
सुतम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वौजस्वत एष ते योनिरिन्द्राय
त्वौजस्वते॥ (३१)

उत्तिष्ठन्नेकविंशतिः॥१॥ [३०]

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भांसि

रोच॑नम्॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ सूर्या॑य त्वा॒ भ्राज॑स्वत ए॒ष ते॒ योनिः॑
सूर्या॑य त्वा॒ भ्राज॑स्वते॥ (३२)

तर॒णिर्वि॑शतिः॥१॥ [३१]

आ प्या॑यस्व मदि॒न्तम् सोम॑ विश्वा॑भिरू॒तिभिः॑। भवा॑ नः
सप्र॑थस्तमः॥ (३३)

आ प्या॑यस्व नव॑॥१॥ [३२]

ई॒युष्टे॑ ये पू॒र्व॒तरा॑मप॑श्यन् व्यु॒च्छन्ती॑मु॒षसं॑ म॒र्त्यासः॑।
अ॒स्माभि॑रू॒ नु प्र॑ति॒चक्ष्या॑ऽभू॒दो ते य॑न्ति॒ ये अ॑प॒रीषु॑ प॒श्यान्॥ (३४)

ई॒युरेका॑न्नवि॑शतिः॥१॥ [३३]

ज्योति॑ष्मतीं त्वा सादयामि ज्योति॑ष्कृतं त्वा सादयामि
ज्योति॑र्विदं त्वा सादयामि भास्व॑तीं त्वा सादयामि ज्वल॑न्तीं
त्वा सादयामि मल्म॑ला॒भव॑न्तीं त्वा सादयामि दी॒प्यमा॑नां
त्वा सादयामि रोच॑मानां त्वा सादया॒म्यज॑स्रां त्वा सादयामि
बृ॒ह॒ज्योति॑षं त्वा सादयामि बो॒धय॑न्तीं त्वा सादयामि जाग्र॑तीं त्वा
सादयामि॥ (३५)

ज्योति॑ष्मती॒ प॒द्वि॒शत्॥१॥ [३४]

प्र॒या॒साय॑ स्वाहा॑ऽऽया॒साय॑ स्वाहा॑ वि॒या॒साय॑ स्वाहा॑
सं॒या॒साय॑ स्वाहा॑ऽद्या॒साय॑ स्वाहा॑ऽव॒या॒साय॑ स्वाहा॑ शु॒चे स्वाहा॑
शोका॑य॒ स्वाहा॑ तप्य॒त्वै स्वाहा॑ तप॑ते॒ स्वाहा॑ ब्र॒ह्म॒ह॒त्यायै॑ स्वाहा॑

सर्वस्मै स्वाहा॥ (३६)

प्रयासाय चतुर्विंशतिः॥१॥ [३५]

चित्तं सन्तानेन भवं यक्रा रुद्रं तनिम्ना पशुपतिं
स्थूलहृदयेनाग्निं हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वं मत्स्राभ्यां
महादेवमन्तःपार्श्वेनौषिष्ठहनं शिङ्गीनिकोश्याभ्याम्॥ (३७)

चित्तमष्टादश॥१॥ [३६]

आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरीं। अर्वाचीनं सु ते
मनो ग्रावा कृणोतु वग्मुनां॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं
एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥ (३८)

आ तिष्ठ षड्विंशतिः॥१॥ [३७]

इन्द्रमिद्धरीं वहतोऽप्रतिधृष्टशवसमृषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं
च मानुषाणाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥ (३९)

इन्द्रमित् त्रयोविंशतिः॥१॥ [३८]

असावि सोमं इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गंहि। आ त्वा
पृणक्तिन्द्रियं रजः सूर्यं न रश्मिभिः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥ (४०)

असावि समविंशतिः॥१॥ [३९]

सर्वस्य प्रतिशीवरी भूमिस्त्वोपस्थ आऽधिता स्योनाऽस्मै

सुषदा भव यच्छास्मै शर्म सप्रथाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा
षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (४१)

सर्वस्य षड्विंशतिः॥१॥ [४०]

महा९ इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु। स्वस्ति नो मघवां
करोतु हन्तु पाप्मानं योऽस्मान् द्वेष्टि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा
षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (४२)

सर्वस्य महान्यषड्विंशतिः षड्विंशतिः॥१॥ [४१]

सजोषां इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान्।
जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्वाऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा
षोडशिनै॥ (४३)

सजोषाँस्त्रिंशत्॥१॥ [४२]

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥
चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा द्यावा-
पृथिवी अन्तरिक्षँ सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च॥ अग्ने नय सुपथा
राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनो
भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम॥ दिवं गच्छ सुवः पत रूपेण (४४)

वो रूपमभ्यैमि वयंसा वयः। तुथो वो विश्ववेदा वि भजतु

वर्षिष्ठे अधि नाकै॥ एतत् ते अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्मित्रस्य
 पथा नयर्तस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य पथा सुविता
 नयन्तीर्ब्राह्मणमद्य राध्यासमृषिमार्षेयं पितृमन्तं पैतृमत्यं
 सुधातुदक्षिणं वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैरस्मद्वात्रा
 देवत्रा गच्छतु मधुमतीः प्रदातारमा विशतानवहायास्मान् देवयानेन
 पथेतं सुकृतां लोके सीदत तन्नः सङ्स्कृतम्॥ (४५)

रूपेण सदस्यैरष्टादश च॥२॥ [४३]

धाता रातिः संवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः।
 त्वष्टा विष्णुः प्रजयां स० रराणो यजमानाय द्रविणं दधातु॥ समिन्द्र
 णो मनसा नेषि गोभिः स० सूरिभिर्मघवन्थस० स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा
 देवकृतं यदस्ति सं देवानां० सुमत्या यज्ञियानाम्॥ सं वर्चसा
 पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा स० शिवेन। त्वष्टा नो अत्र
 वरिवः कृणो- (४६)

त्वनुं मार्ष्टुं तनुवो यद्विलिष्टम्॥ यदद्य त्वां प्रयति यज्ञे
 अस्मिन्नग्ने होतारमवृणीमहीह। ऋधगया० इधगुताशमिष्ठाः प्रजानन्
 यज्ञमुपयाहि विद्वान्॥ स्वगा वो देवाः सदनमकर्म य आजग्म
 सवनेदं जुषाणाः। जक्षिवा० सः पपिवा० संश्च विश्वेऽस्मे धत्त
 वसवो वसूनि॥ यानाऽवह उशतो देव देवान्तान् (४७)

प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थे। वहमाना भरमाणा हवी० षि वसुं

घ॒र्म दि॒व॒मा तिष्ठ॑तानु॑॥ य॒ज्ञं य॒ज्ञं गच्छ॑ य॒ज्ञप॑तिं गच्छ॑ स्वां योनिं
गच्छ॑ स्वा॒हृष॑ ते य॒ज्ञो य॑ज्ञपते स॒हसू॑क्तवाकः सु॒वीरः॑ स्वाहा दे॒वा
गा॒तुवि॑दो गा॒तुं वि॒त्वा गा॒तुमि॑त मन॑सस्पत इ॒मं नो॑ दे॒व दे॒वेषु॑
य॒ज्ञं स्वा॒हा वा॒चि स्वा॒हा वा॒र्ते धाः॑॥ (४८)

कृणोतु तानष्टार्चत्वारिंशच्च॥३॥ [४४]

उ॒रु॑ हि रा॒जा वरु॑णश्च॒कार॒ सूर्या॑य पन्था॒मन्वे॑त॒वा उ॑। अ॒पदे॒
पादा॒ प्रति॑धातवेऽक॒रुता॑प॒व॒क्ता हृ॑दया॒विध॑श्चित्॥ श॒तं ते॑ रा॒जन्
भि॒षजः॑ स॒हस्र॑मु॒र्वी ग॑म्भी॒रा सु॑म॒तिष्ठे॑ अस्तु। बा॒धस्व॒ द्वेषो॑ नि॒र॒ऋतिं॑
परा॒चैः कृ॑तं चि॒देनः॒ प्र मु॑मु॒गध्य॑स्मत्॥ अ॒भिष्टि॑तो वरु॑णस्य॒ पाशो॑-
ऽग्ने॒रनी॑कम॒प आ वि॑वेश। अपा॑ नपात् प्र॒तिर॑क्ष॒न्नसुर्य॑ दमे॑दमे (४९)

स॒मिधं॑ यक्ष्य॒ग्ने॥ प्र॒ति ते॑ जि॒ह्वा घृ॑तमुच्च॒रण्ये॒त्समु॑द्रे ते
हृ॒दय॑म॒प्स्वन्तः॑। सं त्वा॑ वि॒शन्त्वोष॑धीरु॒ताऽऽपो॑ य॒ज्ञस्य॑ त्वा
य॒ज्ञप॑ते ह॒विर्भिः॑॥ सू॒क्तवा॒के न॑मोवा॒के वि॑धे॒माव॑भृथ निच॒ङ्कुण
निचे॒रुर॑सि निच॒ङ्कुणा॑व दे॒वैर्दे॒वकृ॑तमे॒नोऽया॑डव॒ मर्त्यै॑र्म॒र्त्यकृ॑तमु॒रोरा
नो॑ दे॒व रि॒षस्पा॑हि सु॒मित्रा॑ न आप॒ ओष॑धयः (५०)

सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै भूया॒सुर्यो॑ऽस्मान् द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मो
दे॒वीरा॑प ए॒ष वो॑ गर्भ॒स्तं वः॑ सु॒प्रीत॑ः सुभृ॒तम॑कर्म दे॒वेषु॑ नः सु॒कृतो॑
ब्रू॒तात् प्र॒तियु॑तो वरु॑णस्य॒ पाशः॑ प्र॒त्यस्तो॑ वरु॑णस्य॒ पाश॑ ए॒धो-

ऽस्येधिषीमहि॑ समिद॑सि तेजो॑ऽसि तेजो॑ मयि॑ धेह्य॒पो अन्व॑चारिष॒ः
रसे॑न॒ सम॑सृक्ष्महि। पय॑स्वा॒ः अ॒ग्न आऽग॑मं॒ तं मा॒ स॒ः सृज॑
वर्च॑सा॥ (५१)

दमेदम् ओषधय आ षट् च॥३॥ [४५]

यस्त्वा॑ हृ॒दा की॒रिणा॒ मन्य॑मानोऽम॑र्त्य॒ मर्त्यो॑ जोह॑वीमि।
जात॑वेदो यशो॑ अ॒स्मासु॑ धेहि॒ प्रजाभि॑रग्रे अमृ॑त॒त्वम॑श्याम्॥ यस्मै॒
त्व॒ः सु॒कृते॑ जातवेद॒ उ लो॒कम॑ग्रे कृ॒णवः॑ स्यो॒नम्। अ॒श्विन॒ः स
पु॒त्रिणं॑ वी॒रव॑न्तं गोम॑न्त॒ः र॒यिं न॑शते स्व॒स्ति॥ त्वे सु पु॑त्र शव॒सो-
ऽवृ॑त्रन् काम॑कातयः। न त्वामि॒न्द्राति॑ रिच्यते॥ उ॒क्थउ॑क्थे सोम॒
इन्द्र॑ ममाद नी॒थेनी॑थे म॒घवा॑न॒ः (५२)

सु॒तासः॑। यदी॑ः स॒बाधः॑ पि॒तरं॑ न पु॒त्राः संमा॑नदक्षा॒ अव॑से
हव॑न्ते॥ अ॒ग्रे रसे॑न॒ तेज॑सा जात॑वेदो वि रौच॑से। र॒क्षोहा॑-
ऽमी॑वचातनः॥ अ॒पो अन्व॑चारिष॒ः रसे॑न॒ सम॑सृक्ष्महि। पय॑स्वा॒ः
अ॒ग्न आऽग॑मं॒ तं मा॒ स॒ः सृज॑ वर्च॑सा॥ वसु॑र्वसु॑पतिरु॒हिक॑मस्य॑ग्रे
विभा॑वसुः। स्याम॑ ते सुम॒ताव॑पि॥ त्वाम॑ग्रे वसु॑पतिं वसू॑नाम॒भि प्र
म॑न्दे (५३)

अध्व॑रेषु॒ राज॑न्। त्वया॒ वाजं॑ वाज॒यन्तो॑ जयेमा॒भि ष्या॑म
पृथ॑सु॒तीर्म॑र्त्यानाम्। त्वाम॑ग्रे वाज॒सात॑मं वि॒प्रा व॑र्धन्ति सु॒ष्टुत॑म्।
स नो॑ रास्व सु॒वीर्य॑म्॥ अ॒यं नो॑ अ॒ग्निर्व॑रिवः कृ॒णोत्व॑यं मृ॒धः

पुर एतु प्रभिन्दन्। अयं शत्रूञ्जयतु जरहृषाणोऽयं वाजं जयतु
वाजंसातौ॥ अग्निनाऽग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाइ
जुह्वस्यः॥ त्वं ह्यग्रे अग्निना विप्रो विप्रेण सन्धस्ता। सखा
सख्या समिध्यसे॥ उदग्रे शुचयस्तव वि ज्योतिषा॥ (५४)

मध्वानं मन्दे ह्यग्रे चतुर्दश च॥३॥ [४६]

वाचः प्राणाय त्वा। उपयाम गृहीतोऽस्यपानाय त्वा। आ वायो वायवे सजोषाभ्यां त्वा। अयमृतायुभ्यां
त्वा। या वामंश्विभ्यां माध्वीभ्यां त्वा। प्रातर्युजांश्विभ्यां त्वा। अयं वेनः शण्डाय त्वेप ते योनिर्वीरतां पाहि। तं
मर्काय त्वेप ते योनिः प्रजाः पाहि। ये देवास्त्रिंशदाग्रयणोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः। उपयाम गृहीतोऽसीन्द्राय
त्वोक्थायुवै। मूर्धानंमग्नये त्वा वैश्वानराय। मधुश्च सः सर्पोसि। इन्द्राग्नी इन्द्राग्निभ्यां त्वा। ओमांसो
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः। मरुत्वन्तं त्रीणीन्द्राय त्वा मरुत्वते। महान् द्वे महेन्द्राय त्वा। कदाचनदित्येभ्यस्त्वा।
कदाचनस्तूरीर्विवस्व आदित्या। इन्द्रं शुचिरपः। वामं त्रीन्देवाय त्वा सवित्रे। सुशर्मा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः।
बृहस्पतिस्त्वष्ट्रा सोमं पिब स्वाहा। हरिरसि सह सोमा इन्द्राय स्वाहा। अग्न आयूगोष्यग्रये त्वा तेजस्वते।
उत्तिष्ठन्निन्द्राय त्वौजस्वते। तरणिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते। आ तिष्ठाद्याः षडिन्द्राय त्वा षोडशिनै। उदु त्यं
चित्रम्। अग्नेनय दिवं गच्छ। उरुमायुष्टे यदेवा मुमुग्धि। अग्नाविष्णू मुमुक्तम्। परा वै पङ्क्तः। देवा वै
ये देवाः पङ्क्तौ। परा वै सवाचम्। देवासुराः कार्यम्। भूमिर्व्यतृष्यन्। प्रजापतिर्व्यक्षुध्यन्। भूमिरादित्या वै।
अग्नि होत्रमादित्यो वै। भूमिलोकः सलोकः सुलोकः। विष्णोरुदुतमम्। अन्नपते पुनस्त्वाऽदित्याः। उरु सः
सृज वचसा। यस्त्वा सुष्टुतम्। त्वमग्रेयुश्वाहि सुष्टुतिम्। त्वमग्रे विचर्षणे। यस्त्वा विरोचसे॥
आ दंदे वाचस्पतय उपयामगृहीतोऽस्या वायो अयं वा या वा प्रातर्युजां वयं तं ये देवास्त्रिंशदुपयाम
गृहीतोसि मूर्धानं मधुश्चेन्द्राग्नी ओमांसो मरुत्वन्तमिन्द्रं मरुत्वो मरुत्वान्महान्महान्नृवत्कदा वाममदब्धेभिरु
हिरण्यपाणिं सुशर्मा बृहस्पतिस्तुतस्य हरिरस्यग्रं उत्तिष्ठन्तरणिरा प्यायस्वेयुष्टे ये ज्योतिष्मतां प्रयासायं
चित्तमा तिष्ठेन्द्रमसां वि सर्वस्य महान्सजोषा उदु त्यं धातोरु हि यस्त्वा षट्त्वारिंशत्॥४६॥

आ ददे ये देवा महानुत्तिष्ठन्सर्वस्य सन् दुर्मित्राश्चतुः पञ्चाशत्॥५०॥

आ ददे तव वि ज्योतिषा॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः
समाप्तः॥१-४॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

दे॒वा॒सु॒राः सं॒य॑त्ता आ॒स॒न् ते दे॒वा वि॑ज॒य॒मु॒प॒य॒न्तोऽग्नौ॑
 वा॒मं व॒सु सं न्य॑दध॒ते॒द॒मु॒ नो भ॑विष्यति॒ यदि॑ नो जे॒ष्य॒न्तीति॑
 तद॒ग्नि॑र्य॒काम॑यत् तेनापा॑क्रामत् तद्दे॒वा वि॑जित्या॒वरु॑रु॒त्स॒मा॒ना
 अ॒न्वा॒य॒न् तद॑स्य॒ सह॑साऽदि॒त्सन्त॑ सोऽरो॒दी॒द्यद॑रो॒दीत् तद्बु॑द्रस्य॒
 रु॒द्र॒त्वं यद॑श्वशी॒यत् तद् (१)

र॑ज॒त॑ हिर॑ण्यमभवत् तस्मा॑द्रज॒त॑ हिर॑ण्यमदक्षि॒ण्यम॑श्रुज॑
 हि यो ब॒र्हिषि॑ ददाति॒ पुरा॑ऽस्य॒ संव॑त्स॒राद्गृ॑हे रु॒दन्ति॑ तस्मा॑द्ब॒र्हिषि॑
 न दे॒य॑ हिर॑ण्यम॒ग्नि॒रब्र॑वीद्वा॒ग्यं सा॒न्यथ॑ व इ॒दमि॑ति॒ पुन॑रा॒धेयं॑ ते
 के॒वल॑मित्य॒ब्रुव॑न्नृ॒षव॑त् खलु॒ स इत्य॑ब्रवी॒द्यो म॑द्दे॒वत्य॑म॒ग्निमा॑दधा॒ता
 इति॑ तं पू॒षाऽऽध॑त्त॒ तेन॑ (२)

पू॒षाऽऽध॑र्त्त॒ तस्मा॑त् पौ॒ष्णाः प॒शव॑ उच्यन्ते॒ तं त्व॑ष्टाऽऽध॑त्त॒
 तेन॑ त्व॒ष्टाऽऽध॑र्त्त॒ तस्मा॑त् त्वा॒ष्ट्राः प॒शव॑ उच्यन्ते॒ तं म॑नुराऽध॑त्त॒
 तेन॑ म॒नुराध॑र्त्त॒ तस्मा॑न्मा॒न॒व्यः प्र॒जा उच्य॑न्ते॒ तं धा॒ताऽऽध॑त्त॒ तेन॑
 धा॒ताऽऽध॑र्त्त॒त्सं॒वत्स॑रो वै धा॒ता तस्मा॑त्सं॒वत्स॑रं प्र॒जाः प॒शवोऽनु॑ प्र
 जा॒यन्ते॑ य ए॒वं पु॑नरा॒धेय॑स्यर्द्धिं वेद॒- (३)

धो॒त्ये॒व यो॑ऽस्यै॒वं ब॒न्धुतां॑ वेद॒ बन्धु॑मान् भवति॒ भाग॑धेयं॒ वा
 अ॒ग्निरा॑हित॒ इच्छ॑मानः प्र॒जां प॒शून् यज॑मान॒स्योप॑ दो॒द्रावो॑द्वा॒स्य

पुनरा दधीत भागधेयेनैवैनं समर्धयत्यथो शान्तिरेवास्यैषा
 पुनर्वस्वोरा दधीतैतद्वै पुनराधेयस्य नक्षत्रं यत्पुनर्वसू स्वायामेवैनं
 देवतायामाधाय ब्रह्मवर्चसी भवति दुर्भेरा दधात्ययांतयामत्वाय
 दुर्भेरा दधात्युद्ध एवैनमोषधीभ्योऽवुरुध्याऽऽधत्ते पञ्चकपालः
 पुरोडाशो भवति पञ्च वा ऋतवं ऋतुभ्य एवैनमवुरुध्याऽऽ-
 धत्ते॥ (४)

अशीयत् तत् तेन वेदं दुर्भेः पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [१]

परा वा एष यज्ञं पशून् वपति योऽग्निमुद्वासयते पञ्चकपालः
 पुरोडाशो भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तोः पशवो यज्ञमेव पशून् व रुन्धे
 वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा
 ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्तौ याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तो यज्ञः
 पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव वीरं निरवदायाग्निं पुनरा (५)

धत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते ज्यायो भागधेयं
 निकामयमानो यदाग्नेयं सर्वं भवति सैवास्यर्धिः सं वा
 एतस्य गृहे वाक् सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते स वाचः सः सृष्टां
 यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो भवन्ति वाचो विधृत्यै
 यजमानस्यापराभावाय (६)

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपांशु यजति यथा वामं वसुं
 विविदानो गूहति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराहं यथा

वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा
 प्रयाजेन वर्षद्वरोत्यायतनादेव नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशव
 एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती (७)

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति कृतयजुः
 सम्भृतसम्भार इत्याहुर्न सम्भृत्याः सम्भारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो
 खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ
 पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्स्यूतं वासः पुनरुत्सृष्टोऽनृद्वान्
 पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं
 जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यक्तं तत (८)

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते
 तस्य वरुण एवर्णयादाग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं
 चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽऽर्तिमाच्छति
 यजमानः॥ (९)

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती ततः षट्त्रिंशच्च॥५॥ ————— [२]

भूमिर्भूम्रा द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थे ते देव्यदिते-
 ऽग्निमन्त्रादमन्त्राद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं
 पुनः। पितरं च प्रयन्त्सुवः॥ त्रिंशद्धाम वि राजति वाक्पतङ्गाय
 शिश्रिये। प्रत्यंस्य वह द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना।
 व्यख्यन्महिषः सुवः॥ यत् त्वा (१०)

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्रे तत्
 तव पुनस्त्वोदीपयामसि॥ यत् ते मन्युपरोत्तस्य पृथिवीमनु
 दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसंवश्च समाभरन्॥
 मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु।
 बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ सप्त ते
 अग्रे समिधः सप्त जिह्वाः सप्त (११)

ऋषयः सप्त धामं प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त
 योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्र इषाऽऽयुषा।
 पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि वर्तस्वाग्रे पिन्वस्व धारया।
 विश्वप्स्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः सलेकः सुलेकस्ते न आदित्या
 आज्यं जुषाणा विंयन्तु केतुः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं
 जुषाणा विंयन्तु विवस्वा९ अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं
 जुषाणा विंयन्तु॥ (१२)

त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नृन्योदश च॥३॥ [३]

भूमिर्भूम्रा द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै
 जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कंसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत्
 ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाघ्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा
 दधाति पुनर्नवमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव पृथिवीमन्नाद्यं
 नोपानमथ्यैतं (१३)

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्नाद्यमुपांनमद्यत्सर्पराज्ञियां
 ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधात्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो अस्यामेवैनं
 प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापहुत एवास्मै तत्
 पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवैनं यत्ते मन्युपरोप्तस्येत्याह
 देवताभिरे- (१४)

वैनं सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते योऽग्निमुद्वासयते
 बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञं
 सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा
 इह मादयन्तामित्याह सन्तत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त तै
 अग्ने समिधः सप्त जिह्वा - (१५)

इत्याह सप्तसप्त वै संस्रधाऽग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव
 रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोति
 यजमानमेवोर्जा च रय्या चोभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा
 अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिल्लोके व्यतृष्यन्त इमं लोकं
 पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त आर्ध्रुवन् ते सुवर्गं
 लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत स एतान्
 होमाञ्जुहयाद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमार्ध्रुवन् तामेवध्नोति॥ (१६)

एतमेव जिह्वा एतान् पञ्चविंशतिश्च॥४॥

[४]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रयै। आरे अस्मे च

शृण्वते॥ अस्य प्रत्नामनु द्युतः शुक्रं दुदुहे अहंयः। पयः
 सहस्रसामृषिम्॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् पतिः पृथिव्या अयम्।
 अपाः रेताः सि जिन्वति॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिरुहोता
 यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः। यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं
 विभुवं विशेविशे॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या (१७)

उभा राधसः सह मादयध्वै। उभा दाताराविषाः रयीणामुभा
 वाजस्य सातये हुवे वाम्॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो
 अरोचथाः। तं जानन्नग्र आ रोहाथा नो वर्धया रयिम्॥ अग्र
 आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥
 अग्रे पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषः रयिं (१८)

मयि॥ अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान्
 वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवाः इहाऽऽवह। उप
 यज्ञः हविश्च नः॥ अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः।
 शुची रोचत आहुतः॥ उदग्रे शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव
 ज्योतीः ष्यर्चयः॥ आयुर्दा अग्रेऽस्यायुर्मै (१९)

देहि वर्चोदा अग्रेऽसि वर्चो मे देहि तनूपा अग्रेऽसि तनुवं
 मे पाह्यग्रे यन्मै तनुवा ऊनं तन्म आ पृण चित्रावसो स्वस्ति तै
 पारमशीयेन्धानास्त्वा शतः हिमा द्युमन्तः समिधीमहि वयस्वन्तो
 वयस्कृतं यशस्वन्तो यशस्कृतः सुवीरांसो अदाभ्यम्। अग्रे

सपत्नदम्भनं वरषिष्ठे अधि नाकै॥ सं त्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः
समृषीणां स्तुतेन सं प्रियेण धाम्ना॥ त्वमग्ने सूर्यवर्चा असि सं
मामायुषा वर्चसा प्रजया सृज॥ (२०)

आहुवर्च्यै रयि मे वर्चसा सप्तदश च॥४॥ ————— [५]

सं पश्यामि प्रजा अहमिदं प्रजसो मानवीः। सर्वा भवन्तु नो
गृहे॥ अम्भः स्थाम्भो वो भक्षीय महः स्थ महो वो भक्षीय सहः स्थ
सहो वो भक्षीयोर्जः स्थोर्ज वो भक्षीय रेवती रमध्वमस्मिँल्लोकै-
ऽस्मिन् गोष्ठेऽस्मिन् क्षयेऽस्मिन् योनाविहैव स्तेतो माऽप गात
बृहीर्मे भूयास्त (२१)

स०हितासि विश्वरूपीरा मोर्जा विशाऽऽगौपत्येनाऽऽ-
रायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥
उप त्वाऽग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम्। नमो भरन्त एमसि।
राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम्। वर्धमानं स्वे दमे॥
स नः पितेवं सूनवेऽग्ने सूपायनो भव। सचस्वा नः स्वस्तये॥
अग्ने (२२)

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥ तं त्वा
शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः॥ वसुरग्निर्वसुश्रवाः।
अच्छां नक्षि द्युमत्तमो रयि दाः॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यत
रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः

स्यो॒ना माऽऽवि॑ंशतेरा॒ मदः॑। सह॒स्रपो॑षं वः पु॒ष्यासं॑ (२३)

मयि॑ वो रायः॑ श्रयन्ताम्॥ तथ्स॑वि॒तुर्वरे॑ण्यं॒ भर्गो॑ देवस्य॑
धीमहि॑। धियो॒ यो नः॑ प्रचोदया॑त्॥ सो॒मान॒ः स्व॑रणं कृणुहि
ब्र॒ह्मण॑स्पते। क॒क्षीव॑न्तं य औ॒शिज॑म्॥ क॒दा च॒न स्त॒रीर॑सि॒ नेन्द्र॑
सश्च॑सि दा॒शुषे॑। उ॒पोपे॑न्नु म॒घव॑न् भूय॒ इन्नु॑ ते दानं॑ देवस्य॑ पृच्यते॥
परि॑ त्वाऽग्ने॒ पुरं॑ वयं विप्रः॑ सहस्य॑ धीमहि। धृष॑द्वर्णं दि॒वेदि॑वे भे॒त्तारं॑
भङ्गु॑रावतः॥ अग्ने॑ गृहपते सुगृहपतिर॒हं त्वया॑ गृहप॑तिना भूयासः॑
सुगृह॑पतिर्मया त्वं गृहप॑तिना भूयाः शतः॑ हिमा॒स्तामा॑शिष॒मा शा॑से
तन्त॑वे ज्योति॑ष्मतीं॒ तामा॑शिष॒मा शा॑सेऽमुष्मै॒ ज्योति॑ष्मतीम्॥ (२४)

भूयास्त॒ स्वस्तये॑ऽग्ने पु॒ष्यासं॑ धृष॑द्वर्णमेका॒त्रिंशच्च॑॥४॥ ————— [६]

अयं॑ज्ञो वा ए॒ष यो॑ऽसामोप॑प्रयन्तो॒ अध्व॑रमित्या॒ह
स्तोम॑मे॒वास्मै॑ युन॒क्त्युपे॑त्या॒ह प्र॒जा वै प॒शव॑ उपे॒मं लो॒कं
प्र॒जामे॑व प॒शूनि॑मं लो॒कमुपै॑त्यस्य प्र॒त्नाम॑नुद्युत॒मित्या॑ह सुव॑र्गो
वै लो॒कः प्र॒त्नः सु॑वर्गमे॒व लो॒कः समा॑रो॒हत्य॑ग्निर्मूर्धा दि॒वः
क॒कुदि॑त्या॒ह मूर्धा॑न- (२५)

मे॒वैनः॑ समा॒नाना॑ करोत्यथो॒ देवलो॒कादे॑व म॒नुष्यलो॒के
प्रति॑तिष्ठत्ययमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि धा॒तृभि॑रित्या॒ह मुख्य॑मे॒वैनं॑
करोत्यु॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॑हुव॒ध्या इ॒त्याहौ॒जो बल॑मे॒वाव॑ रुन्धेऽयं॑
ते योनि॑र्ऋ॒त्विय॑ इत्या॒ह प॒शवो॑ वै र॒यिः प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे ष॒ङ्गिरु॑पं

तिष्ठते षड्वा (२६)

ऋतवँ ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्विरुत्तराभिरुपँ तिष्ठते द्वादशं
सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति
यथा वै पुरुषोऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संवत्सरस्य
परस्तादाग्निपावमानीभिरुपँ तिष्ठते पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो
पुनात्येवोपँ तिष्ठते योगे एवास्यैष उपँ तिष्ठते (२७)

दमँ एवास्यैष उपँ तिष्ठते याञ्जैवास्यैषोपँ तिष्ठते यथा
पापीयाञ्छेयस आहत्य नमस्यति तादृगेव तदायुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मै
देहीत्याहाऽऽयुर्दा ह्येष वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहीत्याह वर्चोदा
ह्येष तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे पाहीत्याह (२८)

तनूपा ह्येषोऽग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृणेत्याह यन्मे
प्रजायै पशूनामूनं तन्म आ पूरयेति वावैतदाह चित्रावसो स्वस्ति
ते पारमशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्ट्यै वा एतस्यै पुरा ब्राह्मणा
अभैषुर्व्युष्टिमेवाव रुन्ध इन्धानास्त्वा शतः (२९)

हिमा इत्याह शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
तिष्ठत्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म वै देवा असुराणां
शततरुहाः स्तृहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं
यजमानो भ्रातृव्याय प्रहरति स्तृत्या अछम्बद्धारः सं त्वमग्ने सूर्यस्य

वर्चसा गथा इत्याहैतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वावैतदाह त्वमग्ने
सूर्यवर्चा असीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते॥ (३०)

मूर्धानं वै तिष्ठत आह शतमहं षोडश च॥६॥ [७]

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः
पशवस्तानेवाव रुन्धेऽम्भुः स्थाम्भो वो भक्षीयेत्याहाम्भो ह्येता
महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येताः सहः स्थ सहो वो
भक्षीयेत्याह सहो ह्येता ऊर्जस्थोर्ज वो भक्षीये- (३१)

त्याहोर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः
पशूनेवाऽऽत्मन् रमयत इहैव स्तेतो माऽप गातेत्याह ध्रुवा एवैना
अनपगाः कुरुत इष्टकचिद्वा अन्योऽग्निः पशुचिदन्यः संहितासि
विश्वरूपीरिति वत्समभि मृशत्युपैवैनं धत्ते पशुचितमेनं कुरुते
प्र (३२)

वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते य आहवनीयमुपतिष्ठते
गार्हपत्यमुप तिष्ठतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यथो गार्हपत्यायैव
नि हुते गायत्रीभिरुप तिष्ठते तेजो वै गायत्री तेज एवाऽऽत्मन्
धत्तेऽथो यदेतं तृचमन्वाह सन्तत्यै गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः
प्रजायन्ते य एवं विद्वान् द्विपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठत - (३३)

आऽस्य वीरो जायत ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यतेत्याहा-
ऽऽशिषमेवैतामा शास्ते तत्सवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्यै सोमान्

स्वर॑ण॒मित्या॑ह सोमपी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे कृ॒णुहि॑ ब्र॒ह्मण॑स्पत॒ इत्या॑ह
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे क॒दा च॒न स्त॒रीर॒सीत्या॑ह न स्त॒रीः रात्रि॑
वसति॒ (३४)

य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निमु॑पतिष्ठ॒ते परि॑ त्वाऽग्ने॒ पुरं॑ व॒यमित्या॑ह
परि॒धिमे॒वैतं॑ परि॑ दधा॒त्यस्क॑न्दा॒याग्रे॑ गृहपत॒ इत्या॑ह
यथा॒यजुरे॒वैतच्छ्रु॑तः हिमा॒ इत्या॑ह श॒तं त्वा॑ हेम॒न्तानि॑न्धिषी॒येति॑
वावै॒तदा॑ह पु॒त्रस्य॒ नाम॑ गृह्णा॒त्यन्ना॒दमे॒वैनं॑ करोति॒ तामा॑शिष॒मा
शा॒से तन्त॑वे ज्योति॑ष्मती॒मिति॑ ब्रूया॒द्यस्य॑ पु॒त्रोऽजा॑तः स्यात्
तेज॑स्ये॒वास्य॑ ब्रह्मव॑र्च॒सी पु॒त्रो जा॑यते॒ तामा॑शिष॒मा शा॒सेऽमुष्मे॑
ज्योति॑ष्मती॒मिति॑ ब्रूया॒द्यस्य॑ पु॒त्रो जा॑तः स्यात् तेज॑ ए॒वास्मिन्॑
ब्रह्मव॑र्च॒सं द॑धाति॥ (३५)

ऊर्जं॑ वो भक्षी॒येति॑ प्र गार्ह॑पत्यमुपतिष्ठ॒ते वसति॑ ज्योति॑ष्मतीमेका॒न्नत्रि॑ः शब्दः॥५॥—[८]

अ॒ग्निहो॑त्रं जु॒होति॑ यदे॒व किं॑ च॒ यज॑मानस्य॒ स्वं तस्यै॒व तद्रेतः॑
सि॒ञ्चति॑ प्र॒जन॑ने प्र॒जन॑नः॒ हि वा अ॒ग्निरथो॑षधी॒रन्त॑गता द॒हति॑
तास्ततो॒ भूय॑सीः प्रजा॑यन्ते॒ यत्सा॒यं जु॒होति॑ रे॒त ए॒व तत्सि॑ञ्चति॒
प्रैव॑ प्रा॒तुस्त॑नेन॒ जन॑यति॒ तद्रेतः॑ सि॒क्तं न त्वष्ट्रा॑ऽवि॒कृतं॑ प्रजा॑यते
याव॑च्छो॒ वै रे॒तसः॑ सि॒क्तस्य॑ (३६)

त्वष्टा॑ रूपाणि॒ विक॑रोति॒ ताव॑च्छो॒ वै तत्प्रजा॑यत ए॒ष वै
दैव्य॑स्त्वष्टा॒ यो यज॑ते ब॒ह्वीभि॑रुप॒ तिष्ठ॑ते रे॒तस ए॒व सि॒क्तस्य॑ बहु॒शो

रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति य एवं
विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां तेऽसुरा यद्देवानां
वित्तं वेद्यमासीत्तेन सह (३७)

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तेऽपश्यन्नाग्नेयी
रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तवाम स नः स्तुतः पशून्
पुनर्दास्यतीति तेऽग्निमस्तुवन्त्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया अध्यहरभि
पशून्निर्जत् ते देवाः पशून् वित्वा कामा अकुर्वत् य एवं
विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवत्या- (३८)

दित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमैत्सोऽमुं लोकं गत्वा पुनरिमं
लोकमभ्यध्यायत्स इमं लोकमागत्य मृत्योरविभेन्मृत्युसंयुत इव
ह्ययं लोकः सोऽमन्यतेममेवाग्निं स्तवानि स मां स्तुतः
सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सोऽग्निमस्तौत्स एनं स्तुतः सुवर्गं
लोकमगमयद्य - (३९)

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति सर्वमायुरेत्यभि
वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते यथा खलु वै
श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुप तिष्ठते न प्रातः
स हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाश्च पापीयाश्चासाते
ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यन्- (४०)

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमंस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी(३)र्नोप-

स्थेया(३) इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै योऽहरहराहृत्याथैनं याचति स इन्वै तमुपाच्छत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खल्वाहुराशिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वा (४१)

आहिताग्रेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः पशूनंसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन् ताञ्छन्दोभिरन्विच्छन्त्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न तत्र जाम्यंस्तीत्याहुर्योऽहरहरुपतिष्ठत इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः पराङ् विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति कवातिर्यङ्मिवोपतिष्ठेत नैनं प्रत्योषति न विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति॥ (४२)

सिक्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥७॥ [१]

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे। तत्त्वं बिभृहि पुनरा मदैतोस्तवाहं नाम बिभराण्यग्रे॥ मम नाम त्वं च जातवेदो वासंसी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे त्वं जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते॥ नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय नमः सम्राजै। अषाढो (४३)

अग्निर्बृहद्व्या विश्वजिह्वसहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत्पितारो अग्रे देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं

समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निमृचंश्च ताः सं दधामि हविषा
घृतेन॥ पयस्वतीरोषधयः (४४)

पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र सः
सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छुकेयं तन्मे राध्यताम्॥
अग्निः होतारमिह तं हुवे देवान् यज्ञियानिह यान् हवामहे॥ आ
यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्य॥ कस्त्वा
युनक्ति स त्वा युनक्तु यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति (४५)

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥ अभिन्नो
घर्मो जीरदानुर्यत आत्तस्तदगन् पुनः। इध्मो वेदिः परिधयंश्च सर्वं
यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥ त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो ये वितन्तिरे य इमं
यज्ञं स्वधया ददन्ते तेषां छिन्नं प्रत्येतदधामि स्वाहा घर्मो देवाः
अप्येतु॥ (४६)

अपां ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चत्वारिंशच्च॥४॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन वाहंसा॥
ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्। अजस्रं घर्ममीमहे॥
वैश्वानरस्य दसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः। उभा
पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो
अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा
पृष्टो अग्निः स नो दिवा स (४७)

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न गोपा

इर्यः परिज्मा। वैश्वानरं ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान् आ रोदसी अपृणा जायमानः। त्वं
देवाः अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा॥ अस्माकमग्ने
मघवत्सु धारयानामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिनं
सहस्रिणं वैश्वानरं (४८)

वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हिकं
भुवनानामभिश्चीः। इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते
सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः।
क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि॥
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय। अथा
वयमादित्य (४९)

व्रते तवानागसो अदितये स्याम॥ दधिक्राव्णो अकारिषं
जिष्णोरश्वस्य वाजिनः॥ सुरभि नो मुखां करत् प्र ण आयूषि
तारिषत्॥ आ दधिक्राः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषा-
ऽपस्ततान। सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा
वचांसि॥ अग्निर्मूर्धा भुवः। मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्नायन्तो
हवामहे। आ तू न (५०)

उप गन्तन॥ या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि
दाशुषे यच्छुताधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो

धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु।
 अदितिः पात्व९हंसः॥ महीम् षु मातर९ सुव्रतानामृतस्य
 पत्नीमवसे हुवेम। तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूची९ सुशर्माणमदिति९
 सुप्रणीतिम्॥ सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहस९ सुशर्माणमदिति९
 सुप्रणीतिम्। दैवीं नाव९ स्वरित्रामनागसमस्रवन्तीमा रुहेमा
 स्वस्तये॥ इमा९ सु नावमाऽरुह९ शतारित्रा९ शतस्फ्याम्।
 अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥ (५१)

दिवा स संहस्त्रिणं वैश्वानराऽऽदित्य तू नोऽनेहस९ सुशर्माणमेकान्नवि९शतिश्च॥५॥—[११]

देवासुराः परा भूमिर्भूमिरुपप्रयन्तः सं पश्याम्ययज्ञः सं पश्याम्यग्नि होत्रं मम नाम वैश्वानर

एकादश॥११॥

देवासुराः क्रुद्धः सं पश्यामि सं पश्यामि नक्तमुपं गन्तुनैकपञ्चाशत्॥५१॥

देवासुराः पारयिष्णुम्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः
 समाप्तः॥१-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

सं त्वां सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च। बृहस्पतिप्रसूतो
यजमान इह मा रिषत्॥ आज्यमसि सत्यमसि सत्यस्याध्यक्षमसि
हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतशुष्मं सत्यौजाः सहोऽसि
सहमानमसि सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः
सहस्व पृतन्यतः। सहस्रवीर्यमसि तन्मां जिन्वाऽऽज्यस्याऽऽ-
ज्यमसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायु- (१)

रसि सत्यशुष्ममसि सत्येन त्वाऽभि घोरयामि तस्य ते भक्षीय
पश्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
पश्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
पश्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
पश्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
ब्रह्मणस्त्वा तेजसे यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
क्षत्रस्य त्वौजसे यन्त्राय (२)

धर्त्राय गृह्णामि
विशे त्वा यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि
सुवीर्याय त्वा गृह्णामि सुप्रजास्त्वाय त्वा गृह्णामि रायस्पोषाय त्वा
गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा गृह्णामि भूरस्माकं हविर्देवानामाशिषो

यजमानस्य देवानां त्वा देवताभ्यो गृह्णामि कामाय त्वा
गृह्णामि॥ (३)

सत्यायुरोजसे यन्नाय त्रयस्त्रिंशच्च॥३॥ [१]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासं
धीरश्चेत्ता वसुविदुग्रोऽस्युग्रोऽहः संजातेषु भूयास-
मुग्रश्चेत्ता वसुविदभिभूरस्यभिभूरहः संजातेषु भूयास-
मभिभूश्चेत्ता वसुविद्युनज्मिं त्वा ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायास्मै वोढवे
जातवेदः। इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम बलिहृतो
वयं ते॥ यन्मे अग्रे अस्य यज्ञस्य रिष्या- (४)

द्यद्वा स्कन्दादाज्यस्योत विष्णो। तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुमैनं
दधामि निर्ऋत्या उपस्थे। भूर्भुवः सुवरुच्छुष्मो अग्रे यजमानायैधि
निशुष्मो अभिदासते। अग्रे देवैद्ध मन्विद्ध मन्द्रजिह्वामर्त्यस्य ते
होतर्मूर्धन्ना जिघर्मि रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोऽसि
प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाऽऽविंश वागस्येन्द्री संपत्क्षयणी (५)

वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविंश
वसन्तमृतूनां प्रीणामि स मां प्रीतः प्रीणातु
ग्रीष्ममृतूनां प्रीणामि स मां प्रीतः प्रीणातु
वर्षा ऋतूनां प्रीणामि ता मां प्रीताः प्रीणन्तु
शरदमृतूनां प्रीणामि सा मां प्रीता प्रीणातु

हेमन्तशिशिरावृतूनां प्रीणामि तौ मां प्रीतौ प्रीणीता-
मग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासम-
ग्रेहं देवयज्ययान्नादो भूयासं (६)

दब्धिरस्यदब्धो भूयास-

ममुं दभेयमग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयास-
मिन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयास-
मिन्द्रस्याहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयासं

महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं
देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम्॥ (७)

रिप्याँत्सपत्नक्षयण्यन्नादो भूयासः षड्विंशच्च॥४॥ [२]

अग्निर्मा दुरिष्ठात् पातु सविताऽघशंसाद्यो मेऽन्ति दूरै-
ऽरातीयति तमेतेन जेषं सुरूपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान्
दुर्यां अभ्येहि मामनुव्रता न्यु शीर्षाणि मृद्धमिड एह्यदित
एहि सरस्वत्येहि रन्तिरसि रमन्तिरसि सूनर्यसि जुष्टे जुष्टिं
तेऽशीयोपहृत उपह्वं (८)

तेऽशीय सा मे सत्याशीरस्य यज्ञस्य भूयादरेडता मनसा
तच्छकेयं यज्ञो दिवं रोहतु यज्ञो दिवं गच्छतु यो देवयानः
पन्थास्तेन यज्ञो देवा अप्येत्वस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधात्वस्मान्नायं
उत यज्ञाः सचन्तामस्मासु सन्त्वाशिषः सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनी

जुष्टिरसि जुषस्व नो जुष्टा नो- (९)

ऽसि जुष्टिं ते गमेयं मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं
यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह
मादयन्ताम्॥ ब्रध्न पिन्वस्व ददतो मे मा क्षायि कुर्वतो मे
मोषदसत् प्रजापतेर्भागोऽस्यूजस्वान् पयस्वान् प्राणापानौ मे
पाहि समानव्यानौ मे पाह्युदानव्यानौ मे पाह्यक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा
मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लोके॥ (१०)

उपह्वं जुष्टा नस्त्वा षट् च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासं नराशंसस्याहं
देवयज्यया पशुमान् भूयासमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽ-
युष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमग्नेरहमुज्जितिमनूजेषं सोमस्या-
हमुज्जितिमनूजेषमग्नेरहमुज्जितिमनूजेषमग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूजेष-
मिन्द्राग्नियोरहमुज्जितिमनूजेषमिन्द्रस्याहमु- (११)

ज्जितिमनूजेषं महेन्द्रस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्नेः स्विष्टकृतो-
ऽहमुज्जितिमनूजेषं वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा
सपत्नां इन्द्रो मे निग्राभेणाधरां अकः॥ उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म
देवा अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥
एमा अग्नन्नाशिषो दोहंकामा इन्द्रवन्तो (१२)

वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्॥ रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां

गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयत्वतशेन त्वा सूर्यो देवतां
 गमयतु वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीन् वि योक्त्रा यानि
 परिचर्तनानि धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो ब्रूताद्वाग्धान्
 देवतासु॥ विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयं
 सोमस्याहं देवयज्यया (१३)

सुरेता रेतो धिषीय त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूनां रूपं
 पुषेयं देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया
 मिथुनेन प्र भूयासं वेदोऽसि वित्तिरसि विदेय कर्मासि करुणमसि
 क्रियासं सनिरसि सनितासि सनेयं घृतवन्तं कुलायिनं
 रायस्पोषं सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनम्॥ (१४)

इन्द्रस्याहमिन्द्रवन्तः सोमस्याहं देवयज्यया चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

आ प्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयज्यः। सूर्याया
 ऊधोऽदित्या उपस्थं उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्॥ प्रजा-
 पतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेन सदसि
 सन्मै भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया
 अक्षितमसि मा मे क्षेष्टाः प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां
 दक्षिणायां (१५)

दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि गृहाः
 पशवो मार्जयन्तामुदीच्यां दिश्याप ओषधयो वनस्पतयो

मार्जयन्तामूर्ध्वायां दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तां
विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु वि
क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभेन
छन्दसाऽन्तरिक्षमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः
क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतेन छन्दसा दिवमनु वि क्रमे
निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुभेन
छन्दसा दिशोऽनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मः॥ (१६)

दक्षिणायां द्विष्मो विष्णोरेकान्त्रिंशच्च॥२॥ _____ [५]

अगन्म सुवः सुवर्गगन्म सन्दृशस्ते मा छिंत्सि यत्ते तपस्तस्मै
ते माऽऽवृक्षि सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मै धेहि वर्चोधा
असि वर्चो मयि धेहीदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिवो-
ऽस्मादन्तरिक्षादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स
यं द्विष्मः। (१७)

सं ज्योतिषाऽभूवमैन्द्रीमावृतमन्वावर्ते समहं प्रजया सं मया
प्रजा समहं रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषः समिद्धो अग्ने मे
दीदिहि समेद्धा तै अग्ने दीद्यासं वसुमान् यज्ञो वसीयान् भूयासमग्न
आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥
अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। (१८)

दधत् पोष॑ रयि॑ मयि॑। अग्रे॑ गृहपते सुगृहपतिर॒हं त्वया॑
 गृहपति॑ना भूयास॑ सुगृहपति॑र्मया त्वं गृहपति॑ना भूयाः शत॑
 हिमा॒स्तामा॒शिष॒मा शा॑से तन्त॑वे ज्योति॑ष्मतीं॒ तामा॒शिष॒माशा॑से-
 ऽमुष्मै॑ ज्योति॑ष्मतीं॒ कस्त्वा॑ युनक्ति॒ स त्वा॑ विमु॑ञ्चत्व॒ग्रे व्रत॑पते
 व्रत॑म॒चारि॑षं तद॑शकं॒ तन्मे॑ऽराधि य॒ज्ञो ब॑भूव स आ (१९)

ब॑भूव स प्र ज॑ज्ञे स वा॑वृधे। स दे॒वाना॑मधि॒पति॑र्बभूव सो
 अ॒स्मा अ॒धि॒पती॑न् करोतु व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॥ गोमा॑
 अ॒ग्रेऽवि॑मा॑ अ॒श्वी य॒ज्ञो नृ॒वत्स॑खा स॒दमि॑द॒प्रमृ॑ष्यः। इडा॑वा॑ ए॒षो
 अ॒सुर॑ प्र॒जावा॑न् दी॒र्घो र॒यिः पृ॑थुबु॒ध्रः स॒भावान्॥ (२०)

द्विष्मः सुवीर्य॑ स आ पञ्च॑त्रि॑शच्च॥४॥ [६]

यथा॑ वै स॒मृत॑सो॒मा ए॒वं वा ए॒ते स॒मृत॑य॒ज्ञा यद्व॑र्शपूर्ण॒मासौ
 कस्य॑ वाह॑ दे॒वा य॒ज्ञमा॑ गच्छ॑न्ति॒ कस्य॑ वा न ब॑हूनां यज॑मानानां॒
 यो वै दे॒वताः॒ पूर्वं॑ परिगृ॒ह्णाति॑ स ए॒नाः श्वो॑ भू॒ते य॑जत
 ए॒तद्वै दे॒वाना॑मा॒यत॑नं॒ यदा॑हव॒नीयो॑ऽन्तरा॒ग्नी प॑शूनां गा॒रह॑पत्यो
 मनु॑ष्या॒णाम॒न्वाहा॑र्यपच॑नः पि॒तृणा॑म॒ग्निं गृ॑ह्णाति॒ स्व ए॒वाय॑तने
 दे॒वताः॒ परि॑ (२१)

गृ॒ह्णाति॒ ताः श्वो॑ भू॒ते य॑जते व्र॒तेन॒ वै मे॒ध्योऽग्नि॑र्व्रत॒पति॑र्ब्राह्म॒णो
 व्र॑तभृद् व्रतमु॑पैष्यन् ब्रू॒याद॒ग्रे व्रत॑पते व्रतं च॑रिष्यामीत्य॒ग्निर्वै
 दे॒वानां॑ व्रत॒पति॑स्तस्मा॑ ए॒व प्र॑तिप्रोच्य॒ व्रत॑माल॒भते ब॑र्हिषां
 पूर्ण॑मा॒से व्र॑तमु॑पैति व॒त्सैर॑मावा॒स्यायामे॒तद्धैत॑योरा॒यत॑नमु॒पस्ती॑र्यः

पूर्वश्चाग्निरपरश्चेत्याहुर्मनुष्या (२२)

इत्वा उपस्तीर्णमिच्छन्ति किमु देवा येषां नवावसान-
मुपास्मिञ्चो यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणाति
यजमानेन ग्राम्याश्च पशवोऽवुरुध्या आरण्याश्चेत्याहुर्यद्ग्राम्यानुप-
वसन्ति तेन ग्राम्यानव रुन्धे यदारण्यस्याश्जाति तेनारण्यान्
यदनाश्वानुपवसेत् पितृदेवत्यः स्यादारण्यस्याश्जातीन्द्रियं (२३)

वा आरण्यमिन्द्रियमेवाऽऽत्मन् धत्ते यदनाश्वानुपवसेत्
क्षोधुकः स्याद्यदशजीयाद्रुद्रोऽस्य पशूनभिमन्येतापोऽश्जाति
तन्नेवाशितं नेवानशितं न क्षोधुको भवति नास्य रुद्रः
पशूनभि मन्यते वज्रो वै यज्ञः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो
यदनाश्वानुपवसति वज्रेणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं हन्ति॥ (२४)

परि मनुष्या इन्द्रियं साक्षात् त्रीणि च॥४॥ [७]

यो वै श्रद्धामनारभ्य यज्ञेन यजते नास्येष्टाय श्रद्धधतेऽपः प्र
णयति श्रद्धा वा आपः श्रद्धामेवाऽऽरभ्य यज्ञेन यजत उभयेऽस्य
देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धधते तदाहुरति वा एता वरत्रेदन्त्यति वाचं
मनो वावैता नाति नेदन्तीति मनसा प्र णयतीयं वै मनो- (२५)

ऽनयैवैनाः प्र णयत्यस्कन्नहविर्भवति य एवं वेद यज्ञायुधानि
सम्भरति यज्ञो वै यज्ञायुधानि यज्ञमेव तथ्सम्भरति यदेकमेकं
सम्भरेत् पितृदेवत्यानि स्युर्यत्सह सर्वाणि मानुषाणि द्वेद्वे

सम्भरति याज्यानुवाक्ययोरेव रूपं करोत्यथो मिथुनमेव यो वै दशं यज्ञायुधानि वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते स्फ्य- (२६)

अं कृपालानि चाग्निहोत्रहवणी च शूर्पं च कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुसलं च दृषच्चोपला चैतानि वै दशं यज्ञायुधानि य एवं वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते यो वै देवेभ्यः प्रतिप्रोच्यं यज्ञेन यजन्ते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यः हविर्निरूप्यमाणमभि मन्त्रयेताग्निः होतारमिह तः हुव इति (२७)

देवेभ्य एव प्रतिप्रोच्यं यज्ञेन यजते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यमेष वै यज्ञस्य ग्रहो गृहीत्वैव यज्ञेन यजते तदुदित्वा वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अथो मनसा वै प्रजापतिर्यज्ञमन्तनुत् मनसैव तद्यज्ञं तनुते रक्षसां मनन्ववचाराय यो वै यज्ञं योग आगते युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेषु कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति युङ्क्ते युञ्जानेषु॥ (२८)

वै मनः स्फ्य इति युनक्तेकादश च॥४॥ [८]

प्रजापतिर्यज्ञानं सृजताग्निहोत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासीं चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं च तानुदमिमीत् यावदग्निहोत्रमासीत् तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी तावानुक्थ्यो यावत्यमावास्या तावानतिरात्रो य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्नोति तावदुपाऽऽप्नोति य एवं विद्वान् पौर्णमासीं यजन्ते यावदुक्थ्येनो-

पाप्नोति (२९)

तावदुपा॑ऽऽप्नोति॑ य एवं वि॒द्वान॑मावा॒स्यां यज॑ते
याव॑दतिरा॒त्रेणो॑पाप्नोति॑ तावदुपा॑ऽऽप्नोति॑ परमे॑ष्ठिनो वा ए॒ष
य॒ज्ञोऽग्रं॑ आसीत् तेन॑ स पर॑मां काष्ठा॑मगच्छत् तेन॑ प्र॒जाप॑तिं
नि॒रवा॑साययत् तेन॑ प्र॒जाप॑तिः पर॑मां काष्ठा॑मगच्छत् तेनेन्द्र॑
नि॒रवा॑साययत् तेनेन्द्रः॑ पर॑मां काष्ठा॑मगच्छत् तेना॒ग्नीषो॑मौ
नि॒रवा॑साययत् तेना॒ग्नीषो॑मौ पर॑मां काष्ठा॑मगच्छतां य (३०)

ए॒वं वि॒द्वान् द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑ते पर॒मामे॒व काष्ठां॑ गच्छति॑
यो वै प्र॒जाते॑न य॒ज्ञेन॑ यज॑ते प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑
द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्स॒रो द्वा॒दश॑ द्व॒न्द्वानि॑ द॒र्शपूर्ण॑मा॒सयो॑स्तानि॑
स॒म्पाद्या॑नीत्या॒हुर्व॑त्सं चो॒पाव॑सृजत्यु॒खां चाधि॑ श्रय॒त्यव॑ च ह॒न्ति
दृ॒षदौ॑ च स॒माह॑न्त्यधि॑ च व॒पते॑ क॒पाला॑नि चोप॑ दधाति पुरो॒डाशं॑
चा- (३१)

धि॒श्रय॑त्याज्यं च स्तम्ब॑य॒जुश्च॒ हर॑त्य॒भि च॑ गृह्णाति॑ वेदिं च
परि॑गृह्णाति॑ पर्त्नीं च सं न॑ह्यति॑ प्रोक्ष॑णीश्चाऽऽसा॒दय॑त्याज्यं चै॒तानि॑
वै द्वा॒दश॑ द्व॒न्द्वानि॑ द॒र्शपूर्ण॑मा॒सयो॑स्तानि॑ य ए॒व स॒म्पाद्य॑ यज॑ते
प्र॒जाते॑नै॒व य॒ज्ञेन॑ यज॑ते प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑॥ (३२)

उ॒च्ये॒नोपा॑प्नोत्य॒गच्छतां॑ यः पुरो॒डाशं॑ च च॒त्वारि॑ंशच्च॥४॥ [९]

ध्रु॒वो॑ऽसि ध्रु॒वो॑ऽह॒ संजा॑तेषु॑ भूयास॒मित्या॑ह ध्रु॒वाने॒वैनान्

कुरुत उग्रोऽस्युग्रोऽहं संजातेषु भूयासमित्याहाप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुतेऽभिभूरस्यभिभूरहं संजातेषु भूयासमित्याह य एवैनं
 प्रत्युत्पिपीते तमुपास्यते युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येनेत्याहैष वा
 अग्रेर्योगस्तेनै- (३३)

वैनं युनक्ति यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन्
 यज्ञस्य व्युद्धेनासुरान् पराभावयन् यन्मै अग्रे अस्य यज्ञस्य
 रिष्यादित्याह यज्ञस्यैव तत्समृद्धेन यजमानः सुवर्गं लोकमैति
 यज्ञस्य व्युद्धेन भ्रातृव्यान् परा भावयत्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभि-
 रुप सादयेद्यज्ञमुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मेता व्याहृतयो यज्ञमुख एव
 ब्रह्म (३४)

कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः
 संवत्सरं परिगृह्णाति दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यान्यालभमान
 एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीऽप्यासादयेद्यज्ञमुखं वै दर्शपूर्णमासौ
 चातुर्मास्यानि ब्रह्मेता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते संवत्सरे
 पर्यागत एताभिरेवासादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति
 यद्वै यज्ञस्य साम्ना क्रियते राष्ट्रं (३५)

यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यदृचा विशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छत्यथ
 ब्राह्मणोऽनाशीर्केण यज्ञेन यजते सामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेता व्याहृतीः
 पुरस्ताद्दध्याद् ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते तथा ब्राह्मणः साशीर्केण यज्ञेन

यजते यं कामयेत् यजमानं भ्रातृव्यमस्य यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति
तस्यैता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां दध्याद् भ्रातृव्यदेवत्यां वै पुरो-
ऽनुवाक्यां भ्रातृव्यमेवास्य यज्ञस्या- (३६)

ऽऽशीर्गच्छति यान् कामयेत् यजमानान्त्समावत्येनान्
यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्याया
अर्धर्च एकां दध्याद्याज्यायै पुरस्तादेकां याज्याया अर्धर्च एकां
तथैनान्त्समावती यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं
वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय वर्षति स्थलयोदकं परिगृह्णन्त्याशिषां
यज्ञं यजमानः परिगृह्णाति मनोऽसि प्राजापत्यं (३७)

मनसा मा भूतेनाऽऽविशेत्याह मनो वै प्राजापत्यं प्राजापत्यो
यज्ञो मन एव यज्ञमात्मन् धत्ते वागस्यैन्द्री संपलक्षयणी वाचा
मैन्द्रियेणाऽऽविशेत्याहैन्द्री वै वाग्वाचमेवैन्द्रीमात्मन् धत्ते॥ (३८)

तेनैव ब्रह्मं राष्ट्रमेवास्यं यज्ञस्यं प्राजापत्यं पद्विंशच्च॥६॥ [१०]

यो वै सप्तदशं प्रजापतिं यज्ञमन्वायत्तं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति
न यज्ञाद् भ्रंशत आ श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं
यजेति द्व्यक्षरं ये यजामह इति पञ्चाक्षरं द्व्यक्षरो वषट्कार एष वै
सप्तदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायत्तो य एवं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न
यज्ञाद् भ्रंशते यो वै यज्ञस्य प्रायणं प्रतिष्ठा- (३९)

मुदयनं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्टेन यज्ञेन सङ्स्थां गच्छत्या

श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कार एतद्वै यज्ञस्य
 प्रायणमेषा प्रतिष्ठेतदुदयनं य एवं वेद प्रतिष्ठितेनारिष्टेन यज्ञेन
 स॒ऽस्थां गच्छति यो वै सूनृतायै दोहं वेद दुह एवैनं यज्ञो वै
 सूनृताऽऽश्रावयेत्यैवैनामह्वदस्तु (४०)

श्रौषडित्युपावासाग्यजेत्युदनैषीद्ये यजामह इत्युपास-
 दद्वषट्कारेण दोग्ध्येष वै सूनृतायै दोहो य एवं वेद दुह एवैनं
 देवा वै सत्रमासत तेषां दिशोऽदस्यन्त एतामाद्रा पङ्क्तिमपश्यन्ना
 श्रावयेति पुरोवातमजनयन्नस्तु श्रौषडित्यभ्र९ समप्लावयन् यजेति
 विद्युत- (४१)

मजनयन् ये यजामह इति प्रावर्षयन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण
 ततो वै तेभ्यो दिशः प्राप्यायन्त य एवं वेद प्रास्मै दिशः प्यायन्ते
 प्रजापतिं त्वोवेद प्रजापतिस्त्वं वेद यं प्रजापतिर्वेद स पुण्यो
 भवत्येष वै छन्दस्यः प्रजापतिरा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे
 वषट्कारो य एवं वेद पुण्यो भवति वसन्त- (४२)

मृतूनां प्रीणामीत्याहर्तवो वै प्रयाजा ऋतूनेव प्रीणाति तैऽस्मै
 प्रीता यथापूर्वं कल्पन्ते कल्पन्तेऽस्मा ऋतवो य एवं वेदाग्नी-
 षोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वै
 यज्ञश्चक्षुष्मान् ताभ्यामेव चक्षुरात्मन् धत्तेऽग्नेरहं देवयज्ययान्नादो
 भूयासमित्याहाग्निर्वै देवानामन्नादस्तेनैवा- (४३)

ऽन्नाद्यमात्मन् धत्ते दब्धिरस्यदब्धो भूयासमुमुं दभेयमित्या-
 हैतया वै दब्ध्या देवा असुरानदभ्रुवन् तयैव भ्रातृव्यं दभ्रोत्यग्नी-
 षोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो
 वृत्रमहन् ताभ्यामेव भ्रातृव्यं स्तृणुत इन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययै-
 न्द्रियाव्यन्नादो भूयासमित्याहेन्द्रियाव्येवान्नादो भवतीन्द्रस्या- (४४)

ऽहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासमित्याहेन्द्रियाव्येव भवति
 महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमित्याह
 जेमानमेव महिमानं गच्छत्यग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽ-
 युष्मान् युजेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवाऽऽत्मन् धत्ते प्रति
 युजेन तिष्ठति॥ (४५)

प्रतिष्ठामहदस्तु विद्युतं वसन्तमेवेन्द्रस्याऽष्टात्रिंशच्च॥७॥ [११]

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनैभ्यः। अस्माकमस्तु केवलः॥
 इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्ते यत्पार्या युनजते धियस्ताः। शूरो नृषाता
 शवसश्चकान आ गोमति ब्रजे भजा त्वं नः॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो
 या ते जनैषु पञ्चसु। इन्द्र तानि त आ वृणे॥ अनु ते दायि मह
 इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु (४६)

क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्यै॥ आ यस्मिन्त्सप्त
 वासवास्तिष्ठन्ति स्वारुहो यथा। ऋषिर्ह दीर्घश्रुतं इन्द्रस्य घर्मो
 अतिथिः॥ आमासु पक्वमैरय आ सूर्यं रोहयो दिवि। घर्म

न सामन्तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे गिरः॥ इन्द्रमिद्वाथिनो
बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत॥ गायन्ति त्वा
गायत्रिणो- (४७)

ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः। ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतुवद्वं शर्मिव येमिरे॥
अ॒होमुचे प्र भरेमा मनीषामौषिष्ठदान्ने सुमतिं गृणानाः। इदमिन्द्र
प्रति हव्यं गृभाय सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः॥ विवेष यन्मा
धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः। अ॒हंसो यत्र पीप॒रद्यथा
नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते॥ प्र सम्राजं प्रथममध्वराणां- (४८)

म॒होमुचं वृषभं यज्ञियांनाम्। अपां नपांतमश्विना
हयन्तमस्मिन्नर इन्द्रियं धत्तमोजः॥ वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा
यच्छ पृतन्यतः। अधस्पदं तर्मा कृधि यो अस्मा॑ अभिदासति॥
इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम्। अपानुदो
जनममित्रयन्तमुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्॥ मृगो न भीमः
कुचरो गिरिष्ठाः परावत - (४९)

आ जंगामा परस्याः। सूक॑ सू॒शायं प॒विमिन्द्र तिग्मं
वि शत्रून् ताडि वि मृधो नुदस्व॥ वि शत्रून् वि मृधो नुद
वि वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र भामितोऽमित्रस्याभिदासतः॥
त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र॑ हवेहवे सुहव॑ शूरमिन्द्रम्। हुवे नु शक्रं
पुरुहूतमिन्द्र॑ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः॥ मा ते अस्या॑ (५०)

सहसावन् परिष्ठावघायं भूम हरिवः परादै। त्रायस्व नो-
 ऽवृकेभिर्वरूथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम॥ अनवस्ते रथमश्वाय
 तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्। ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो
 अर्केरवर्धयन्नहये हन्तवा उ॥ वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र
 ग्रावाणो अदितिः सजोषाः। अनुश्वासो ये पवयोऽर्था इन्द्रैषिता
 अभ्यवर्तन्त दस्यून्॥ (५१)

वृत्रहत्येऽनुं गायत्रिणौऽध्वराणां परावतोऽस्यामष्टाचत्वारिंशच्च॥६॥ [१२]

सं त्वां सिञ्चामि ध्रुवोऽस्यग्निर्मा बर्हिषोऽहमाप्यायतामगन्म यथा वै यो वै श्रद्धां प्रजापतिर्यज्ञान्
 ध्रुवोऽसीत्याहु यो वै संतदशमिन्द्रं वो द्वादश॥१२॥

सं त्वां बर्हिषोऽहं यथा वा एवं विद्वाञ्छ्रोषद्द सहसावन्नेकपञ्चाशत्॥५१॥

सं त्वां सिञ्चामि दस्यून्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः

समाप्तः॥१-६॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः ॥

पा॒क॒य॒ज्ञं वा अ॒न्वाहि॑ताग्नेः प॒शव॑ उप॑ तिष्ठन्त॒ इडा॒ खलु॑ वै
 पा॒क॒य॒ज्ञः सैषाऽन्तरा॑ प्रयाजानूयाजान् यज॑मानस्य लोकेऽव॑हिता
 तामा॑ह्नियमाणाम॒भि म॑न्त्रयेत् सु॒रूप॑वर्षवर्ण॒ एहीति॑ प॒शवो॑ वा इडा
 प॒शूने॒वोप॑ ह्वयते य॒ज्ञं वै दे॒वा अ॒दुह॑न् य॒ज्ञोऽसु॑रा॒ अदु॑हत् तेऽसु॑रा
 य॒ज्ञदु॑ग्धाः परा॑ऽभवन् यो वै य॒ज्ञस्य॒ दोहं॑ वि॒द्वान् (१)

यज॑तेऽप्य॒न्यं यज॑मानं दुहे सा मे स॒त्याऽऽशी॒रस्य॒ य॒ज्ञस्य॑
 भूया॑दित्या॒हैष वै य॒ज्ञस्य॒ दोह॑स्तेनै॒वैनं॑ दुहे प्र॒त्ता वै गौर्दु॑हे प्र॒त्तेडा॒
 यज॑मानाय दुह ए॒ते वा इडा॑यै स्तना॒ इडो॑प॒हूतेति॑ वा॒युर्व॒थ्सो यर्हि॑
 हो॒तेडा॑मुप॒ह्वये॑त् तर्हि॑ यज॑मानो॒ होता॑र॒मीक्ष॑माणो वा॒युं मन॑सा
 ध्याये॑न्- (२)

मा॒त्रे व॒थ्समु॒पाव॑सृजति॒ सर्वे॑ण॒ वै य॒ज्ञेन॑ दे॒वाः सु॒वर्गं॑
 लो॒कमा॑यन् पाकय॒ज्ञेन॒ मन॑र॒श्राम्य॒थ्सेडा॒ मन॑मु॒पाव॑र्तत॒ तान्दे॑वासु॒रा
 व्य॑ह्वयन्त प्र॒तीचीं॑ दे॒वाः परा॑ची॒मसु॑राः सा दे॒वानु॑पाव॑र्तत प॒शवो॑ वै
 तद्दे॒वान॑वृणत प॒शवो॑ऽसु॒रान॑जहु॒र्यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ परा॑चीं
 तस्ये॒डा॒मुप॑ह्वयेताप॒शुरे॒व भ॑वति॒ यं (३)

का॒मये॑त प॒शुमा॑न्थस्या॒दिति॑ प्र॒तीचीं॑ तस्ये॒डा॒मुप॑ह्वयेत

पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा इडामुपह्वयेत्
 य इडामुपह्वयाऽऽत्मानमिडायामुपह्वयेतेति सा नः प्रिया
 सुप्रतूर्तिर्मघोनीत्याहेडामेवोपह्वयाऽऽत्मानमिडायामुप
 व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदिडा सामि प्राश्नन्ति (४)

सामि मार्जयन्त एतत् प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत
 ब्रह्मणा देवाः समदधुर्बृहस्पतिस्तनुतामिमं न इत्याह ब्रह्म वै
 देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञं सन्दधाति विच्छिन्नं यज्ञं समिमं
 दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह सन्तत्यैव
 यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति यां वै (५)

यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवोऽनु सङ्गमन्ति स एष
 ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुर्यथा देवत्रा
 दत्तं कुर्वीताऽऽत्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्नं पिन्वस्वेत्याह यज्ञो वै
 ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत आत्मन् पशून्
 रमयते ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति कुर्वतो मे मोप
 दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥ (६)

विद्वान्याये द्यं प्राश्नन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥६॥ [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्जमौपोदितिमुवाच यत्सत्रिणां
 होताऽभूः कामिडामुपाह्वथा इति तामुपाह्व इति होवाच यां प्राणेन
 देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान्पानेन पितृनितीं छिनत्ति सा न
 छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वथा

इति होवाच गौर्वा (७)

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा प्राणेन देवान् दाधार यया मनुष्या जीवन्ति सा व्यानेन मनुष्यान् यां पितृभ्यो घ्नन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं वेद पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यन्नं वा अस्यै त- (८)

दुपाह्वथा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या भवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वथा इति होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठे- (९)

यं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच यस्यै निक्रमणे घृतं प्रजाः सञ्जीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष वा इडामुपाह्वथा इति होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे घृतं प्रजाः सञ्जीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति॥ (१०)

गौर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वथा इति वि०शुतिश्च॥४॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एव देवाः परोक्षमिज्यन्ते तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते वै देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणात्यथो दक्षिणैवास्यैषा-

ऽथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै यज्ञस्य कूरं यद्विलिष्टं
तदन्वाहार्येणा- (११)

न्वाहरति तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वं देवदूता वा एते यदृत्विजो
यदन्वाहार्यमाहरति देवदूतानेव प्रीणाति प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्
व्यादिशत्स रिरिचानोऽमन्यत स एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यत्
तमात्मन्नधत् स वा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो यस्यैवं
विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते साक्षादेव प्रजापतिर्मृधोत्यपरिमितो
निरुप्योऽपरिमितः प्रजापतिः प्रजापते- (१२)

रास्यै देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एतं
प्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यन् तमन्वाहरन्त ततो देवा अभवन्
परासुरा यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवति यज्ञेन वा इष्टी पक्वेन पूर्ती यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य
आह्रियते स त्वेवेष्टापूर्ती प्रजापतेर्भागोऽसी- (१३)

त्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान्
पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन् पयो दधाति प्राणापानौ मे
पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते-
ऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लोक इत्याह

क्षीयते वा अमुष्मिल्लोकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिल्लोके प्रजा
उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवेनद्रमयति नास्यामुष्मिल्लोके-
ऽन्नं क्षीयते॥ (१४)

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लोके पञ्चदश च॥४॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह बर्हिषा वै
प्रजापतिः प्रजा असृजत तेनैव प्रजाः सृजते नराशंसस्याहं
देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह नराशंसैन् वै प्रजापतिः
पशून्सृजत तेनैव पशून्सृजतेऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽ-
युष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवाऽऽत्मन् धत्ते प्रति
यज्ञेन तिष्ठति दर्शपूर्णमासयोर्- (१५)

वै देवा उज्जितिमनूदजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपा-
नुदन्ताग्नेरहमुज्जितिमनूजैषमित्याह दर्शपूर्णमासयोरेव देवतानां
यजमान उज्जितिमनूजयति दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानप नुदते
वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै
यो वै यज्ञस्य द्वौ दोहौ विद्वान् यजत उभयत - (१६)

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोह
इडांयामन्यो यर्हि होता यजमानस्य नाम गृहीयात् तर्हि
ब्रूयादेमा अगमन्नाशिषो दोहकामा इति सस्तुता एव देवता
दुहेऽथो उभयत एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च रोहितेन

त्वाऽग्निर्देवतां गमयत्वित्याहैते वै देवाश्वा - (१७)

यजमानः प्रस्तरो यदेतैः प्रस्तरं प्रहरति देवाश्चैरेव यजमानः
सुवर्गं लोकं गमयति वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीनित्याहैष वा
अग्नेर्विमोकस्तेनैवेनं वि मुञ्चति विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन
प्रतिष्ठां गमेयमित्याह यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति
सोमस्याहं देवयज्यया सुरेता - (१८)

रेतो धिषीयेत्याह सोमो वै रेतोधास्तेनैव रेतं आत्मन्
धत्ते त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूनां रूपं पुषेयमित्याह त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्तेनैव पशूनां रूपमात्मन् धत्ते देवानां
पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र
भूयासमित्याहैतस्माद्वै मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन (१९)

प्राजायत तस्मादेव यजमानो मिथुनेन प्र जायते वेदोऽसि
वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त
तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत् तस्य नाम गृह्णीयात्
तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनः रायस्पोषः सहस्रिणं
वेदो ददातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं पशूनांप्रोत्यास्यं प्रजायां
वाजी जायते य एवं वेद॥ (२०)

द्रुशपूर्णमासयोरुभयतो देवाश्वाः सुरेताः प्रजापतिर्मिथुनेनाऽऽप्नोत्यष्टौ च॥६॥ ————— [४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो यजमानं

प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो
 यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह ध्रुवामेवाऽऽप्याययति
 तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं
 प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह
 यजमानेने- (२१)

त्याहायं वै प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिन्नेवैनं दधाति
 सह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते यद्यजमानभागं
 प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो यावान् यजमानभागो
 यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं
 प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवसं सोदकं यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चैतद् (२२)

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयति
 स्व एवाऽऽयतने सूयवसं सोदकं कुरुते सदसि सन्मे भूया
 इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि
 वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो
 मार्जयन्तामित्याहैष वै दर्शपूर्णमासयोरवभृथो (२३)

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव सहावभृथमवैति
 विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपज्य्यमभ्यजयन्
 यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभि-
 रिमाँल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह

गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दो-
भिरेवेमाँल्लोकान् यथापूर्वमभि जयति॥ (२४)

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥४॥ ————— [५]

अगन्म सुवः सुवर्गन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति सन्दृशंस्ते
मा छिंत्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह यथायजुरेवैतत्सुभूरसि
श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते
प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते यो (२५)

विष्णुक्रमान् क्रमेते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः
क्रम्यन्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे विष्णुक्रमान् क्रमेतु य
इमाँल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष
वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो
दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं
लोकं प्रत्यवरोहति सं (२६)

ज्योतिषाऽभूवमित्याहास्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमा-
वृतमन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनु
पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते
तस्माद्वक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु
पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिष- (२७)

मेवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते

अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो वसीयान्
 भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शांस्ते बहु वै गार्हपत्यस्यान्ते
 मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमुप तिष्ठते
 पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत
 इत्याह (२८)

यथायजुरेवैतच्छ्रुतं हिमा इत्याह शतं त्वां हेमन्तानिन्धिषीयेति
 वावैतदाह पुत्रस्य नामं गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा
 शांसे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात्
 तेजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शांसेऽमुष्मे
 ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो (२९)

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं
 प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स
 त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति प्रजा-
 पतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं प्रदहोऽग्ने
 व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव (३०)

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ् वाव यज्ञ एति न नि
 वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते तमभि नि वर्तते
 यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य पुनरालम्भस्तेनैवैनं
 पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड्य आहिताग्निः सन्नसभः
 पशवः खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्वा प्राङुत्क्रम्य ब्रूयाद्गोमां अग्ने-

ऽवि॒मा॑ अ॒श्वी य॒ज्ञ इत्य॑व॒ स॒भा॑ रु॒न्धे प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्रो॒त्यास्य॑
प्र॒जाया॑ वा॒जी जा॑यते॥ (३१)

यः स मा॒शिषं॑ गृह॒पत॒ इत्या॑हु यस्य॑ पु॒त्रो व्र॑तमे॒व ख॒लु वै च॑तुर्विंश॒तिश्च॑॥७॥—[६]

दे॒वं स॒वि॒तुः प्र॑सु॒व य॒ज्ञं प्र॑सु॒व य॒ज्ञप॑तिं॒ भगा॑य दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्वः।
के॒त॒पूः के॒तं नः पु॑नातु वा॒चस्प॑ति॒र्वाच॑म॒द्य स्व॑दाति नः॥ इन्द्र॑स्य
वज्रो॑ऽसि वा॒त्रघ्न॑स्त्वया॒ऽयं वृ॒त्रं व॑ध्यात्॥ वा॒जस्य॑ नु प्र॑स॒वे मा॒तरं॑
म॒हीम॑दि॒तिं नाम॑ वच॑सा करा॒महे। यस्या॑मि॒दं वि॒श्वं भु॑वनमा॒वि॒वेश॑
तस्या॑ नो दे॒वः स॑वि॒ता ध॑र्म सा॒वि॒षत्॥ अ- (३२)

प॒स्वन्त॑र॒मृत॑म॒प्सु भे॑ष॒जम॑पा॒मुत प्र॑श॒स्तिष्व॑श्वा॒ भव॑थ
वा॒जिनः॥ वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा॒ त्वा ग॑न्ध॒र्वाः स॒प्तवि॑ंश॒तिः। ते
अ॒ग्रे अ॒श्वमा॑युञ्ज॒न्ते अ॑स्मिञ्ज॒वमा॑द॒धुः॥ अ॒पां न॑पा॒दाशु॑हेम॒न् य
ऊ॒र्मिः क॒कुब्जान्॑ प्र॒तू॒र्तिर्वा॒जसा॑त॒मस्ते॒नायं॑ वा॒जः से॒त्॥ वि॒ष्णोः
क्र॒मो॑ऽसि वि॒ष्णोः॑ क्रा॒न्तम॑सि वि॒ष्णोर्वि॑क्रा॒न्तम॑स्य॒ङ्को न्य॑ङ्काव॒भितो॑
रथं॑ यौ ध्वा॒न्तं वा॑ता॒ग्रम॑नु॒ सञ्च॑र॒न्तौ दू॒रेहे॑तिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री ते
नो॑ऽग्र॒यः प॑प्र॒यः पा॑रयन्तु॥ (३३)

अ॒प्सु न्य॑ङ्को पञ्च॑दश च॥२॥—[७]

दे॒वस्या॑ह॒ः स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वा॒ज॒जिता॑ वा॒जं जे॑षं
दे॒वस्या॑ह॒ः स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वा॒ज॒जिता॑ व॒र्षि॑ष्ठं॒ नाक॑ः
रु॒हेय॑मिन्द्रा॒य वा॑चं॒ वद॑तेन्द्रं॒ वा॒जं जा॑पय॒तेन्द्रो॑ वा॒जम॑जयित्वा॒

अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु वाजिनीवत्यश्वाँन्समथ्सु वाजय॥
 अर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसि वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे
 जयत वि योजना मिमीध्वमध्वनः स्कभीत (३४)

काष्ठां गच्छत वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता
 ऋतज्ञाः॥ अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः॥
 ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनः॥ मितद्रवः
 सहस्रसा मेधसाता सनिष्यवः। महो ये रत्नं समिधेषु जभ्रिरे शं नो
 भवन्तु वाजिनो हवेषु॥ देवताता मितद्रवः स्वर्काः। जम्भयन्तोऽहिं
 वृकं रक्षांसि सनैम्यस्मद्युयवन्न- (३५)

मीवाः॥ एष स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां
 बद्धो अपिकक्ष आसनि। क्रतुं दधिका अनु सन्तर्वीत्वत्
 पथामङ्गाऽस्यन्वापनीफणत्॥ उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न
 वेरनु वाति प्रगर्धिनः। श्येनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिकाव्णः
 सहोर्जा तरित्रतः॥ आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादा द्यावापृथिवी
 विश्वशम्भू। आ मा गन्तां पितरां (३६)

मातरा चाऽऽमा सोमो अमृतत्वाय गम्यात्॥ वाजिनो
 वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो वाजं जेष्यन्तो बृहस्पतेर्भागमव
 जिघ्रत वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो वाजं जिगिवांसो
 बृहस्पतेर्भागे नि मृद्वमियं वः सा सत्या सन्धाऽभूद्यामिन्द्रेण

समधध्वमजीजिपत वनस्पतय इन्द्रं वाजं विमुच्यध्वम्॥ (३७)

स्कन्धीत युयुवन्पितरा द्विचत्वारिंशच्च॥४॥ [८]

क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसि जाय एहि सुवो
रोहाव रोहाव हि सुवरहं नावुभयोः सुवो रोक्ष्यामि वाजंश्च
प्रसवश्चापिजश्च क्रतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्नियश्चाऽऽ-
न्त्यायुनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च। आयुर्यज्ञेन कल्पतां
प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो - (३८)

यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां
श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा
यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतां सुवर्देवाः अंगन्मामृता
अभूम प्रजापतेः प्रजा अभूम समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं
रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषोऽन्नाय त्वाऽन्नाद्याय त्वा वाजाय
त्वा वाजजित्यायै त्वाऽमृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि॥ (३९)

अपानो वाजाय नव च॥२॥ [९]

वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे सोमं राजानमोषधीष्वप्सु।
ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु वयं राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहिताः॥
वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि सर्वतः। स
विराजं पर्येति प्रजानन् प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे॥ वाजस्येमां
प्रसवः शिश्रिये दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट्। अदिथ्सन्तं
दापयतु प्रजानन् रयिं (४०)

च नः सर्ववीरां नि यच्छतु॥ अग्ने अच्छा वदेह नः प्रति नः
 सुमना भव। प्र णो यच्छ भुवस्पते धनदा असि नस्त्वम्॥ प्र णो
 यच्छत्वयमा प्र भगुः प्र बृहस्पतिः। प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी
 ददातु नः॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय। वाचं विष्णुं
 सरस्वतीं सवितारं (४१)

च वाजिनम्॥ सोमं राजानं वरुणमग्निमन्वारंभामहे।
 आदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्॥ देवस्य त्वा
 सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै वाचो
 यन्तुर्यत्रेणाग्रेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीन्द्रस्य बृहस्पतेस्त्वा
 साम्राज्येनाभिषिञ्चामि॥ (४२)

रयिं सवितारं षट्त्रिंशच्च॥३॥ [१०]

अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदश्विनौ द्वाक्षरेण प्राणापानावुद-
 जयतां विष्णुस्त्र्यक्षरेण त्रीँल्लोकानुदजयत्सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः
 पशूनुदजयत् पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिमुदजयद्धाता षडक्षरेण
 षडृतूनुदजयन्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदां शक्ररीमुदजयन्
 बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयन्मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतं
 स्तोममुदजय- (४३)

द्वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण
 त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन्

वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन् रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण
चतुर्दशः स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशः
स्तोममुदजयन्नदितिः षोडशाक्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत्
प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशः स्तोममुदजयत्॥ (४४)

अजयत् षट्त्वारिंशच्च॥२॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय जुष्टं
गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं
व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतो-
ऽसि पृथिविषदं त्वाऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष
ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः।
दैव्यः कोशः (४५)

समुञ्जितः। तेषां विशिंप्रियाणामिषमूर्जः समग्रभीमेष ते
योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपां रसमुद्वयसं सूर्यरश्मिं समाभृतम्।
अपां रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममेष ते योनिरिन्द्राय
त्वा॥ अया विष्ठा जनयन्कर्वराणि स हि घृणिरुरुर्वराय गातुः।
स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रं स्वायां यत्तनुवां तनूमैरयत।
उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः
प्रजापतये त्वा॥ (४६)

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥२॥ [१२]

अन्वह॑ मासा॒ अन्वि॒द्वना॒न्यन्वोष॑धीरनु॒ पर्व॑तासः। अन्वि॒न्द्रः॑
 रोद॑सी वाव॒शाने॑ अन्वापो॑ अजिह॒त जाय॑मानम्॥ अनु॑ ते दायि म॒ह
 इन्द्रि॑याय॒ स॒त्रा ते॑ विश्व॒मनु॑ वृत्र॒हत्ये॑। अनु॑ क्षत्र॒मनु॑ सहो॑ यज॒त्रेन्द्र॑
 देवे॑भिरनु॒ ते नृ॑षह्ये॑॥ इन्द्रा॑णीमा॒सु नारि॑षु सु॒पत्नी॑म॒हम॑श्रवम्। न
 ह्य॑स्या अ॒परं च॒न ज॒रसा॒ (४७)

मर॑ते॒ पतिः॑॥ नाह॑मिन्द्राणि रा॒रण॒ सख्यु॑र्वृषाक॑पेर्ऋते।
 यस्ये॒दम॑प्य॑ ह॒विः प्रि॒यं दे॒वेषु॑ गच्छ॑ति॥ यो जा॒त ए॒व प्र॑थ॒मो
 मन॑स्वान् दे॒वो दे॒वान् क्रतु॑ना प॒र्यभू॑षत्। यस्य॑ शुष्मा॒द्रोद॑सी
 अभ्य॑सेतां नृ॒म्णस्य॑ म॒हा स ज॑नास॒ इन्द्रः॑॥ आ ते॑ म॒ह इन्द्रो॑त्यु॒ग्र
 सम॑न्यवो॒ यत्स॒मर॑न्त॒ सेनाः॑। पता॑ति दि॒द्युन्नय॑स्य बाहु॒वोर्मा
 ते॒ (४८)

मनो॑ विष्व॒द्रिय॒ग्विचा॑रीत्॥ मा नो॑ म॒र्धोरा॑ भ॒रा द॒द्धि तन्नः॑ प्र
 दा॒शुषे॑ दात॒वे भूरि॑ यत् ते॑। नव्ये॑ दे॒ष्णे श॑स्ते अ॒स्मिन् तं उ॒क्थे
 प्र ब्र॑वाम व॒यमिन्द्र॑ स्तुवन्तः॑॥ आ तू भ॒र माकि॑रेतत् परि॒ष्ठाद्वि॒द्वा
 हि त्वा॒ वसु॑पतिं॒ वसू॑नाम्। इन्द्र॑ यत् ते॒ माहि॑नं॒ दत्र॑मस्त्य॒स्मभ्यं॑
 तद्ध॑र्यश्च॒ (४९)

प्र य॑न्धि॥ प्र॒दा॒तार॑ हवाम॒ह इन्द्र॑मा ह॒विषा॑ व॒यम्। उ॒भा
 हि ह॑स्ता॒ वसु॑ना पृ॒णस्वाऽऽप्र॑ यच्छ॒ दक्षि॑णा॒दोत॑ स॒व्यात्॥ प्र॒दा॒ता
 व॒ज्री वृ॑षभस्तु॒राषा॑ढुष्मी॒ राजा॑ वृत्र॒हा सोम॑पावा॑। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे
 ब॒र्हिष्या॑ निष॒द्याथा॑ भव॒ यज॑मानाय॒ शं योः॑॥ इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॒ स्ववा॑॑

अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु
सुवीर्यस्य (५०)

पतयः स्याम॥ तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे
स्याम। स सुत्रामा स्ववा इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः सनुतर्युयोतु॥
रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥
प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत। अभीके चिदु लोककृत्स्नं
समथ्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका
अधि धन्वसु॥ (५१)

जुरसा मा ते हर्यश्च सुवीर्यस्याध्येकं च॥५॥ [१३]

पाकयज्ञं सग्ग श्रवाः पुरोक्षं बर्हिषोहं ध्रुवामगन्मेत्याहु देवं सवितर्देवस्याहं क्षत्रस्योत्वं
वाजस्येममग्निरेकाक्षरेणोऽपयाम गृहीतोऽस्यन्वह मासास्त्रयोदश॥१३॥
पाकयज्ञं पुरोक्षं ध्रुवां वि सृजते च नः सर्ववीरां पतयः स्यामैकपञ्चाशत्॥५१॥
पाकयज्ञं धन्वसु॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः
समाप्तः॥१-७॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः ॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा ये प्रत्यश्चः
 शम्याया अवशीयन्ते तन्नैर्ऋतमेककपालं कृष्णं वासः कृष्णातृषं
 दक्षिणा वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण एष ते निर्ऋते भागो भूते
 हविष्मत्यसि मुञ्चेममहंसः स्वाहा नमो य इदं चकाराऽऽदित्यं
 चरुं निर्वपति वरो दक्षिणाऽऽग्नावैष्णवमेकादशकपालं वामनो वही
 दक्षिणाऽग्नीषोमीय- (१)

मेकादशकपालं हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो वही
 दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रं दध्यृषभो वही दक्षिणैन्द्राग्रं द्वादश-
 कपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो वत्सो दक्षिणा सौम्यं श्यामाकं
 चरुं वासो दक्षिणा सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं मिथुनौ गावौ
 दक्षिणा॥ (२)

अग्नीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च॥२॥ [१]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं सावित्रं द्वादश-
 कपालं सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मारुतं सप्तकपालं
 वैश्वदेवीमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालम्॥ (३)

आग्नेयमष्टादश॥१॥ [२]

ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां

का॒यमे॑क॒कपालं॑ प्रघा॒स्यान् ह॒वामहे॑ म॒रुतो॑ य॒ज्ञवा॑हसः क॒र॒म्भेण॑
 स॒जोष॑सः॥ मो षू णं इन्द्र पृ॒थ्सु दे॒वास्तु॑ स्म ते शुष्मि॒न्नव॒या।
 म॒ही ह्य॑स्य मी॒ढुषो॑ य॒व्या। ह॒विष्म॑तो म॒रुतो॑ वन्द॑ते गीः॥ यद्
 ग्रामे॒ यदर॑ण्ये॒ यत्स॒भायां॑ यदिन्द्रि॒ये। यच्छू॒द्रे यद॑र्य ए॒नश्च॑कृ॒मा
 व॒यम्। यदे॒कस्याधि॑ ध॒र्मणि॑ तस्या॒वय॑जनमसि॒ स्वाहा॑॥ अ॒क्रन्
 कर्म॑ कर्म॒कृतः॑ स॒ह वा॒चा म॑यो॒भुवा॑॥ दे॒वेभ्यः॑ कर्म॑ कृ॒त्वाऽस्तं॑ प्रेतं
 सु॒दानवः॑॥ (४)

व॒यं यद् वि॑श्रुतिश्च॑॥१॥ [३]

अ॒ग्नये॑ऽनी॒कव॑ते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पति सा॒क॒
 सूर्ये॑णोद्य॒ता म॒रुद्भ्यः॑ सा॒न्तप॑नेभ्यो म॒ध्यन्दि॑ने च॒रुं म॒रुद्भ्यो॑
 गृ॒हमे॒धिभ्यः॑ सर्वा॑सां दु॒ग्धे सा॒यं च॒रुं पूर्णा॑ द॒र्वि परा॑ प॒त॒ सु॒पूर्णा॑
 पुन॑राप॒त। व॒स्त्रेव॑ वि क्री॒णाव॑हा इ॒षमूर्ज॑ः श॒तक्र॑तो॥ दे॒हि मे॒
 ददा॑मि ते॒ नि मे॑ धेहि॒ नि ते॑ दधे। नि॒हार॑मि॒न्नि मे॑ ह॒रा नि॒हारं॑ (५)

नि ह॑रामि ते॥ म॒रुद्भ्यः॑ क्री॒डिभ्यः॑ पुरो॒डाश॑ः स॒प्तक॑पालं
 निर्व॑पति सा॒क॒ सूर्ये॑णोद्य॒ताग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पति सौ॒म्यं च॒रुं
 सा॒वि॒त्रं द्वा॑द॒शक॑पाल॒ सार॑स्व॒तं च॒रुं पौ॒ष्णं च॒रुमै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॒दश॑
 क॒पालमै॑न्द्रं च॒रुं वै॑श्व॒कर्म॑णमे॒कक॑पालम्॥ (६)

ह॒रा नि॒हारं॑ त्रि॒शच्च॑॥२॥ [४]

सोमाय पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति पितृभ्यो
 बर्हिषद्भ्यो धानाः पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽभिवान्यायै दुग्धे
 मन्थमेतत् ते तत् ये च त्वामन्वेतत् ते पितामह प्रपितामह ये च
 त्वामन्वत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वः सुसन्दृशं त्वा वयं मघवन्
 मन्दिषीमहि॥ प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो यासि वशाः अनु॥ योजा
 न्विन्द्र ते हरी॥ (७)

अक्षन्नमीमदन्त ह्यवं प्रिया अधूषत॥ अस्तोषत स्वभानवो
 विप्रा नविष्ठया मती॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ अक्षन् पितरो-
 ऽमीमदन्त पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त पितरः॥ परेत
 पितरः सोम्या गम्भीरैः पृथिभिः पूर्यैः॥ अथा पितृन्त्सुविदत्राः
 अपीत यमेन ये सधमादं मदन्ति॥ मनो न्वा हुवामहे नाराशः सेन
 स्तोमेन पितृणां च मन्मभिः॥ आ (८)

न एतु मनः पुनः ऋत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे॥
 पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रातः सचेमहि॥
 यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिःसिम॥
 अग्निर्मा तस्मादेनंसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु दुरिता यानि चकृम
 करोतु मामनेनसम्॥ (९)

हरी मन्मभिः चतुश्चत्वारिंशच्च॥३॥ [५]

प्रतिपूरुषमेककपालान्निर्वपत्येकमतिरिक्तं यावन्तो गृह्याः

स्मस्तेभ्यः कर्मकरं पशूनां शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे
यच्छैक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्ते रुद्र पशुस्तं
जुषस्वैष ते रुद्र भागः सह स्वसाऽम्बिकया तं जुषस्व भेषजं
गवेऽश्वाय पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषजं सुभेषजं (१०)

यथाऽसंति॥ सुगं मेषाय मेष्ट्या अवांम्ब रुद्रमदिमह्यव देवं
त्र्यम्बकम्॥ यथा नः श्रेयसः करद्यथा नो वस्यसः करद्यथा नः
पशुमतः करद्यथा नो व्यवसाययात्॥ त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं
पुष्टिवर्धनम्॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥ एष
ते रुद्र भागस्तं जुषस्व तेनावसेन परो मूजंवतोऽतीह्यवततधन्वा
पिनांकहस्तः कृत्तिवासाः॥ (११)

सुभेषजमिहि त्रीणि च॥२॥ [६]

ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासीराय
पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं पर्यः सौर्यमेककपालं द्वादशगवः
सीरं दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रौद्रं गावीधुकं चरुमैन्द्रं
दधि वारुणं यवमयं चरुं वहिनीं धेनुर्दक्षिणा ये देवाः पुरःसदो-
ऽग्निनेत्रा दक्षिणसदो यमनेत्राः पश्चात्सदः सवितृनेत्रा उत्तरसदो
वरुणनेत्रा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते
नोऽवन्तु तेभ्यो (१२)

नमस्तेभ्यः स्वाहा समूढं रक्षः सन्दग्धं रक्ष इदमहं

रक्षोऽभि सं द॑हाम्य॒ग्रये॑ रक्षो॒घ्ने स्वाहा॑ य॒माय॑ सवि॒त्रे वरु॑णाय
 बृह॒स्पत॑ये दु॒व॑स्वते रक्षो॒घ्ने स्वाहा॑ प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॒णा दे॒वस्य॑
 त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वेऽश्वि॑नो॒र्बाहु॑भ्यां पृ॒ष्णो ह॒स्ताभ्या॑ ५ रक्ष॑सो व॒धं
 जु॒होमि॑ ह॒तः ५ रक्षोऽव॑धिष्म॒ रक्षो॑ यद्वस्ते॒ तद्वक्षि॑णा॥ (१३)

तेभ्यः पञ्च॑चत्वारि॒शच्च॑॥२॥ [७]

धा॒त्रे पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑कपा॒लं निर्व॑प॒त्यनु॑म॒त्यै च॒रुः ५ रा॒कायै॑
 च॒रुः ५ सि॒नीवा॒ल्यै च॒रुं कु॒ह्वै च॒रुं मि॑थु॒नौ गावौ॑ दक्षि॒णा-
 ऽऽग्ना॑वैष्ण॒वमेका॑दशकपा॒लं निर्व॑प॒त्यैन्द्रा॑वैष्ण॒वमेका॑दशकपा॒लं
 वैष्ण॑वं त्रि॒कपा॒लं वा॑म॒नो व॒ही दक्षि॑णाऽग्नी॒षोमी॑यमेका॑दशकपा॒लं
 निर्व॑पतीन्द्रा॒सोमी॑यमेका॑दशकपा॒लः ५ सौ॒म्यं च॒रुं ब॒भ्रुर्दक्षि॑णा
 सोमा॑पौष्णं च॒रुं निर्व॑प॒त्यैन्द्रा॑पौष्णं च॒रुं पौष्णं॑ च॒रुः ५ श्या॒मो
 दक्षि॑णा वैश्वान॒रं द्वा॒दश॑कपा॒लं निर्व॑पति॒ हिर॑ण्यं दक्षि॒णा वा॒रुणं॑
 य॒वम॑यं च॒रुम॑श्चो॒ दक्षि॑णा॥ (१४)

नि॒रृष्टो च॑॥१॥ [८]

बा॒रुह॒स्पत्यं॑ च॒रुं निर्व॑पति ब्र॒ह्मणो॑ गृ॒हे शि॑तिपृ॒ष्ठो
 दक्षि॑णै॒न्द्रमेका॑दशकपा॒लः ५ राज॒न्यस्य॑ गृ॒ह ऋ॒षभो॑ दक्षि॒णा-
 ऽऽदि॒त्यं च॒रुं म॒हिष्यै॑ गृ॒हे धे॒नुर्दक्षि॑णा नैर्ऋ॒तं च॒रुं प॑रि॒वृत्त॑यै
 गृ॒हे कृ॒ष्णानां॑ व्री॒हीणां॑ न॒खनि॑र्भिन्नं कृ॒ष्णा कू॒टा दक्षि॑णाऽऽ-

ग्रेयमृष्टाकपालं५ सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा वारुणं दशकपालं५
सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा मारुतं५ सप्तकपालं ग्रामन्यो
गृहे पृश्निर्दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालं (१५)

क्षत्तुर्गृह उपध्वस्तो दक्षिणाऽऽश्विनं द्विकपालं५ सङ्ग्रहीतुर्गृहे
संवात्यो दक्षिणा पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे श्यामो दक्षिणा रौद्रं
गावीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे शबल उद्धारो दक्षिणेन्द्राय सुत्राम्णे
पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति निर्वपतीन्द्राया५ होमुचेऽयं नो राजा
वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वेध्यान्मैत्राबारहस्पत्यं भवति श्वेतायै
श्वेतवत्सायै दुग्धे स्वयं मूर्ते स्वयं मथित आज्य आश्वत्ये (१६)

पात्रे चतुःस्रक्तौ स्वयमवपन्नायै शाखायै कर्णांश्चाकर्णांश्च
तण्डुलान् वि चिनुयाद्ये कर्णाः स पर्यसि बारहस्पत्यो येऽकर्णाः
स आज्ये मैत्रः स्वयं कृता वेदिर्भवति स्वयं दिनं बरुहिः स्वयं
कृत इध्मः सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा॥ (१७)

सावित्रं द्वादशकपालमाश्वत्ये त्रयस्त्रिंशच्च॥३॥ [९]

अग्नये गृहपतये पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां
व्रीहीणां५ सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं५ सवित्रे सत्यप्रसवाय
पुरोडाशं द्वादशकपालमाशूनां व्रीहीणां५ रुद्राय पशुपतये
गावीधुकं चरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं चरुमिन्द्राय ज्येष्ठाय
पुरोडाशमेकादशकपालं महाव्रीहीणां मित्राय सत्यायाऽम्बानां

चरुं वरुणाय धर्मपतये यवमयं चरुं सविता त्वां प्रसवानां
सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो वनस्पतीनां रुद्रः पशूनां (१८)

बृहस्पतिर्वाचामिन्द्रो ज्येष्ठानां मित्रः सत्यानां वरुणो
धर्मपतीनां ये देवा देवसुवः स्थ त इममांमुष्यायणमनमित्राय
सुवध्वं महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष
वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा प्रति त्यन्नाम
राज्यमधायि स्वां तनुवं वरुणो अशिश्नेच्छुचैर्मित्रस्य व्रत्या
अभूमामन्महि महत ऋतस्य नाम सर्वे व्राता वरुणस्याभूवन्वि
मित्र एवैररातिमतारीदसूषुदन्त यज्ञियां ऋतेन व्यु त्रितो
जरिमाणं न आनुड विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि
विष्णोर्विक्रान्तमसि॥ (१९)

पशूनां व्राताः पञ्चविंशतिश्च॥२॥ [१०]

अर्थेतः स्थाऽपां पतिरसि वृषास्यूर्मिर्वृषसेनोऽसि व्रजक्षितः
स्थ मरुतामोजः स्थ सूर्यवर्चसः स्थ सूर्यत्वचसः स्थ
मान्दाः स्थ वाशाः स्थ शक्करीः स्थ विश्वभृतः स्थ
जनभृतः स्थाऽग्नेस्तेजस्याः स्थाऽपामोषधीनां रसः स्था-
ऽपो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नूर्जस्वती राजसूयाय चितानाः।
याभिर्मित्रावरुणावभ्यषिंश्चन् याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरातीः॥ राष्ट्रदाः
स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रमुष्मै दत्त॥ (२०)

अत्येकादश च॥१॥ _____ [११]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि वर्चः
क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय
दधतीरनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य दात्रमसि शुक्रा
वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन स्वाहा राजसूयाय
चितांनाः॥ सधमादौ द्युम्निनीरूर्ज एता अनिभृष्टा अपस्युवो
वसानः। पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थमपां शिशुर- (२१)

मातृतमास्वन्तः॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरस्यावित्रो
अग्निर्गृहपतिरावित्र इन्द्रो वृद्धश्रवा आवित्रः पूषा विश्ववेदा
आवित्रो मित्रावरुणावृतावृधावावित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते आवित्रा
देव्यदितिर्विश्वरूप्यावित्रोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन्
राष्ट्रे महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो
भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजेन्द्रस्य (२२)

वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं बध्याच्छत्रुबाधनाः स्थ पात मा
प्रत्यञ्च पात मा तिर्यञ्चमन्वञ्च मा पात दिग्भ्यो मा पात विश्वाभ्यो मा
नाष्ट्राभ्यः पात हिरण्यवर्णावुषसां विरोकेऽयः स्थूणावुदितौ सूर्यस्या-
ऽऽरोहतं वरुण मित्रं गर्तं ततश्चक्षाथामदितिं दितिं च॥ (२३)

शिशुरिन्द्रस्यैकचत्वारिंशच्च॥३॥ _____ [१२]

स॒मिध॑मा ति॒ष्ठ गाय॑त्री त्वा॒ छन्द॑सामवतु त्रि॒वृथ्स्तोमो॑
 रथन्त॑र॒ः सामा॑ग्निर्दे॒वता॒ ब्रह्म॑ द्रवि॑णमु॒ग्रामा ति॒ष्ठ त्रि॒ष्टुप् त्वा॒
 छन्द॑सामवतु पञ्चद॑शः स्तोमो॑ बृह॒थ्सामेन्द्रो॑ दे॒वता॑ क्ष॒त्रं द्रवि॑णं
 वि॒राज॑मा ति॒ष्ठ जग॑ती त्वा॒ छन्द॑सामवतु सप्तद॑शः स्तोमो॑ वैरू॒पः
 सामं म॒रुतो॑ दे॒वता॒ वि॒द्ववि॑णमु॒दीची॑मा ति॒ष्ठानु॑ष्टुप् त्वा॒ (२४)

छन्द॑सामवत्वेकवि॒ंशः स्तोमो॑ वैरा॒जः सामं मि॒त्रावरु॑णौ
 दे॒वता॒ बलं॑ द्रवि॑णमूर्ध्वा॒मा ति॒ष्ठ प॒ङ्क्ति॑स्त्वा॒ छन्द॑सामवतु
 त्रिणव॑त्रयस्त्रि॒ंशौ स्तोमो॑ शा॒क्रर॑रेव॒ते साम॑नी॒ बृह॑स्पतिर्दे॒वता॒
 वर्चो॑ द्रवि॑णमी॒दृङ् चा॑न्या॒दृङ् चै॒तादृङ् च॑ प्रति॒दृङ् च॑ मितश्च
 सम्मि॑तश्च॒ सभ॑राः। शु॒क्रज्यो॑तिश्च चि॒त्रज्यो॑तिश्च स॒त्यज्यो॑तिश्च
 ज्योति॑ष्मा॒श्च स॒त्यश्च॑र्त॒पाश्चा॒- (२५)

त्य॑हाः। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहा॑ सवि॒त्रे स्वाहा॑
 सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे स्वाहा॑ बृह॒स्पत॑ये॒ स्वाहेन्द्रा॑य॒ स्वाहा॑
 घोषा॑य॒ स्वाहा॑ श्लोका॑य॒ स्वाहा॑ऽशाय॒ स्वाहा॑ भगा॑य॒ स्वाहा॑
 क्षे॒त्रस्य॑ पत॑ये॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॑ दि॒वे
 स्वाहा॑ सूर्या॑य॒ स्वाहा॑ च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑ऽद्भ्यः
 स्वाहो॑षधी॒भ्यः स्वाहा॑ वन॒स्पति॑भ्यः॒ स्वाहा॑ चरा॒चरे॑भ्यः॒ स्वाहा॑
 परि॑प्लवेभ्यः॒ स्वाहा॑ सरी॒सृपे॑भ्यः॒ स्वाहा॑॥ (२६)

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादमृतमसि मृत्योर्मा
 पाहि दिद्योन्मा पाह्यवेष्टा दन्दशूका निरस्तं नमुचेः शिरः॥ सोमो
 राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचः सुवन्तां ते ते प्राणः
 सुवन्तां ते ते चक्षुः सुवन्तां ते ते श्रोत्रः सुवन्ताः सोमस्य त्वा
 द्युम्नेनाभिषिञ्चाम्यग्ने- (२७)

स्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण
 मरुतामोजसा क्षत्राणां क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाहि समाववृत्रन्नधरा-
 गुदीचीरहिं बुध्नियमनु सञ्चरन्तीस्ताः पर्वतस्य वृषभस्य पृष्ठे
 नावञ्चरन्ति स्वसिचं इयानाः॥ रुद्र यत्ते क्रयी परं नाम तस्मै
 हुतमसि यमेष्टमसि। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि
 परि ता बभूव। यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयः स्याम
 पतयो रयीणाम्॥ (२८)

अग्नेस्तेकांश च॥२॥ _____ [१४]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्यान्मित्रावरुण-
 योस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मि यज्ञस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि
 विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि मरुतां प्रसवे जेषमाप्तं मनः
 समहमिन्द्रियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि तवेव मे मन्युर्भूयान्नमो
 मात्रे पृथिव्यै माऽहं मात्रं पृथिवीं हिंसिषं मा (२९)

मां माता पृथिवी हि॑सीदिय॑दस्यायु॑रस्यायु॑र्मे धे॒ह्यूर्गस्यूर्ज॑
 मे धेहि॑ यु॒ङ्क्षि॑सि॒ वर्चो॑ऽसि॒ वर्चो॑ मयि॑ धे॒ह्यग्रये॑ गृ॒हप॑तये॒ स्वाहा॑
 सोमा॑य॒ वन॑स्पतये॒ स्वाहेन्द्र॑स्य॒ बला॑य॒ स्वाहा॑ म॒रुता॑मोज॑से
 स्वाहा॑ ह॒ः सः शु॑चिष॒द्वसु॑रन्तरि॒क्षस॑द्धोता॒ वेदि॑षदति॒थिर्दु॑रोण॒सत्।
 नृष॑द्वर॒सद॑त॒सद्धो॑म॒सद॒जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा ऋ॑तं
 बृ॒हत्॥ (३०)

हि॑सि॒पुं म॑र्त॒जास्त्रीणि॑ च॥२॥ [१५]

मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसि॒ सम॑हं वि॒श्वैर्दे॒वैः क्ष॒त्रस्य॑ नाभि॑रसि॒
 क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसि॒ स्यो॒नामा सी॑द सु॒षदा॑मा सी॑द मा त्वा॑
 हि॑सीन्मा मां हि॑सी॒न्निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॑णः प॒स्त्या॑स्वा
 साम्रा॑ज्याय सु॒क्रतु॑र्ब्रह्मा(३)न् त्व॑ रा॒जन् ब्र॒ह्माऽसि॑ सवि॒ता-
 ऽसि॑ स॒त्यस॑वो ब्रह्मा(३)न् त्व॑ रा॒जन् ब्र॒ह्माऽसीन्द्रो॑ऽसि॒
 स॒त्यौजा॑ (३१)

ब्रह्मा(३)न् त्व॑ रा॒जन् ब्र॒ह्माऽसि॑ मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेवो॑
 ब्रह्मा(३)न् त्व॑ रा॒जन् ब्र॒ह्माऽसि॑ वरु॑णो॒ऽसि॒ स॒त्यध॑र्मेन्द्र॑स्य॒
 वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न॒स्तेन॑ मे रथ्य॒ दिशो॑ऽभ्यय॑ रा॒जाऽभू॑त्सु॒श्लोकाँ॑(४)
 सुम॑ङ्ग॒लाँ(४) स॒त्यरा॒जा(३)न्। अ॒पां न॒ष्ट्रे स्वा॑होर्जो न॒ष्ट्रे
 स्वाहा॑ऽग्रये॑ गृ॒हप॑तये॒ स्वाहा॑॥ (३२)

स॒त्यौजाँश्च॑त्वारि॒श॒च॥२॥ [१६]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा सारस्वतं चरुं
 वथ्सतुरी दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणा पौष्णं
 चरुं श्यामो दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो दक्षिणैन्द्रमेका-
 दशकपालमृषभो दक्षिणा वारुणं दशकपालं महानिरष्टो दक्षिणा
 सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा त्वाष्ट्रमष्टाकपालं शुण्ठो दक्षिणा वैष्णवं
 त्रिकपालं वामनो दक्षिणा॥ (३३)

आग्नेयं द्विचत्वारिंशत्॥१॥ [१७]

सृद्यो दीक्षयन्ति सृद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां प्र
 यच्छति दशभिर्वथ्सतुरैः सोमं क्रीणाति दशपेयो भवति शतं
 ब्राह्मणाः पिबन्ति सप्तदशं स्तोत्रं भवति प्राकाशावध्वर्यवे
 ददाति स्रजमुद्गात्रे रुक्मं होत्रेऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश
 पष्ठौहीर्ब्रह्मणे वशां मैत्रावरुणायर्षभं ब्राह्मणाच्छुसिने वासंसी
 नेष्टापोतृभ्यां स्थूरिं यवाचितमच्छावाकायानङ्गाहमग्नीधे भार्गवो
 होता भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति वारवन्तीयमग्निष्टोमसामं
 सारस्वतीरपो गृह्णाति॥ (३४)

वारवन्तीयं चत्वारिं च॥१॥ [१८]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादश-
 कपालमृषभो दक्षिणा वैश्वदेवं चरुं पिशङ्गी पष्ठौही दक्षिणा
 मैत्रावरुणीमामिक्षां वशा दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो

दक्षिणाऽऽदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते मारुतीं पृश्निं
 पष्ठौहीमश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति सरस्वते
 सत्यवाचे चरुः सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालं
 तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दक्षिणा॥ (३५)

आग्नेयः सप्तचत्वारिंशत्॥१॥ [१९]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सवित्रं द्वादश-
 कपालं बार्हस्पत्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालं
 दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं चरुं निर्वपति पौष्णं चरुं
 मैत्रं चरुं वारुणं चरुं क्षैत्रपत्यं चरुमादित्यं चरुमुत्तरो रथवाहनवाहो
 दक्षिणा॥ (३६)

आग्नेयं चतुस्त्रिंशत्॥१॥ [२०]

स्वाद्वीं त्वां स्वादुनां तीव्रां तीव्रेणामृताममृतेन सृजामि
 सः सोमेन सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
 सुत्राम्णे पच्यस्व पुनातुं ते परिस्रुतः सोमः सूर्यस्य दुहिता।
 वारेण शश्वता तना॥ वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्मुखो सोमो अतिद्रुतः।
 इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं
 वियूयं इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः॥
 आश्विनं धूम्रमा लभते सारस्वतं मेषमैन्द्रमृषभमैन्द्रमेकादशकपालं

निर्वपति सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं२ सोमप्रतीकाः
पितरस्तृष्णुतु वडंबा दक्षिणा॥ (३७)

भोजनानि षड्विंशतिश्च॥१॥ [२१]

अग्नाविष्णू महि तद्वां महित्वं वीतं घृतस्य गुह्यानि नाम।
दमेदमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमा चरण्येत्॥
अग्नाविष्णू महि धामं प्रियं वां वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणा।
दमेदमे सुष्टुतीर्वावृधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुच्चरण्येत्॥ प्र णो देवी
सरस्वती वाजैर्भिर्वाजिनीवती। धीनामवित्र्यवतु। आ नो दिवो
बृहतः (३८)

पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम्। हवं देवी जुंजुषाणा
घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृणोतु॥ बृहस्पते जुषस्वं नो हव्यानि
विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषै॥ एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे
यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः। बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं
स्याम पतयो रयीणाम्॥ बृहस्पते अति यदर्यो अर्हद्दुमद्विभाति
ऋतुमञ्जनेषु। यद्दीदयच्छवंस- (३९)

तंप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्॥ आ नो मित्रावरुणा
घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्। मध्वा रजांसि सुक्रतू॥ प्र बाहवां सिसृतं
जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आ नो जनै श्रवयतं
युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा॥ अग्निं वः पूर्य गिरा देवमीडे

वसूनाम्। सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधंसम्॥ मक्षू देववतो
रथः (४०)

शूरो वा पृथ्सु कासु चित्। देवानां य इन्मनो यजमान
इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्॥ न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न
देवयो॥ असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्चियम्॥ नकिष्टं कर्मणा नशन्न
प्र योषन्न योषति॥ उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुव ईजानं च
यक्ष्यमाणं च धेनवः। पृणन्तं च पपुंरिं च (४१)

श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः॥ सोमारुद्रा वि वृहतं
विषूचीममीवा या नो गयमाविवेश। आरे बांधेथां निर्ऋतिं पराचैः
कृतं चिदेनः प्रमुमुक्तमस्मत्॥ सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे विश्वा
तनूषु भेषजानि धत्तम्। अव स्यतं मुञ्चतं यत्रो अस्ति तनूषु बद्धं
कृतमेनो अस्मत्॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना
पृथिव्याः। जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य
नाभिम्॥ इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ तमांसि गूहतामजुष्टा।
आभ्यामिन्द्रः पक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियांसु॥ (४२)

वृहतः शवसा रथः पपुंरिं च दिवो जनना पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [२२]

अनुमत्या आग्नेयमैन्द्राग्रमग्नये सोमाय प्रति पूरुषमैन्द्राग्रं धात्रे बाहस्पत्यमग्नये गृहपतयेऽर्थतो देवीः

समिधुः सोमस्येन्द्रस्य मित्र आग्नेयः सद्य आग्नेयमाग्नेयः स्वाद्वीं त्वाऽग्राविष्णु द्वाविंशतिः॥२२॥

अनुमत्यै यथासंति देवीरापो मित्रोसि शूरो वा द्विचत्वारिंशत्॥४२॥

अनुमत्या उस्त्रियांसु॥

हरिः ॐ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः
समाप्तः ॥ १-८ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

वा॒य॒व्य॑ꣳ श्वे॒तमा॑ल॒भेत् भू॒ति॑का॒मो वा॒युर्वै॑ क्षे॒पि॑ष्ठा दे॒वता॑
 वा॒युमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति स ए॒वैनं॑ भू॒तिं ग॑मयति
 भव॑त्ये॒वाति॑क्षि॒प्रा दे॒वते॑त्याहुः सैन॑मीश्व॒रा प्र॑दह॒ इत्ये॒तमे॒व
 सन्तं॑ वा॒यवे॑ नि॒युत्वंत॑ आल॒भेत् नि॒युद्वा अ॑स्य॒ धृति॑र्धृत ए॒व
 भू॒तिमु॒पैत्य॑प्र॒दाहा॒य भव॑त्ये॒व (१)

वा॒यवे॑ नि॒युत्वंत॑ आल॒भेत् ग्रा॒म॒का॒मो वा॒युर्वा इ॒माः प्र॒जा
 न॑स्यो॒ता नै॒नीय॑ते वा॒युमे॒व नि॒युत्वंन्त॑ꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति
 स ए॒वास्मै॑ प्र॒जा न॑स्यो॒ता नि॒यच्छ॑ति ग्रा॒म्यै॒व भ॑वति नि॒युत्वंते॑
 भव॑ति ध्रु॒वा ए॒वास्मा॑ अन॑पगाः करोति वा॒यवे॑ नि॒युत्वंत॑ आल॒भेत्
 प्र॒जाका॑मः प्रा॒णो वै वा॒युर॑पा॒नो नि॒युत्प्रा॑णापा॒नौ खलु॑ वा ए॒तस्य॑
 प्र॒जाया॑ (२)

अप॑क्रामतो॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑ सन्प्र॒जां न वि॒न्दते॑ वा॒युमे॒व
 नि॒युत्वंन्त॑ꣳ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति स ए॒वास्मै॑ प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑
 प्र॒जां प्र॒ज॑नयति वि॒न्दते॑ प्र॒जां वा॒यवे॑ नि॒युत्वंत॑ आल॒भेत्
 ज्यो॒गा॒मया॑वी प्रा॒णो वै वा॒युर॑पा॒नो नि॒युत् प्रा॑णापा॒नौ खलु॑ वा
 ए॒तस्मा॑दप॑क्रामतो॒ यस्य॑ ज्यो॒गा॒मय॑ति वा॒युमे॒व नि॒युत्वंन्त॑ꣳ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॒नोप॑ (३)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति
जीवत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयत प्रजाः
पशून्सृजेयेति स आत्मनो वपामुदक्खिदत्तामग्नौ प्रागृह्णात्ततो-
ऽजस्तूपरः समभवत्तः स्वायै देवताया आऽलभत ततो वै स
प्रजाः पशून्सृजत यः प्रजाकामः (४)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजं तूपरमालभेत प्रजा-
पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां पशून्प्रजनयति
यच्छ्रुणस्तत्पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वानां
यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः
पशवस्तान् (५)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णं त्रैतमालभेत पशुकामो
द्वौ वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायैते ऊर्जं पुष्टिं
तृतीयः सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै
पशून्प्रजनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं
एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो यूपो भवत्यूर्वा
उदुम्बर ऊर्क्पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशून्वरुन्धे॥ (६)

भवत्येव प्रजाया आमयति वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान् यूपस्त्रयोदश

च॥६॥ [१]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः परांचीरायन्ता
वरुणमगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौ-

ऽब्रवीद्वरं वृणीष्वथ मे पुनर्देहीति तासां वरमाऽलभत स
 कृष्ण एकशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः स्यात्स एतं वारुणं
 कृष्णमेकशितिपादमालभेत् वरुण- (७)

मेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति
 कृष्ण एकशितिपाद्भवति वारुणो ह्येष देवतया समृद्धौ
 सुवर्भानुरासुरः सूर्यं तमसाऽविद्धत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य
 यत्प्रथमं तमोऽपाघ्नन्त्सा कृष्णाऽविरभवद्यद्वितीयः सा फल्गुनी
 यत्तृतीयः सा बलक्षी यदद्व्यस्थादपाकृन्तन्त्साऽविऽर्वशा (८)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयः समभूत्कस्मां
 इममालंप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्यल्पा पृथिव्यासीदजाता
 ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा
 अप्रथत पृथिव्यजायन्तौषधयो यः कामयेत् प्रथेय पशुभिः प्र
 प्रजया जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामा- (९)

याऽऽलंभेताऽऽदित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोप धावति
 त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजया जनयन्त्यसावादित्यो न
 व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एता मल्हा आलं-
 भन्ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीः संहितामैन्द्रीः श्वेतां बारहस्पत्यां
 ताभिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एता मल्हा
 आलंभे- (१०)

ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बार्हस्पत्या-
मेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं
दधति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्तां प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमालंभेत
ग्रीष्मे मध्यन्दिने संहितामैन्द्रीं शरद्यपराह्णे श्वेतां बार्हस्पत्यां
त्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने
शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्ये- (११)

वाचं रुन्धे संवत्सरं पर्यालभ्यन्ते संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य
प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति
गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भ इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं
मेषीमालंभेत य ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती
सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्मिन् (१२)

वाचं दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति
तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्त्याग्नेयं कृष्णग्रीवमा लंभेत सौम्यं
बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो
यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत
यदीतासुर्भवति जीवत्येव सौम्यं बभ्रुमालंभेताऽऽग्नेयं कृष्णग्रीवं
प्रजाकामः सोमो (१३)

वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो
दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजामाग्नेयं कृष्णग्रीवमालंभेत
सौम्यं बभ्रुं यो ब्राह्मणो विद्यामनूच्य न विरोचेत् यदाग्नेयो भवति

तेजं एवास्मिन्तेन दधाति यत्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेन कृष्णग्रीव
आग्नेयो भवति तम एवास्मादपहन्ति श्वेतो भवति (१४)

रुचमेवास्मिन्दधाति बभ्रुः सौम्यो भवति ब्रह्मवर्चस-
मेवास्मिन्त्विषिं दधात्याग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुमाग्नेयं
कृष्णग्रीवं पुरोधयाऽऽ स्पर्धमान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सौम्यो
राजन्योऽभितः सौम्यमाग्नेयौ भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभ्यतो राष्ट्रं
परिगृह्णात्येकधा समावृङ्क्ते पुर एनं दधते॥ (१५)

लभेत वरुणं वशैतामर्वि वशामादित्येभ्यः कामाय मलुहा आलभेत तान्येव सैवास्मिन्त्सोमः श्वेतो

भवति त्रिचत्वारिंशच्च॥१॥ [२]

देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त स एतं विष्णुर्वामनमपश्यत्तः
स्वायै देवताया आलभेत ततो वै स इमाल्लोकानभ्यजयद्वैष्णवं
वामनमालभेत स्पर्धमानो विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति विषम
आलभेत विषमा इव हीमे लोकाः समृद्ध्या इन्द्राय मन्युमते
मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (१६)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव
मन्युमन्तं मनस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं
मन्युं मनो दधाति जयति तं सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वन्ते
पृश्निसक्थमालभेत ग्रामकाम इन्द्रमेव मरुत्वन्तः स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भवति

यदृषभस्ते- (१७)

नैन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निसुक्थो भवति
पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशं करोति सौम्यं बभ्रुमालभेतान्नकामः
सौम्यं वा अन्नं सोममेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा
अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ
सौम्यं बभ्रुमालभेत यमलं (१८)

राज्याय सन्तं राज्यं नोपनमेत्सौम्यं वै राज्यं सोममेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैनं राज्यं
नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपं समृद्ध्या इन्द्राय वृत्रतुरे ललामं
प्राशृङ्गमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रं तीर्त्वा प्रतिष्ठां
गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमा- (१९)

लभेत यः पाप्मना गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभि-
मातिरिन्द्रमेवाभिमातिहनः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदत इन्द्राय वज्रिणं ललामं
प्राशृङ्गमालभेत यमलं राज्याय सन्तं राज्यं नोपनमेदिन्द्रमेव
वज्रिणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति
स एनं वज्रो भूत्या इन्ध उपैनं राज्यं नमति ललामः प्राशृङ्गो
भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपं समृद्धौ॥ (२०)

असावा॑दित्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः प्राय॑श्चित्ति-
 मैच्छ॑न्तस्मा॒ ए॒तान्दश॑र्षभा॒माऽल॑भन्त॒ तयै॑वास्मिन्नुच॑मदधुर्यो
 ब्र॒ह्मव॑र्चसका॒मः स्यात्त॑स्मा॒ ए॒तान्दश॑र्षभा॒माऽल॑भेता॒मुमे॑वादित्यः
 स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॑र्चसं॒ दधा॑ति
 ब्रह्मव॑र्चस्यै॒व भ॑वति॒ वस॑न्ता॒ प्रा॒तर्ग्री॑ल्ल॒लामा॑नाल॒भेत॑ ग्री॒ष्मे
 म॒ध्यन्दि॑ने (२१)

त्री॒ज्छि॑तिपृ॒ष्ठाञ्छ॑रद्य॒परा॑ह्णे त्री॒ज्छि॑तिवा॒रात्री॑णि वा
 आ॑दित्यस्य॒ तेजा॑सि॒ वस॑न्ता॒ प्रा॒तर्ग्री॑ष्मे म॒ध्यन्दि॑ने श॒रद्य॑परा॒ह्णे
 याव॑न्त्ये॒व तेजा॑सि॒ तान्ये॒वावे॑रुन्धे॒ त्रय॑स्त्रय॒ आल॑भ्यन्ते-
 ऽभि॑पूर्वमे॒वास्मि॑न्तेजो॒ दधा॑ति॒ संव॑त्सरं॒ पर्या॑ल॒भ्यन्ते॑ संव॑त्सरो
 वै ब्र॒ह्मव॑र्चसस्य॒ प्रदा॑ता॒ संव॑त्सर॒ ए॒वास्मै॑ ब्रह्मव॑र्चसं॒ प्रय॑च्छति
 ब्रह्मव॑र्चस्यै॒व भ॑वति॒ संव॑त्सरस्य॒ पर॑स्ता॒त्प्राजा॑पत्यं कद्रु- (२२)

मा॒ल॑भेत॒ प्र॒जाप॑तिः॒ सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑स्वे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति॒ यदि॑
 बिभी॑याद्दुश्च॒र्मा भ॑विष्या॒मीति॑ सोमा॒पौष्णः॑ श्या॒ममा॑ल॒भेत॑ सौ॒म्यो
 वै दे॒वता॑या॒ पुरु॑षः पौ॒ष्णाः प॒शवः॑ स्वयै॒वास्मै॑ दे॒वता॑या॒ प॒शुभि॑स्त्वचं॑
 करो॑ति॒ न दु॑श्च॒र्मा भ॑वति॒ दे॒वाश्च॑ वै य॒मश्चा॒स्मिँल्लो॑के॒ऽस्पर्ध॑न्त॒ स
 य॒मो दे॒वाना॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मयुवत॒ तद्य॑मस्य॒ (२३)

यम॑त्वं ते दे॒वा अ॑मन्यन्त॒ य॒मो वा इ॒दम॑भूद्यद्वयः॑ स्म इति॒ ते
 प्र॒जाप॑तिमुपा॒धाव॑न्त्स ए॒तौ प्र॒जाप॑तिरा॒त्मन॑ उक्षव॒शौ निर॑मिमीत॒

ते देवा वैष्णावरुणीं वशामालभन्तैन्द्रमुक्षाणन्तं वरुणेनैव
 ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तैन्द्रेणैवास्यैन्द्रियमवृञ्जत यो
 भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमानो वैष्णावरुणीं (२४)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यं ग्राहयित्वा विष्णुना
 यज्ञेन प्रणुदत ऐन्द्रेणैवास्यैन्द्रियं वृद्धे भवत्यात्मना परास्य
 भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो हतः षोडशभिर्भोगैरसिनात्तस्य
 वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो
 जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रो- (२५)

ऽचायत्सोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन
 इति स आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभं तस्याग्निरेव स्वेन
 भागधेयेनोपसृतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रिय-
 मात्मन्नधत्त यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयं कृष्णग्रीवमा-
 लभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः (२६)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्धत्ते मुच्यते पाप्मनो
 भवत्येव द्यावापृथिव्या धेनुमालभेत ज्योगंपरुद्धोऽनयोर्गृहि
 वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगंपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन
 भागधेयेनोप धावति ते एवैनं प्रतिष्ठां गमयतः प्रत्येव तिष्ठति
 पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगंपरुद्धः समृद्धौ
 वायव्यं (२७)

व॒त्स॒मा ल॑भेत वा॒युर्वा अ॒नयो॑र्व॒त्स इ॒मे वा ए॒तस्मै॑
लो॒का अप॑शुष्का॒ विड॑प॒शुष्काऽथै॑ष ज्यो॒गप॑रु॒द्धो वा॒युमे॒व स्वेन॑
भा॒गधे॒येनो॑प॒ धाव॑ति॒ स ए॒वास्मा॑ इ॒माँल्लो॒कान् वि॒शं प्र॑दा॒पय॑ति॒
प्रा॒स्मा इ॒मे लो॒काः स्तु॑वन्ति॒ भुञ्ज॑त्ये॒नं वि॒डुप॑तिष्ठते॥ (२८)

म॒ध्यन्दि॑ने क॒र्द्रं य॒मस्य॑ स्पर्ध॑मानो वैष्णा॒वरु॑णीन्तमिन्द्रा॑ऽस्य स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑प॒सृतो॑ वा॒यव्यं॑

द्विच॑त्वारि॒ंशच्च॑ ॥८॥

[४]

इन्द्रो॑ व॒लस्य॑ बि॒लम॑पौ॒र्णो॒त्स य उ॑त्त॒मः प॒शुरा॑सी॒त्तं पृ॑ष्ठं
प्रति॑ स॒ङ्ग॒होद॑क्खि॒दत्त॑ स॒हस्रं॑ प॒शवो॑ऽनू॒दाय॑न्त्स उ॒न्नतो॑ऽभव॑द्यः
प॒शुका॑मः स्या॒त्स ए॒तमै॒न्द्रमु॑न्न॒तमा॑ल॒भेते॒न्द्रमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑प॒
धाव॑ति॒ स ए॒वास्मै॑ प॒शून्प्रय॑च्छति॒ पशु॑माने॒व भ॑वत्यु॒न्नतो॑ (२९)

भ॑वति सा॒हस्री॑ वा ए॒षा ल॒क्ष्मी यदु॑न्न॒तो ल॒क्ष्मियै॒व
प॒शून्वरु॑न्धे य॒दा स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नुया॒दथ॑ वैष्णा॒वं वा॑म॒नमा॑
ल॒भेतै॒तस्मि॒न्वै तथ्स॒हस्र॑म॒द्ध्यति॑ष्ठ॒त्तस्मा॑दे॒ष वा॑म॒नः समी॑षितः
प॒शुभ्य॑ ए॒व प्र॑जा॒तेभ्यः॑ प्र॒तिष्ठां॑ द॒धाति॑ को॒ऽर॒हति॑ स॒हस्रं॑
प॒शून्प्रा॑प्तु॒मित्या॑ह॒रहो॑रा॒त्राण्ये॒व स॒हस्रं॑ स॒म्पाद्या॑ल॒भेत॑ प॒शवो॑ (३०)

वा अ॑हो॒रात्रा॑णि प॒शूने॒व प्र॑जा॒तान्प्र॑तिष्ठां ग॑मय॒त्योष॑धी॒भ्यो
वे॒हत॑मा॒ल॒भेत॑ प्र॒जाका॑म॒ ओष॑धयो॒ वा ए॒तं प्र॒जायै॑ परि॒बाध॑न्ते
योऽलं॑ प्र॒जायै॑ स॒न्प्रजा॑ं न वि॒न्दत॑ ओष॑धयः॒ खलु॑ वा ए॒तस्यै॑
सू॒तुम॑पि॒ घ्नन्ति॑ या वे॒हद्भव॑त्योष॑धी॒रेव॑ स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑प॒ धाव॑ति॒

ता एवास्मै स्वाद्योनेः प्रजां प्रजंनयन्ति विन्दते" (३१)

प्रजामापो वा ओषधयोऽसत्पुरुष आप एवास्मा असंतः
सददति तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च नापस्त्वावासंतः सददतीत्यैन्द्रीः
सूतवशांमालंभेत भूतिकामोऽजातो वा एष योऽलं भूत्यै सन्भूतिं
न प्राप्नोतीन्द्रं खलु वा एषा सूत्वा वशाऽभव- (३२)

दिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति
भवत्येव यः सूत्वा वशा स्यात्तमैन्द्रमेवालंभेतैतद्वाव तदिन्द्रियः
साक्षादेवेन्द्रियमवरुन्ध ऐन्द्राग्रं पुनरुत्सृष्टमालंभेत य आ
तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेद्विच्छिन्नो वा एतस्य सोमपीथो यो
ब्राह्मणः सन्ना (३३)

तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेतीन्द्राग्री एव स्वेन भागधेयेनोप
धावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनः सोमपीथो नमति
यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे
यदाग्रेयो भवत्याग्रेयो वै ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति
पुनरुत्सृष्टो भवति पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्य (३४)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यं तूपरमालंभेताभि-
चरन्ब्राह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तस्मा एवैनमा
वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छति तूपरो भवति क्षुरपविर्वा एषा
लक्ष्मी यत्तूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो

वज्रमेवास्मै प्रहरति शर्मयं बरुहिः शृणात्येवैनं वैभीदक इध्मो
भिनत्येवैनम्॥ (३५)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सत्रैतस्येक्यस्त्रीणि च॥७॥ [५]

बारुहस्पत्यं शितिपृष्ठमालभेत् ग्रामकामो यः कामयेत् पृष्ठं
समानानां स्यामिति बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवैनं पृष्ठं समानानां करोति ग्राम्येव भवति शितिपृष्ठो भवति
बारुहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ पौष्णं श्याममालभेतान्नकामो-
ऽन्नं वै पूषा पूषणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा (३६)

अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा अन्नस्य
रूपं समृद्धौ मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै मरुतो
मारुत एव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं
प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं
समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (३७)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं दधातीन्द्रिया-
व्येव भवत्यरुणो भ्रूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपं समृद्धौ सावित्र-
मुपद्धस्तमालभेत् सनिकामः सविता वै प्रसवानामीशे सवितारमेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सनिं प्रसुवति दानकामा
अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति सावित्रो ह्येष (३८)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा
अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं

प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपः ह्यत्र९ समृद्धौ
वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव
देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै (३९)

सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति बहुरूपो भवति
बहुदेवत्यो^(१) ह्येष समृद्धौ प्राजापत्यं तूपरमालभेत
यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयेत्प्राजापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु
वै तस्य वेद यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयति प्रजापतिमेव स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवैनं तस्मात्स्त्रामान्मुञ्चति तूपरो भवति
प्राजापत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ॥ (४०)

अस्मा इन्द्रमेवेष संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै प्राजापत्यो हि

त्रीणि च॥५॥

[६]

वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिनत्तस्यै रसः पराऽपतत्तं
बृहस्पतिरुपांगृह्णात्सा शितिपृष्ठा वशाऽभवद्यो द्वितीयः परापतत्तं
मित्रावरुणावुपांगृह्णीता९ सा द्विरूपा वशाऽभवद्यस्तृतीयः परापतत्तं
विश्वे देवा उपांगृह्णन्त्सा बहुरूपा वशाऽभवद्यश्चतुर्थः परापतत्तस्य
पृथिवीं प्राविशत्तं बृहस्पतिरभ्य- (४१)

गृह्णादस्त्वेवायं भोगायेति स उक्षवशः समभवद्यल्लोहितं
परापतत्तद्रुद्र उपांगृह्णात्सा रौद्री रोहिणी वशाऽभवद्धारहस्पत्या९
शितिपृष्ठमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप
धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति छन्दसां

वा ए॒ष र॒सो॒ यद्व॒शा र॒सं॑ इ॒व॒ खलु॑ (४२)

वै ब्र॑ह्मवर्च॒सं छ॒न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ र॒सं ब्र॑ह्मवर्च॒समव॑रुन्धे
मै॒त्रावरु॑णीं द्वि॒रूपा॒माल॑भेत् वृ॒ष्टि॒कामो॑ मै॒त्रं वा अ॒ह॒र्वारु॑णी
रा॒त्रि॒रहो॑रा॒त्राभ्यां॑ खलु॒ वै पु॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॑ मि॒त्रावरु॑णावे॒व
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मा॑ अ॒होरा॒त्राभ्यां॑ पु॒र्जन्यं॑
व॒र्षय॑त॒श्छ॒न्द॒सां वा ए॒ष र॒सो॒ यद्व॒शा र॒सं॑ इ॒व॒ खलु॑ वै
वृ॒ष्टि॒श्छ॒न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ (४३)

र॒सं वृ॒ष्टि॒मव॑रुन्धे मै॒त्रावरु॑णीं द्वि॒रूपा॒माल॑भेत् प्र॒जाका॑मो
मै॒त्रं वा अ॒ह॒र्वारु॑णी रा॒त्रि॒रहो॑रा॒त्राभ्यां॑ खलु॒ वै प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते
मि॒त्रावरु॑णावे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मा॑ अ॒होरा॒त्राभ्यां॑
प्र॒जां प्र॒ज॒नय॑त॒श्छ॒न्द॒सां वा ए॒ष र॒सो॒ यद्व॒शा र॒सं॑ इ॒व॒ खलु॑ वै
प्र॒जा छ॒न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ र॒सं प्र॒जाम॑व (४४)

रुन्धे वै॒श्वदे॒वीं ब॑हुरूपा॒माल॑भे॒तान्न॑कामो वै॒श्वदे॒वं वा अ॒न्नं
वि॒श्वाने॒व दे॒वान्ध॒स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ त ए॒वास्मा॑ अ॒न्नं
प्र॒यच्छ॑न्त्यन्ना॒द ए॒व भ॑वति॒ छ॒न्द॒सां वा ए॒ष र॒सो॒ यद्व॒शा र॒सं॑
इ॒व॒ खलु॑ वा अ॒न्नं छ॒न्द॒सामे॒व र॒सेन॑ र॒सम॑न्नमव॒रुन्धे॑ वै॒श्वदे॒वीं
ब॑हुरूपा॒माल॑भेत् ग्रा॒मका॑मो वै॒श्वदे॒वा वै (४५)

सं॒जा॒ता वि॒श्वाने॒व दे॒वान्ध॒स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ त ए॒वास्मै॑
स॒जा॒तान्प्र॑यच्छन्ति ग्रा॒म्यै॒व भ॑वति॒ छ॒न्द॒सां वा ए॒ष र॒सो॒ यद्व॒शा

रसं इव खलु वै संजाताश्छन्दसामेव रसेन रसं सजातानवरुन्धे
 बारहस्पत्यमुक्षवशमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं (४६)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा
 वशं इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे
 रौद्रीं रोहिणीमालभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति
 तस्मा एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रोहिणी भवति रौद्री
 ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो
 वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवैनं वैभीदक इध्मो
 भिनत्येवैनम् ॥ (४७)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामवं वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूप एकान्रविंशतिश्च ॥ ७ ॥ [७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा
 एतां सौरीं श्वेतां वशामालभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो
 ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतां सौरीं श्वेतां वशामालभेतामुमे-
 वाऽऽदित्यं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं
 दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो यूपो भवत्यसौ (४८)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बिल्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव
 ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लभेताभिचरन्वारुणं
 दशकपालं पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यं ग्राहयित्वा ब्रह्मणा

स्तृणुते बभ्रुकुर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपं समृद्धौ स्फ्यो यूपो
भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः
शृणा- (४९)

त्येवैनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालभेत यं
यज्ञो नोपनमेद्विष्णुर्वै यज्ञो विष्णुमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति
स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छत्युपैनं यज्ञो नमति वामनो भवति वैष्णवो
ह्येष देवतया समृद्धौ त्वाष्ट्रं वडबमालभेत पशुकामस्त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां (५०)

प्रजनयिता त्वष्टारमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै
पशून्मिथुनान्प्रजनयति प्रजा हि वा एतस्मिन्पशवः प्रविष्टा अथेष
पुमान्त्सन्वडबः साक्षादेव प्रजां पशूनवरुन्धे मैत्रं श्वेतमालभेत
सङ्ग्रामे सं यत्ते समयकामो मित्रमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति
स एवैनं मित्रेण सन्नयति (५१)

विशालो भवति व्यवसाययत्येवैनं प्राजापत्यं कृष्णमालभेत
वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं
धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयति कृष्णो भवत्येतद्वै वृष्ट्यै रूपं
रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो भवति विद्युतमेवास्मै जनयित्वा
वर्षयत्यवाशृङ्गो भवति वृष्टिमेवास्मै नियच्छति॥ (५२)

वरुण॑ सुषुवा॒णम॒न्नाद्य॒न्नोपा॑नम॒त्स ए॒तां वा॑रु॒णीं
 कृ॒ष्णां व॒शाम॑पश्य॒त्ताऽ॒ स्वायै॑ दे॒वता॑या आ॒ऽल॒भत् ततो॑ वै
 तम॒न्नाद्य॒मुपा॑नम॒द्यम॑ल॒मन्ना॑द्याय सन्त॑म॒न्नाद्य॒न्नोप॑नमे॒त्स ए॒तां
 वा॑रु॒णीं कृ॒ष्णां व॒शामा॑ल॒भेत् वरु॑णमे॒व स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति
 स ए॒वास्मा॒ अन्नं॑ प्रयच्छत्यन्ना॒द (५३)

ए॒व भ॑वति कृ॒ष्णा भ॑वति वा॒रुणी॑ ह्येषा दे॒वता॑या स॒मृद्धौ
 मैत्र॑ऽ॒ श्वेत॑माल॒भेत् वा॒रुणं॑ कृ॒ष्णम॒पां चौष॑धीनां च स॒न्धाव॑न्न॒कामो॑
 मै॒त्रीर्वा ओष॑धयो वा॒रुणी॑रापो॒ऽपां च॑ खलु वा ओष॑धीनां
 च र॒समु॑प॒जीवा॑मो मि॒त्रावरु॑णावे॒व स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति
 तावे॒वास्मा॒ अन्नं॑ प्रयच्छतोऽन्ना॒द ए॒व भ॑व- (५४)

त्य॒पां चौष॑धीनां च स॒न्धावा॑ल॒भत् उ॒भय॑स्याव॒रुद्धौ॑ वि॒शाखो॑
 यू॒पो भ॑वति द्वे ह्ये॒ते दे॒वते॑ स॒मृद्धौ॑ मै॒त्रऽ॒ श्वेत॑मा ल॒भेत् वा॒रुणं॑
 कृ॒ष्णं ज्यो॑गा॒मया॑वी यन्मै॒त्रो भ॑वति मि॒त्रेणै॒वास्मै॑ वरु॑ण॑ श॒मय॑ति
 यद्वा॒रुणः॑ सा॒क्षादे॒वैनं॑ वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चत्यु॒त यदी॒तासु॑र्भवति जी॒वत्ये॒व
 दे॒वा वै पु॒ष्टिं नावि॑न्द- (५५)

न्तां मि॒थुने॑ऽपश्य॒न्तस्यां॑ न स॒मरा॑धय॒न्ताव॑श्चिना॒-
 व॒ब्रूता॑मा॒वयो॑र्वा ए॒षा मै॒तस्यां॑ वद॒द्धमि॑ति साऽश्चि॒नोरे॒वाभ॑वद्यः
 पु॒ष्टि॒कामः॑ स्या॒त्स ए॒तामा॑श्चि॒नीं य॒मीं व॒शामा॑ल॒भेता॑श्चि॒नावे॒व
 स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति तावे॒वास्मि॑न्पु॒ष्टिं धत्तः॑ पु॒ष्यति॑ प्र॒जया॑
 प॒शुभिः॑॥ (५६)

अन्नादौऽन्नाद एव भवत्यविन्दन्मश्नचत्वारिंशच्च॥४॥ _____ [९]

आ॒श्विनं धूम्र॑ल॒लाम॒माल॑भेत् यो दुर्ब्रा॑ह्मणः सोमं पिपा॑सेद॒श्विनौ
वै दे॒वाना॒मसो॑मपावास्तां तौ प॒श्चा सोम॑पीथं प्राप्नु॑ताम॒श्विना॑वेतस्य
दे॒वता॒ यो दुर्ब्रा॑ह्मणः सोमं पिपा॑सत्य॒श्विना॑वेव स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑
धावति॒ तावे॒वास्मै॑ सोमपीथं प्रयच्छ॑त् उपै॑न॒ सोम॑पीथो न॒मति॑
यद्धू॒म्रो भव॑ति धूम्रि॒माणं॑मे॒वास्मा॑दप॑हन्ति ल॒लामो॑ (५७)

भवति॑ मुख॒त ए॒वास्मि॒न्तेजो॑ दधाति वाय॒व्यं गोमृ॑गमा॒
ल॒भेत् यम॑ज॒घ्निवा॑सम॒भि॒शसै॑युरपू॒ता वा ए॒तं वागृ॑च्छति
यम॑ज॒घ्निवा॑सम॒भि॒शसन्ति॑ नैष ग्रा॒म्यः प॒शुर्नाऽर॑ण्यो यद्गो॑मृ॒गो
ने॒वैष ग्रा॑मे ना॒रण्ये॒ यम॑ज॒घ्निवा॑सम॒भि॒शसन्ति॑ वा॒युर्वै दे॒वानां॑
प॒वित्रं॑ वा॒युमे॒व स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वै- (५८)

न॑ पवयति॒ परा॑ची वा ए॒तस्मै॑ व्युच्छ॑न्ती व्युच्छ॑ति॒ तमः॑
पा॒प्मानं॑ प्रवि॑शति॒ यस्या॑श्वि॒ने श॑स्यमा॒ने सूर्यो॑ नावि॒र्भव॑ति सौ॒र्यं
ब॒हुरू॒पमा॑ल॒भेता॑मुमे॒वाऽऽदि॑त्यः स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स
ए॒वास्मा॑त्तमः॑ पा॒प्मान॑मप॑हन्ति प्र॒तीच्य॑स्मै व्युच्छ॑न्ती व्युच्छ॑त्यप॒
तमः॑ पा॒प्मानं॑ ह॒ते॥ (५९)

ललामः स एव षट्त्वारिंशच्च॥५॥ _____ [१०]

इन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॑स्परीन्द्रं॒ नरो॑ मरु॒तो यद्ध॑ वो दि॒वो या वः॑ शर्म॑।
भरे॒ष्विन्द्रं॑ सु॒हव॑ ह॒वामहे॑ऽहोमुच॑ सु॒कृतं॑ दै॒व्यं ज॒नम्। अ॒ग्निं

मित्रं वरुण॑ सातये॒ भगं॑ द्यावापृथिवी॒ मरुतः॑ स्वस्तये॑। ममत्तु॑ नः
परि॑ज्मा वस॒रुहा॑ ममत्तु॒ वातो॑ अ॒पां वृष॑ण्वान्। शि॒शीत॑मिन्द्रा॒पर्वता॑
युव॑न्नस्तन्नो॒ विश्वे॑ वरिवस्यन्तु दे॒वाः। प्रि॒या वो॒ नाम॑ (६०)

हुवे॑ तुराणा॑म्। आय॑त्तुप॒न्मरु॑तो वावशा॒नाः। श्रि॒यसे॒ कं
भा॒नुभिः॑ सम्मि॑मिक्षिरे॒ ते र॒श्मिभि॑स्त ऋक्॑भिः सुखा॒दयः॑। ते
वाशी॑मन्त इ॒ष्मिणो॑ अभी॒रवो॑ वि॒द्रे प्रि॒यस्य॑ मा॒रुत॑स्य॒ धाम्नः॑।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मो वसु॑भिर्नो॒ अव्या॒थ्सोमो॑ रु॒द्रेभि॑र॒भिरक्ष॑तु॒ त्मना॑।
इन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र॒ऋतु॑धा कृ॒णोत्वादि॑त्यैर्नो॒ वरु॑णः स॒ शि॑शातु। सन्नो॑
दे॒वो वसु॑भिर॒ग्निः स॑ (६१)

सोम॑स्त॒नूभी॑ रु॒द्रिया॑भिः। समिन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र्यज्ञि॒यैः समा॑दि॒त्यैर्नो॑
वरु॑णो अजि॒ज्ञिप॑त्। यथा॑ऽऽदि॒त्या वसु॑भिः सम्ब॒भूवु॑र्म॒रुद्वी॑
रु॒द्राः स॒मजा॑नता॒भिः। ए॒वा त्रि॑णाम॒न्नह॑णीयमा॒ना विश्वे॑ दे॒वाः
सम॑नसो भवन्तु। कुत्रा॑चि॒द्यस्य॑ स॒मृतौ॑ र॒ण्वा नरो॑ नृष॒दने॑।
अर॑हन्तश्चि॒द्यमि॑न्ध॒ते सं॒ञ्जन॑यन्ति ज॒न्तवः॑। सं यदि॑षो वना॑महे
स॑ ह॒व्या मा॑नु॒षाणाम्। उ॒त द्यु॒मस्य॑ श॒वस॑ (६२)

ऋ॒तस्य॑ र॒श्मिमा॑ददे। य॒ज्ञो दे॒वानां॑ प्र॒त्येति॑ सु॒म्रमा॑दि॒त्यासो॑
भव॑ता मृ॒डय॑न्तः। आ॒वोऽर्वा॑ची॒ सुम॑तिर्व॒वृत्या॑द्॒होश्चि॑द्या
व॒रिवो॑वित्तरा॒ऽस॑त्। शुचि॑र॒पः सू॒यव॑सा॒ अद॑ब्ध॒ उप॑क्षेति वृ॒द्धव॑याः
सु॒वीरः॑। नकि॑ष्टं घ्नन्त्यन्ति॑तो॒ न दू॒राद्य॑ आ॒दि॒त्यानां॑ भव॑न्ति प्र॒णीतौ॑।
धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यासो॑ जग॒त्स्था॑ दे॒वा विश्व॑स्य॒ भुव॑नस्य गो॒पाः।

दीर्घाधियो रक्षमाणा (६३)

असुर्यमृतावानुश्चयमाना ऋणानि। तिस्रो भूमिर्धारयन्त्री९ रुत
 द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम्। ऋतेनाऽऽदित्या महि वो महित्वं
 तदर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यां नु क्षत्रिया९ अव आदित्यान्
 याचिषामहे। सुमृडीका९ अभिष्टये। न दक्षिणा विचिकिते न सव्या
 न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा। पाक्याचिद्वसवो धीर्याचि- (६४)

द्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा नूतनेन
 सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन। अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं
 यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय।
 त्वामवस्युराचके। तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाऽऽशास्ते
 यजमानो हविर्भिः। अहेडमानो वरुणेह बोद्ध्युरुश९स मा न आयुः
 प्रमोषीः॥ (६५)

नामाग्निः स९ शवसो रक्षमाणा धीर्याचिदेकात्रपञ्चाशच्च॥६॥ [११]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरूपभामिन्द्रो वलस्यं बारहस्पत्यं वषट्कारोऽसौ
 सौरी वरुणमाश्विनमिन्द्रं वो नर एकादश॥११॥
 वायव्यमाग्नेयीं कृष्णग्रीवीमसावादित्यो वा अहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चपष्टिः॥६५॥
 वायव्यं प्रमोषीः॥

हरिः ॐ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः ॥ २-१ ॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपागूहताः
 सोऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी वै मे प्रजा अपाघुक्षतामिति
 स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्तन्निरवपत्तावस्मै प्रजाः
 प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपगूहतो योऽलं प्रजायै
 सन्प्रजां न विन्दत ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्प्रजाकाम
 इन्द्राग्नी (१)

एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै प्रजां प्रसाधयतो
 विन्दते प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा
 सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ताभ्यामेवेन्द्रियं
 वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽप वा
 एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादश-
 कपालं निर्- (२)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप
 धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति
 जयति तः सङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ह्यते यः सङ्ग्रामं
 जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामं जित्वेन्द्राग्नी एव स्वेन

भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं (३)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृद्धतेऽपु वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं
क्रामति य एति जनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेज्जनता-
मेष्यन्निन्द्राग्री एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं
वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येण जनतामेति पौष्णं चरुमनुनिर्वपेत्पूषा
वा इन्द्रियस्य वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (४)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा इन्द्रियं
वीर्यमनु प्रयच्छति क्षेत्रपत्यं चरुं निर्वपेज्जनतामागत्येयं वै
क्षेत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्ठा-
न्निर्वपेदस्यामेव प्रतिष्ठायैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्धत्ते॥ (५)

प्रजाकाम इन्द्राग्री उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वीर्यं पूषणमेवैकान्नचत्वारिंशच्च॥५॥—[१]

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमास-
याजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्पथो वा एषो-
ऽद्धपथेनैति यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं
वाऽतिपादयेत्यग्निमेव पथिकृतः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवैनमपथात्पन्थामपि नयत्यनुद्वान्दक्षिणा वही ह्येष समृद्ध्या अग्रये
व्रतपतये (६)

पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नव्रत्यमिव

चरेदग्निमेव व्रतपतिः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑
 व्रतमालम्भयति॒ व्रत्यो॑ भवत्यग्नये॑ रक्षोघ्ने॒ पुरोडाशम॑ष्टाकपालं
 निर्वपेद्य॑ रक्षांसि॑ सचैरन्नग्निमेव रक्षोहणः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑
 धावति॒ स ए॒वास्माद्रक्षाः॑स्यपहन्ति॒ निशितायां॑ निर्वपे- (७)

निशितायाः॑ हि रक्षांसि॑ प्रेरते॑ सम्प्रेर्णान्येवैनानि॑ हन्ति
 परिश्रिते॑ याजयेद्रक्षसामनन्ववचाराय॑ रक्षोघ्नी॒ याज्यानुवाक्ये॑
 भवतो॒ रक्षसाः॑ स्तृत्या॑ अग्नये॑ रुद्रवते॒ पुरोडाशम॑ष्टाकपालं
 निर्वपेदभिचरन्नेषा॑ वा अस्य॑ घोरा॒ तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा॑ ए॒वैनमावृ॑श्चति
 ताजगार्तिमाच्छत्यग्नये॑ सुरभिमतं॒ पुरोडाशम॑ष्टाकपालं॒ निर्वपेद्यस्य॑
 गावो॑ वा पुरुषा - (८)

वा प्रमीयेरन्॒ यो वा॑ बिभीयादेषा॒ वा अस्य॑ भेषज्या॑
 तनूर्यथ्सुरभिमती॒ तयैवास्मै॑ भेषजं करोति॒ सुरभिमतं॑ भवति
 पूतीगन्धस्यापहत्या॒ अग्नये॑ क्षामवते॒ पुरोडाशम॑ष्टाकपालं
 निर्वपेत्सङ्ग्रामे॒ सं यत्ते॑ भागधेयेनैवैनं॑ शमयित्वा परानभि॑
 निर्दिशति॒ यमवरेषां॑ विद्ध्यन्ति॒ जीवन्ति॒ स यं परेषां॑ प्र स मीयते॒
 जयन्ति॒ तं सङ्ग्राम- (९)

मभि॑ वा ए॒ष ए॒तानु॑च्यति॒ येषां॑ पूर्वापरा॒ अन्वञ्चः॑ प्रमीयन्ते
 पुरुषाहुतिर्ह्यस्य॒ प्रियत॑माऽग्नये॒ क्षाम॑वते॒ पुरोडाशम॑ष्टाकपालं

निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नैषां पुरोऽऽयुषोऽपरः प्रमीयतेऽभि
 वा एष एतस्य गृहानुच्यति यस्य गृहान्दहत्यग्नये क्षामवते
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नास्यापरं
 गृहान्दहति॥ (१०)

व्रतपतये निशिताया निर्वपेत्पुरुषाः सङ्गमन्न चत्वारि च॥५॥ [२]

अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो
 नोपनमेदग्निमेव कामं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं
 कामेन समर्द्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नये यविष्ठाय पुरोडाशमष्टा-
 कपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वाऽग्निमेव यविष्ठं
 स्वेन भागधेयेनोप धावति तेनैवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य (११)

युवते वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽग्नये यविष्ठाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचर्यमाणोऽग्निमेव यविष्ठं
 स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्माद्रक्षांसि यवयति
 नैनमभिचरन्त्स्तृणुतेऽग्नय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः
 कामयेत सर्वमायुरिरियमित्यग्निमेवाऽऽयुष्मन्तं स्वेन भागधेयेनोप
 धावति स एवास्मि- (१२)

त्रायुर्दधाति सर्वमायुरेत्यग्नये जातवेदसे पुरोडाशमष्टाकपालं
 निर्वपेद्भूतिकामोऽग्निमेव जातवेदसं स्वेन भागधेयेनोप धावति
 स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येवाग्नये रुक्मते पुरोडाशमष्टाकपालं

निर्वपेद्रुक्कामोऽग्निमेव रुक्मन्तुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
 एवास्मिन्नुचं दधाति रोचत एवाग्नये तेजस्वते पुरोडाश- (१३)

मृष्टाकपालं निर्वपेत्तेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वन्तुः स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्यैव
 भवत्यग्नये साहन्त्याय पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेत्सीक्षमाणो-
 ऽग्निमेव साहन्त्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति तेनैव संहते यः
 सीक्षते॥ (१४)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पुरोडाशमृष्टात्रिंशच्च॥४॥ [३]

अग्नयेऽन्नवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्न-
 वान्त्स्यामित्यग्निमेवान्नवन्तुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
 एवैनमन्नवन्तं करोत्यन्नवानेव भवत्यग्नयेऽन्नादाय पुरोडाश-
 मृष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवैनमन्नादं करोत्यन्नाद - (१५)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेद्यः
 कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्निमेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोप
 धावति स एवैनमन्नपतिं करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये पवमानाय
 पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावी
 यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये (१६)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचय

आयुरे॒वास्मिन्तेन॑ दधात्यु॒त यदी॒तासु॑र्भवति जीव॑त्ये॒वैतामे॒व
निर्व॑पेच्चक्षु॑ष्कामो॒ यद॒ग्नये॒ पव॑मानाय निर्व॑पति प्रा॒णमे॒वास्मिन्तेन॑
दधाति॒ यद॒ग्नये॒ पाव॑काय वाच॑मे॒वास्मिन्तेन॑ दधाति॒ यद॒ग्नये॒ शुच॑ये
चक्षु॑रे॒वास्मिन्तेन॑ दधा- (१७)

त्यु॒त यद्य॒न्धो भव॑ति प्रै॒व प॑श्यत्य॒ग्नये॒ पुत्र॑वते पु॒रोडाश॑म॒ष्टा-
क॑पालं निर्व॑पेदिन्द्रा॒य पु॒त्रिणे॑ पु॒रोडाश॑मेका॒दश॑कपालं प्र॒जाका॑मो-
ऽग्नि॑रे॒वास्मै॑ प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति वृ॒द्धामिन्द्रः॑ प्रय॑च्छत्य॒ग्नये॒ रस॑वते-
ऽज॑क्षीरे च॒रुं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त॒ रस॑वान्धस्या॒मित्य॒ग्निमे॒व रस॑वन्त॒ऽ
स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॑ रस॑वन्तं करोति (१८)

रस॑वाने॒व भ॑वत्यज॑क्षीरे भ॑वत्याग्नेयी॒ वा ए॒षा यद॑जा सा॒क्षादे॒व
रस॑मवरु॒न्धेऽग्नये॒ वसु॑मते पु॒रोडाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त॒
वसु॑मान्धस्या॒मित्य॒ग्निमे॒व वसु॑मन्त॒ऽ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ स
ए॒वैनं॑ वसु॑मन्तं करोति॒ वसु॑माने॒व भ॑वत्य॒ग्नये॒ वाज॑सृते पु॒रोडाश॑-
म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पेत्सङ्ग्रामे सं य॑त्ते वाजं (१९)

वा ए॒ष सि॑सीर॒षति॒ यः स॑ङ्ग्रामं जिगी॑षत्य॒ग्निः खलु॑
वै दे॒वानां॑ वाज॑सृद॒ग्निमे॒व वा॑ज॒सृत॑ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑
धावति॒ धाव॑ति॒ वाज॑ ह॒न्ति वृ॒त्रं ज॑यति॒ त स॑ङ्ग्राममथो
अ॒ग्निरि॑व॒ न प्र॑ति॒धृषे॑ भवत्य॒ग्नये॑ऽग्न॒िवते॑ पु॒रोडाश॑म॒ष्टाक॑पालं
निर्व॑पेद्यस्या॒ग्नाव॒ग्निम॑भ्यु॒द्धरे॑युर्निर्दिष्टभा॒गो वा ए॒तयो॑र॒न्यो-

ऽनिर्दिष्टभागेऽन्यस्तौ सम्भवन्तौ यजमान- (२०)

मभिसम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोऽयं दग्धयेऽग्निवते निर्वपति
भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र उद्धायेदपरं
आदीप्यानुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्वांगधेयमभि पूर्वं
उद्ध्रियते किमपरोऽभ्यु- (२१)

द्विष्येतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमं
जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया त्रिष्टुभा
जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः
प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति
यदग्नये ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितं
तदेवावरुन्धे॥ (२२)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्नेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य

षट्॥८॥ [४]

वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्वारुणं चरुं दधिक्राव्णे
चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति संवत्सरो
वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरेणैवैनं स्वदयत्यप पापं वर्णं हते
वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यं
दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव

निर्वपेत्प्रजाकामः संवत्सरो (२३)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनां निर्दहति यो-
ऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो
भवति संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरमेव भागधेयेन
शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवेन
वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्ण्णां पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै
हिरण्यं पुनात्येवैनं (२४)

विन्दते प्रजां वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे
जाते यदष्टाकपालो भवति गायत्रियैवेन ब्रह्मवर्चसेन
पुनाति यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन्तेजो दधाति यद्वशकपालो
विराजैवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवास्मिन्निन्द्रियं
दधाति यद्द्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति यस्मिञ्जात
एतामिष्टिं निर्वपति पूत - (२५)

एव तैजस्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा एष
सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्या
वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय दर्श-
पूर्णमासाविज्येते वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदमावास्यां वा
पौर्णमासीं वाऽतिपाद्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरमेव

प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा उपदधाति सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्या (२६)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति वीरहा
वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा
ऋतायवः पुराऽन्नमक्षत्राग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्वैश्वानरं द्वादश-
कपालमग्निमुद्वासयिष्यन् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री
गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मा आतिथ्यं करोत्यथो यथा जनं
यतेऽवसं करोति तादृ- (२७)

गेव तद्द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः
संवत्सरः खलु वा अग्रेयोनिः स्वामेवैनं योनिं गमयत्याद्यमस्यान्नं
भवति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकाम
आहवनीये वैश्वानरमधिश्चयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य
विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः
संवत्सरेणैवास्मै सजाताः श्र्यावयति मारुतो भवति (२८)

मारुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमव-
रुन्धे सप्तकपालो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै
सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान् आसादयति विशमेवास्मा अनुवर्त्मानं
करोति॥ (२९)

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियं वा अदितिर्स्या-
मेव पूर्वं प्रतितिष्ठन्ति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं
गृत्वा संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरः खलु वै
देवानामायतनमेतस्माद्वा आयतनाद्देवा असुरानजयन् यद्वैश्वानरं
द्वादशकपालं निर्वपति देवानामेवाऽऽयतने यतते जयति तं
सङ्ग्राममेतस्मिन्वा एतौ मृजाते (३०)

यो विद्विषाणयोरन्नमत्ति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्विद्विषा-
णयोरन्नं जुग्वा संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेवात्ति
नास्मिन्मृजाते संवत्सराय वा एतौ सममाते यौ सममाते तयोर्यः
पूर्वोऽभिद्रुह्यति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपालं
निर्वपेत्सममानयोः पूर्वोऽभिद्रुह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः
संवत्सरमेवाऽऽप्त्वा निर्वरुणं (३१)

परस्तादभिद्रुह्यति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति
योऽविं प्रतिगृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदविं प्रतिगृह्य
संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितामेव प्रतिगृह्णाति नाव्यं
प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादत्प्रतिगृह्णात्यश्वं
वा पुरुषं वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदुभयादत् (३२)

प्रतिगृह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेव

प्रतिगृह्णाति नाऽऽत्मनो मात्रामाप्नोति वैश्वानरं द्वादशकपालं
 निर्वपेत्सन्निमेष्यन्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु वै
 संवत्सरं जनतायां चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरं
 द्वादशकपालं निर्वपति संवत्सरसातामेव सन्निमभि प्रच्यवते
 दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै संवत्सरं (३३)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं
 पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै
 यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तां भ्रातृव्याय प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्मै
 प्रहिणोति॥ (३४)

निर्वरुणं वपेदभयाद्यो वै संवत्सरं पट्टिशञ्च॥५॥ [६]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन
 भागधेयेनोप धावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव
 भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनैः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते
 पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव
 इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स - (३५)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते
 पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै घर्म
 इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं
 दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवतीन्द्रायार्कवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं

निर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तः॑ स्वेन भागधेये-
(३६)

नोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय
घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रा-
यार्कवन्ते भूतिकामो यदिन्द्राय घर्मवन्ते निर्वपति शिर एवास्य
तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त आत्मानमेवास्य तेन करोति
यदिन्द्रायार्कवन्ते भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवेन्द्राया- (३७)

१होमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः पाप्मना गृहीतः
स्यात्पाप्मा वा अ१ह इन्द्रमेवा१होमुचः॑ स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवैनं पाप्मनोऽ१हसो मुञ्चतीन्द्राय वैमृधाय पुरोडाशमेकादश-
कपालं निर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपेरन्नाष्ट्राणि वाऽभिसमियुरिन्द्रमेव
वैमृधः॑ स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मान्मृधो (३८)

ऽपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्वद्धो
वा परियत्तो वेन्द्रमेव त्रातारः॑ स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवैनं त्रायत् इन्द्रायार्काश्वमेधवन्ते पुरोडाशमेकादश-
कपालं निर्वपेद्यं महायज्ञो नोपनमैदेते वै महायज्ञस्यान्त्ये
तनू यदार्काश्वमेधाविन्द्रमेवार्काश्वमेधवन्तः॑ स्वेन भागधेयेनोप
धावति स एवास्मा अन्ततो महायज्ञं च्यावयत्युपैनं महायज्ञो
नमति॥ (३९)

इन्द्रियावन्तुः स्वेन भागधेयेनोप धावति सौऽर्कवन्तुः स्वेन भागधेयेनैवेन्द्रायास्मान्मृधौऽस्मै सप्त

च॥५॥ [७]

इन्द्रा॒यान्वृ॒जवे॒ पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पे॒द्भाम॑काम
इन्द्र॑मे॒वान्वृ॒जुः स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मै॑
सजा॒ताननु॑कान्करोति॒ ग्राम्ये॑व भ॒वतीन्द्रा॑ण्यै चरुं निर्व॑पे॒द्यस्य॑
सेना॑ऽस॒शिते॑व स्यादिन्द्रा॒णी वै सेना॑यै दे॒वतेन्द्रा॑णीमे॒व स्वेन॑
भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ सैवा॑स्य॒ सेना॒स॒शय॑ति॒ बल्व॑जान॒पी- (४०)

द्धे सन्न॑ह्ये॒द्रौर्य॑त्राधि॒ष्कन्ना॒ न्यमे॑ह॒त्ततो॒ बल्व॑जा उद॑तिष्ठ॒न्गवा॑-
मे॒वैन॑ न्या॒यम॑पिनीय॒ गा वैद॑य॒तीन्द्रा॑य म॒न्युम॑ते म॒नस्व॑ते
पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पे॒त्सङ्ग्रामे॑ सं य॑त्त इन्द्रि॒येण॒ वै
म॒न्युना॒ मन॑सा सङ्ग्रामं ज॑य॒तीन्द्र॑मे॒व म॒न्युम॑न्तं म॒नस्व॑न्तुः स्वेन॑
भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं म॒न्युं मनो॑ दधाति॒ जय॑ति॒
त॒ (४१)

सङ्ग्राम॑मे॒तामे॒व निर्व॑पे॒द्यो ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑प इ॒व
स्यादे॑तानि॒ हि वा ए॒तस्मा॑दप॒क्रान्ता॒न्यथै॑ष ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑प
इन्द्र॑मे॒व म॒न्युम॑न्तं म॒नस्व॑न्तुः स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स
ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं म॒न्युं मनो॑ दधाति॒ न ह॒तम॑नाः स्व॒यं पा॑पो
भव॑तीन्द्रा॒य दा॒त्रे पुरो॒डाश॒मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑त्
दान॑कामा मे प्र॒जाः स्यु॒- (४२)

रितीन्द्रमेव दातारुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै
दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेन्द्रमेव
प्रदातारुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय
सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदपरुद्धो वा- (४३)

ऽपरुद्धमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणुः स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवैनं त्रायतेऽनपरुद्धो भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत्स न
व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं
निर्वपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियमदधाच्छक्करी याज्यानुवाक्ये अकरोद्वज्रो
वै शक्करी स एनं वज्रो भूत्या ऐन्ध (४४)

सोऽभवत्सोऽबिभेद्भूतः प्र मां धक्ष्यतीति स प्रजापतिं
पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शक्करी अधि रेवतीं निरमिमीत्
शान्त्या अप्रदाहाय योऽलः श्रियै सन्त्सदृङ्खसमानैः स्यात्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति रेवतीं पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या
अप्रदाहाय शक्करी याज्या वज्रो वै शक्करी स एनं वज्रो भूत्या
इन्धे भवत्येव॥ (४५)

अपि तद् स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥६॥ [८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्य-

भागा॒ स्याद्वा॑र॒हस्प॑त्यश्च॒र्यदा॑ग्रावैष्ण॒व एका॑दशकपालो॒
 भव॑त्य॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ विष्णु॑र्य॒ज्ञो दे॒वता॑भिश्चै॒वैनं॑ य॒ज्ञेन॑
 चा॒भिच॑रति॒ सर॑स्व॒त्याज्य॑भागा भवति॒ वाग्वै॑ सर॑स्वती
 वा॒चैवैन॑म॒भिच॑रति॒ बार्ह॑स्प॒त्यश्च॒रुर्भव॑ति॒ ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑
 बृ॒हस्प॑तिर्ब्र॒ह्मणै॑वैन॑म॒भिच॑रति॒ (४६)

प्रति॒ वै प॒रस्ता॑द॒भिच॑रन्तम॒भिच॑रन्ति॒ द्वेद्वे॑ पुरोनुवा॒क्ये
 कुर्या॑दति॒प्रयु॑क्त्या ए॒तयै॑व य॒जेता॑भिच॒र्यमा॑णो दे॒वता॑भिरे॒व दे॒वताः॑
 प्रति॑चरति॒ य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञं वा॒चा वाचं॑ ब्रह्म॒णा ब्रह्म॒ स दे॒वता॑श्चै॒व
 य॒ज्ञं च॑ म॒द्ध्यतो॑ व्य॒वस॑र्पति॒ तस्य॑ न कु॒तश्च॒नोपा॑व्याधो भ॒वति॑
 नैन॑म॒भिच॑रन्श्च॒तृणु॑त आ॒ग्रावै॑ष्ण॒वमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेद्यं य॒ज्ञो
 नो- (४७)

प॒नमे॑द॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ विष्णु॑र्य॒ज्ञोऽग्निं॑ चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्र॑यच्छ॒त उपै॑नं य॒ज्ञो
 न॑म॒त्याग्रा॑वैष्ण॒वं घृ॒ते च॒रुं निर्व॑पेच्चक्षु॒ष्कामो॑ऽग्नेर्वै चक्षु॒षा मनु॑ष्या
 वि प॑श्यन्ति य॒ज्ञस्य॑ दे॒वा अ॒ग्निं चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑
 धाव॑ति॒ तावे॒वा- (४८)

स्मि॒श्चक्षु॑र्ध॒त्तश्चक्षु॑ष्माने॒व भ॑वति॒ धे॒न्वै वा ए॒तद्रेतो॑
 यदा॑ज्य॒मन॒डुह॑स्तण्डुला॒ मि॒थुना॑दे॒वास्मै॑ चक्षुः॒ प्रज॑नयति
 घृ॒ते भ॑वति॒ तेजो॒ वै घृ॒तं तेज॑श्चक्षु॒स्तेज॑सै॒वास्मै॑ तेज॑श्चक्षु॒रवरु॑न्ध

इन्द्रियं वै वीर्यं वृद्धे भ्रातृव्यो यजमानोऽयं जमानस्याद्धुरकल्पां
प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने नास्येन्द्रियं (४९)

वीर्यं वृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्वावत्येव वाक्तामप्रोदितां
भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु
प्रवदन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णव-
मष्टाकपालं निर्वपेत्प्रातः सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा
स्याद्वारहस्पत्यश्चरुर्यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं
प्रातः सवनं प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्रो- (५०)

त्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेन्माध्यन्दिनस्य सवनस्या-
काले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वारहस्पत्यश्चरुर्यदेकादशकपालो
भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुत्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं माध्यन्दिनमेव
सवनं तेनाऽऽप्रोत्याग्नावैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेत्तृतीयसवनस्या-
काले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वारहस्पत्यश्चरुर्यद्द्वादशकपालो
भवति द्वादशाक्षरा जगती जागृतं तृतीयसवनं तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्रोति देवताभिरेव देवताः (५१)

प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्मं कपालैरेव
छन्दाः स्यात्प्रोति पुरोडाशैः सवनानि मैत्रावरुणमेकं कपालं
निर्वपेद्वशाये काले यैवासौ भ्रातृव्यस्य वशाऽनूबन्ध्या सो
एवैषैतस्यैकं कपालो भवति नहि कपालैः पशुमर्हत्याप्तुम्॥ (५२)

ब्रह्मणैवैनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्मिन्द्रियमाप्नोति देवताः सप्तत्रिंशच्च ॥७॥ ————— [९]

असावा॑दित्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः प्राय॑श्चित्तिमैच्छु॒न्तस्मा॑
ए॒त॒ꣳ सो॑मा॒रौद्रं च॒रुं नि॒रव॑प॒न्तेनै॒वास्मि॑न्नुच॑मदधुर्यो ब्र॑ह्मवर्च॒सका॑मः
स्यात्तस्मा॑ ए॒त॒ꣳ सो॑मा॒रौद्रं च॒रुं नि॒र्वपे॑त्सोमं चै॒व रु॒द्रं च॒ स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॑वास्मिन्ब्र॑ह्मवर्च॒सन्ध॑त्तो ब्र॑ह्मवर्च॒स्यैव॑
भ॑वति ति॒ष्यापू॑र्णमा॒से नि॒र्वपे॑द्बु॒द्रो- (५३)

वै ति॒ष्यः सो॑मः पू॒र्णमा॑सः सा॒क्षादे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒समव॑रुन्धे
परि॑श्रिते याजयति ब्र॑ह्मवर्च॒सस्य॑ परि॑गृहीत्यै श्वे॒तायै॑ श्वे॒तव॑त्सायै
दु॒ग्धं म॑थि॒तमा॑ज्यं भव॒त्याज्यं॑ प्रोक्ष॑णमाज्ये॒न मार्ज॑यन्ते याव॑दे॒व
ब्र॑ह्मवर्च॒सं तत्सर्व॑ करो॒त्यति॑ ब्र॑ह्मवर्च॒सं क्रि॑यत॒ इत्या॑हुरीश्व॒रो
दु॒श्चर्मा॑ भवि॒तोरि॑ति॒ मान॒वी ऋ॒चौ धा॒र्ये कुर्या॑द्यद्वै किं च॒
म॒नुरव॑दत्तद्वैष॒जं (५४)

भैष॒जमे॒वास्मै॑ करोति॒ यदि॑ बिभी॒यादु॒श्चर्मा॑ भवि॒ष्यामी॑ति॒
सो॒मापौ॑ष्णं च॒रुं नि॒र्वपे॑त्सौम्यो वै दे॒वता॑या॒ पुरु॑षः पौ॒ष्णाः प॒शवः॑
स्वयै॒वास्मै॑ दे॒वता॑या॒ प॒शुभि॑स्त्वचं करोति॒ न दु॒श्चर्मा॑ भवति
सो॒मा॒रौद्रं च॒रुं नि॒र्वपे॑त्प्रजाका॑मः सोमो॒ वै रे॑तो॒धा अ॒ग्निः प्र॒जाना॑
प्र॒जन॑यि॒ता सोमं॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धा॒त्यग्निः॑ प्र॒जां प्र॒ज॑नयति
वि॒न्दते॑ (५५)

प्रजा९ सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्त्सौम्यो वै देवतया पुरुष
 एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायपि दधाति
 ताजगार्तिमाच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्ज्योगामयावी सोमं वा
 एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य
 रसं निष्क्रीणात्यग्नेः शरीरमुत यदी- (५६)

तासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतं ग्रसितं होता
 निष्विदति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनृद्वान् होत्रा देयो वह्निर्वा
 अनृद्वान् वह्निर्होता वह्निर्नैव वह्निर्मात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं
 चरुं निर्वपेद्यः कामयेतु स्वेऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति
 वेदिं परिगृह्याद्धमुद्धन्याद्धं नार्द्धं बर्हिषः स्तृणीयाद्धं
 नार्द्धमिद्धस्याभ्याद्ध्याद्धं न स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं
 जनयति॥ (५७)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयाद्धं द्वादश च॥५८॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकाम
 इन्द्रं चैव मरुतंश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै
 सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमर्धिश्रयति
 गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो
 भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान
 आसादयति विशमेवा- (५८)

स्मा॒ अनु॑वर्त्मानं करोत्येतामे॒व निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त क्ष॒त्राय॑ च
वि॒शे च॑ स॒मदं॑ द॒द्यामि॒त्यैन्द्र॑स्या॒वद्यन्ब्रू॑यादिन्द्रा॒यानु॑ ब्रूहीत्या॒श्राव्यं॑
ब्रू॒यान्म॒रुतो॑ य॒जेति॑ मा॒रुत॑स्या॒वद्यन्ब्रू॑यान्म॒रुद्ध्योऽनु॑ब्रूहीत्या॒श्राव्यं॑
ब्रू॒यादिन्द्रं॑ य॒जेति॑ स्व ए॒वैभ्यो॑ भा॒गधे॑ये स॒मदं॑ दधाति
वितृ॑ङ्हाणास्तिष्ठन्त्येतामे॒व (५९)

निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त कल्पे॒रन्नि॑ति यथादे॒वत॑म॒वदा॑य यथादे॒वतं॑
यंजेद्भा॒गधे॑येनै॒वैना॑न् यथाय॒थं क॑ल्पयति कल्पन्त ए॒वैन्द्र॑मेकादश-
क॒पालं॑ निर्व॑पेद्वैश्वदे॒वं द्वाद॑शक॒पालं॑ ग्राम॑काम इन्द्रं चै॒व वि॒श्वाः॑श्च
दे॒वान्स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति त ए॒वास्मै॑ सजा॒तान्प्रय॑च्छन्ति
ग्रा॒म्ये॒व भ॑वत्यैन्द्रस्या॒वदा॑य वैश्वदे॒वस्या॒वद्ये॒दथै॒न्द्रः स्यो॒- (६०)

परि॑ष्ठादिन्द्रियेणै॒वास्मा॑ उ॒भय॑तः सजा॒तान्परि॑गृह्णात्युपा॒धाय्य॑-
पूर्व॑यं वा॒सो दक्षि॑णा सजा॒ताना॑मुप॑हित्यै पृ॒श्नि॒यै दु॒ग्धे प्रे॒यङ्ग॑वं
च॒रुं निर्व॑पेन्म॒रुद्ध्यो॑ ग्राम॑कामः पृ॒श्नि॒यै वै प॑यंसो म॒रुतो॑ जा॒ताः
पृ॒श्नि॒यै प्रि॒यङ्ग॑वो मा॒रुताः॑ खलु॒ वै दे॒वत॑या सजा॒ता म॒रुत॑ ए॒व
स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति त ए॒वास्मै॑ सजा॒तान्प्रय॑च्छन्ति ग्रा॒म्ये॒व
भ॑वति प्रि॒यव॑ती याज्यानु॒वाक्ये॑ (६१)

भवतः प्रि॒यमे॒वैनं॑ स॒माना॑नां करोति द्वि॒पदा॑ पुरोनु॒वाक्या॑
भवति द्वि॒पदं॑ ए॒वाव॑रुन्धे चतु॑ष्पदा याज्या॑ चतु॑ष्पद ए॒व प॒शून्व॑-
रुन्धे दे॒वासुराः॑ सं य॒त्ता आ॑सन्ते दे॒वा मि॒थो वि॒प्रिया॑ आ॒सन्ते॑

३ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्निर्वसुभिः सोमो
रुद्रैरिन्द्रो मरुद्विर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तमे-
(६२)

तया संज्ञान्याऽयाजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेत्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादश-
कपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुं ततो वा इन्द्रं देवा ज्यैष्ठ्यायाभि
समंजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या
याजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सोमाय रुद्रवते
चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायाऽऽदित्यवते
चरुमिन्द्रमेवैनं भूतं ज्यैष्ठ्याय समाना अभिसञ्जानते वसिष्ठः
समानानां भवति॥ (६३)

विशमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथैन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च॥६॥ [११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वैद पुत्रः पितरं
स मातरं स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं
स सुवः स विश्वा भुवो अभवत्स आऽभवत्। उदुत्यं चित्रम्।
सप्रब्रवन्नवीयसाऽग्ने द्युम्नेन सं यतां। बृहत्तन्थ भानुना। निकाव्या
वेधसः शश्वतस्करुहस्ते दधानो - (६४)

नर्या पुरूणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां स त्रा चक्राणो
अमृतानि विश्वा। हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेतां

देवतां पदम्। वाममद्य संवितर्वाममु श्वो दिवेदिवे वाममुस्मभ्यः
 सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव भूररया धिया वामभाजः स्याम।
 बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि। प्र या भूमि प्रवत्वति
 महा जिनोषि (६५)

महिनि। स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र या
 वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सख्या सचेय यो
 मा न रिष्येद्धर्यश्च पीतः। अयं यः सोमो न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्र
 प्रतिरमेम्यच्छ। आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमाः
 ऋजीषी। सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्र प्रतिमानानि देभुः।
 प्र (६६)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निरर्चन्। वृषा
 यन्तासि शवसस्तुरस्यान्तर्यच्छ गृणते धर्त्र दृह। सबाधस्ते मदं
 च शुष्मयं च ब्रह्म नरो ब्रह्मकृतः सपर्यन्त। अर्को वा यत्तुरते
 सोमचक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृथ्सु तुर्याम्। वर्षद्वे विष्णवास आ
 कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। (६७)

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः।
 प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नामार्यः शंसामि वयुनानि विद्वान्। तं त्वा
 गृणामि त्वसमतवीयाक्षयन्तमस्य रजसः पराके। किमित्ते विष्णो
 परिचक्ष्य भूत्प्रयद्ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्षो अस्मदपगूह

एतच्चदन्यरूपः समिधे बभूथ। (६८)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशीहि नः सूनुमतः।
दा नो अग्ने शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजꣳ श्रुत्या अपावृधि।
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि सुवर्ण शुक्रमुषसो विदिद्युतुः।
अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निर्ऋषिं यः सहस्रां सनोति। अग्निर्दिवि
हव्यमाततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (६९)

नो मर्द्धीरा तू भरा। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्।
तत्ते रुक्मो न रोचत स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष
आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषꣳ स्तोतृभ्य आ
भरा। वायो शतꣳ हरीणां युवस्व पोष्याणाम्। उत वा ते सहस्रिणो
रथ आ यातु पाजंसा। प्र याभिर्- (७०)

यासि दाश्वाꣳसमच्छां नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो रयिꣳ
सुभोजसं युवेह नि वीरवद्रव्यमश्वियं च राधः। रेवतीर्नः सधमाद्
इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम। रेवाꣳ इद्रेवतः स्तोता
स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥ (७१)

जिनोषि देभुः प्र हव्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारिꣳशच्च॥८॥ [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्नये पथिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यं चरुमैन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव

आग्नावैष्णवमसौ सौमारौद्रमैन्द्रमेकादशकपालꣳ हिरण्यगर्भो द्वादश॥१२॥

प्रजापतिरग्नये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो सन्नहोदाग्नावैष्णवमुपरिष्टाद्यासि

दाश्वाः सुमेकंसप्ततिः ॥ ७१ ॥

प्रजापतिः प्रेदुं हरिवः श्रुतस्य ॥

हरिः ॐ ॥

॥ कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः ॥ २-२ ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्वृत्तिकाम आदित्या वा एतं
 भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः
 स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं भूतिं गमयन्ति भवत्येवाऽऽ-
 दित्येभ्यो धारयद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या
 वा अपरोद्धारं आदित्या अवगमयितारं आदित्यानेव धारयद्वतः (१)

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं विशि दाध्रत्यनपरुध्यो
 भवत्यदितेऽनु मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं वा
 अदितिरियमेवास्मै राज्यमनु मन्यते सत्याशीरित्याह सत्यामेवा-
 ऽऽशिषं कुरुत इह मन इत्याह प्रजा एवास्मै समनसः करोत्युप
 प्रेतं मरुत - (२)

सुदानव एना विशपतिनाभ्यमु५ राजानमित्याह मारुती वै
 विद्धोष्ठो विशपतिर्विशैवेन५ राष्ट्रेण समर्धयति यः परस्ताद्भ्राम्यवादी
 स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्लाः५श्च कृष्णाः५श्च वि चिनुयाद्ये
 शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया विद्विशमेवाव
 गच्छु- (३)

त्यवंगतास्य विडनवगत५ राष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं
 चरुं निर्वपेद्वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चाव गच्छति यदि

नाव॒गच्छे॑दि॒मम॒हमा॑दि॒त्येभ्यो॑ भा॒गं निर्व॑पा॒म्यामुष्मा॑द॒मुष्यै॑ वि॒शो-
ऽव॑गन्तो॒रिति॑ निर्व॑पेदादि॒त्या ए॒वैनं॑ भा॒गधेयं॑ प्रेप्सन्तो॒ विश॑मव॑ (४)

गमयन्ति॒ यदि॑ नाव॒गच्छे॑दाश्व॒त्थान्म॒यूखान्॑स॒प्त म॑ध्यमे॒षायामुप॑
ह॒न्यादि॑द॒मम॒हमा॑दि॒त्यान्ब॒ध्नाम्यामुष्मा॑द॒मुष्यै॑ वि॒शोऽव॑गन्तो॒रित्या॑-
दि॒त्या ए॒वैनं॑ ब॒द्धवी॑रा॒ विश॑मव॑ गमयन्ति॒ यदि॑ नाव॒गच्छे॑दे॒तमे॒वा-
ऽऽदि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पेदि॒ध्मेऽपि॑ म॒यूखान्॑सं न॒ह्येद॑नप॒रुध्य॑मे॒वाव॑
गच्छ॒त्याश्व॑त्था भवन्ति॒ म॒रुतां॑ वा ए॒तदो॒जो यद॑श्व॒त्थ ओज॑सै॒व
वि॒शम॑व॑ गच्छति॒ सप्त॑ भ॒वन्ति॑ स॒प्तग॑णा॒ वै म॒रुतो॑ ग॒णश॑ ए॒व
वि॒शम॑व॑ गच्छति॥ (५)

धारय॑द्वतो म॒रुतो॑ गच्छति॒ विश॑मवै॒तदृष्टा॑द॒श च॥५॥ [१]

दे॒वा वै मृ॒त्योर्बि॑भयु॒स्ते प्र॒जाप॑तिमु॒पाधा॑वन्तेभ्य॑ ए॒तां
प्रा॒जाप॑त्या॒ शत॑कृ॒ष्णलां॑ नि॒रव॑प॒त्तयै॑वैष्व॒मृत॑म॒दधा॑द्यो
मृ॒त्योर्बि॑भी॒यात्तस्मा॑ ए॒तां प्रा॒जाप॑त्या॒ शत॑कृ॒ष्णलां॑ निर्व॑पेत्प्र॒जा-
प॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्नायु॑र्दधाति॒
सर्व॑मायु॑रेति॒ शत॑कृ॒ष्णला॑ भवति॒ श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये (६)

प्रति॑ तिष्ठति॒ घृ॒ते भ॑व॒त्यायुर्वै॑ घृ॒तम॒मृत॑ च॒ हिर॑ण्य॒मायुश्चै॒वा-
स्मा॑ अ॒मृतं॑ च स॒मीचीं॑ दधाति॒ च॒त्वारि॑च॒त्वारि॑ कृ॒ष्णला॒न्यव॑
द्यति॒ चतु॑र॒वत्त॑स्याऽऽस्या॑ ए॒कधा॑ ब्र॒ह्मण॑ उ॒प ह॑रत्ये॒कधै॒व

यजमान आयुर्दधात्यसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः
प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एत९ सौर्यं चरुं निरवपन्तेनैवास्मि- (७)

त्रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एत९ सौर्यं
चरुं निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत
उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य
एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं
द्वादशकपालं भूम्यै (८)

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोषं
नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं
तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै
चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैत९ हिरण्यं नमति वि वा एष
इन्द्रियेण वीर्येणर्ह्यते यो हिरण्यं विन्दत एता- (९)

मेव निर्वपेद्धिरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यत एतामेव
निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव
हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति
भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्द्तीन्द्र-
(१०)

स्त्वष्टुः सोममभीषहापिबुत्स विष्वङ्मार्च्छत्स इन्द्रियेण

सोमपी॒थेन॒ व्यार्ध्य॑त॒ स यदूर्ध्व॑मुदव॑मी॒त्ते श्या॒माका॑ अभव॑न्त्स
 प्र॒जाप॑तिमुपा॑धावत्तस्मा॑ ए॒त९ सो॒मेन्द्र॑॥ श्या॒माकं॑ च॒रुं
 निर॑वप॒त्तेनै॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒य९ सोम॑पी॒थम॑दधा॒द्वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑
 सोम॑पी॒थेन॑र्ध्यते॒ यः सोमं॑ वर्मि॒ति यः सोम॑वामी॒ स्यात्त॑स्मा- (११)

ए॒त९ सो॒मेन्द्र॑॥ श्या॒माकं॑ च॒रुं निर्व॑पे॒त्सोमं॑ चैवेन्द्र॑ च॒ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒य९ सोम॑पी॒थं ध॑त्तो नेन्द्रि॒येण॑
 सोम॑पी॒थेन॑ व्यृ॒ध्यते॒ यत्सौ॒म्यो भ॑वति॒ सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे॒ यदैन्द्रो॑
 भ॑वतीन्द्रि॒यं वै सोम॑पी॒थ इन्द्रि॑यमे॒व सोम॑पी॒थम॑व॒ रुन्धे श्या॒माको॑
 भ॑वत्येष॒ वाव॑ स सोमः॑ (१२)

सा॒क्षादे॒व सोम॑पी॒थम॑व॒ रुन्धे॒ऽग्नये॑ दा॒त्रे पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पालं
 निर्व॑पेदिन्द्रा॒य प्र॑दा॒त्रे पु॒रोडा॑शमेका॑दशकपालं प॒शुका॑मो॒ऽग्निरे॒वास्मै॑
 प॒शून्प्र॑जनयति वृ॒द्धानिन्द्रः॑ प्र॒ यच्छ॑ति॒ दधि॑ मधु॒ घृत॑मापो॒ धाना॑
 भ॑वन्त्येतद्वै प॒शूना॑९ रू॒प९ रू॒पेणै॒व प॒शून॑व॒ रुन्धे प॒ञ्चगृ॑हीतं भ॑वति॒
 पा॒ङ्गा हि प॒शवो॑ बहुरू॒पं भ॑वति बहुरू॒पा हि प॒शवः॑ (१३)

समृ॑द्धौ प्राजाप॒त्यं भ॑वति प्राजाप॒त्या वै प॒शवः॑ प्र॒जा-
 प॑तिरे॒वास्मै॑ प॒शून्प्र॑ ज॒नय॑त्या॒त्मा वै पुरु॑षस्य॒ मधु॒ यन्मध्व॑ग्नौ
 जु॒होत्या॒त्मान॑मे॒व तद्य॑ज॒मानो॒ऽग्नौ प्र॑ द॒धाति॑ प॒ङ्क्तौ॑ याज्यानुवा॒क्ये
 भ॑वतः॒ पाङ्क्तः॑ पुरु॑षः॒ पाङ्क्ताः॑ प॒शव॑ आ॒त्मान॑मे॒व मृ॒त्योर्नि॒ष्क्रीय॑
 प॒शून॑व॒ रुन्धे॑॥ (१४)

देवा वै स॒त्रमा॑स॒तर्द्धि॑परिमितं यश॑स्कामा॒स्तेषा॑ꣳ सोम॑ꣳ
 राजा॑नं यश॑ आर्च्छ॒त्स गिरि॑मुदै॒त्तम॑ग्निरनूदै॒त्ताव॑ग्री॒षोमौ॑ सम॑भवतां
 ताविन्द्रो॑ य॒ज्ञवि॑भ्रष्टोऽनु॒ परै॑त्ताव॑ब्रवी॒द्याज॑यतं मेति॒ तस्मा॑
 ए॒तामिष्टिं॑ निर॑वपतामा॒ग्नेयम॑ष्टाक॒पालमै॒न्द्रमेका॑दशकपालꣳ सौम्यं
 चरुं॑ तयै॒वास्मिन्तेज॑ - (१५)

इन्द्रि॒यं ब्र॑ह्मवर्च॒सम॑धत्तां यो य॒ज्ञवि॑भ्रष्टः स्यात्तस्मा॑ ए॒तामिष्टिं॑
 निर॑वपेदा॒ग्नेयम॑ष्टाक॒पालमै॒न्द्रमेका॑दशकपालꣳ सौम्यं चरुं यदा॑ग्नेयो
 भव॑ति तेज॑ ए॒वास्मिन्तेन॑ दधाति॒ यदैन्द्रो॑ भव॑तीन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्तेन॑
 दधाति॒ यत्सौम्यो॑ ब्र॒ह्मवर्च॑सं तेना॑ऽऽग्नेयस्य॑ च सौम्यस्य॑ चै॒न्द्रे
 समा॑श्लेषये॒त्तेज॑श्चै॒वास्मिन्ब्र॑ह्मवर्च॒सं च॑ समीचीं (१६)

दधा॒त्यग्री॒षोमी॒यमेका॑दशकपालं निर॑वपेद्यं कामो॒ नोप॑नमे॒दा-
 ग्नेयो॑ वै ब्रा॒ह्मणः॑ स सोमं॑ पिबति॒ स्वामे॒व दे॒वताꣳ स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑
 धाव॑ति सै॒वैनं॑ कामे॒न सम॑र्धयत्यु॒पैनं॑ कामो॒ नम॑त्यग्री॒षोमी॒यम॑ष्टा-
 क॒पालं निर॑वपेद्ब्रह्मवर्च॒सकामो॑ऽग्री॒षोमा॑वे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑
 धाव॑ति तावे॒वास्मिन्ब्र॑ह्मवर्च॒सं ध॑त्तो ब्रह्मवर्च॒स्येव॑ (१७)

भव॑ति यद॒ष्टाक॑पाल॒स्तेना॑ऽऽग्नेयो यच्छा॒माक॑स्तेन॑ सौम्यः
 समृ॑द्धौ सोमा॑य वा॒जिने॑ श्यामा॒कं चरुं॑ निर॑वपेद्यः क्लै॒व्याद्विभी॑याद्रेतो
 हि वा ए॒तस्मा॑द्वा॒जिन॑मप॒क्राम॑त्यथैष क्लै॒व्याद्विभा॑य सोमं॑मे॒व
 वा॒जिनः॑ स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मिन्नेतो॑
 वा॒जिनं॑ दधाति॒ न क्ली॒बो भ॑वति ब्राह्मणस्प॒त्यमेका॑दशकपालं

निर्वपेद्भामकामो - (१८)

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्र यच्छति ग्राम्यैव भवति गणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातैरेवैनं गणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥ (१९)

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्येव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च॥५॥ ————— [३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमा-
र्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं सुवर्गं
लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे
प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति
सोऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवा- (२०)

स्मै दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा
भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जनतामियामित्यसौ
वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं
तद्गमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं नि- (२१)

रवपत्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्भ्रुवती अग्रवती
याज्यानुवाक्ये अकरोद्भ्रुदेवैनमग्रं पर्यणयद्यो राजन्यं आनुजावरः

स्यात्तस्मा॑ ए॒तमै॒न्द्रमा॑नुषू॒कमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेदिन्द्रमे॒व स्वेन॑
भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॒मग्र॑ः॒ समा॒नानां॑ परि॒ णय॑ति बु॒ध्रव॑ती
अग्र॑वती याज्यानुवा॒क्ये भव॑तो बु॒ध्रादे॒वैन॒मग्र॑- (२२)

परि॑ णयत्यानुषू॒को भ॑वत्येषा ह्ये॒तस्य॑ दे॒वता॑ य आ॑नुजावरः
समृ॑द्धौ यो ब्रा॒ह्मण॑ आ॑नुजावरः स्यात्तस्मा॑ ए॒तं बा॑र्हस्पत्यमा॑नुषू॒कं
च॒रुं निर्व॑पेद्बृहस्पतिमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॒मग्र॑ः
समा॒नानां॑ परि॒ णय॑ति बु॒ध्रव॑ती अग्र॑वती याज्यानुवा॒क्ये भव॑तो
बु॒ध्रादे॒वैन॒मग्र॑ परि॑ णयत्यानुषू॒को भ॑वत्येषा ह्ये॒तस्य॑ दे॒वता॑ य
आ॑नुजावरः समृ॑द्धौ॥ (२३)

एव निरग्रमेतस्य चत्वारि च॥४॥ [४]

प्र॒जाप॑ते॒स्त्रय॑स्त्रि॑ः श॒द्वहि॑तर॑ आस॒न्ताः सोमा॑य॒ राज्ञे॑-
ऽद॒दात्ता॑सा॑ः रोहि॒णीमु॑पै॒त्ता ई॒र्ष्यन्तीः॑ पुन॑रगच्छ॒न्ता अ॒न्वैत्ताः॑
पुन॑रयाचत॒ ता अ॑स्मै न पुन॑रददा॒त्सौऽब्र॑वीद॒तम॑मीष्व॒ यथा॑
समा॑वच्छ॒ उपै॑ष्याम्यथ॒ ते पुन॑र्दास्यामीति॒ स ऋ॑तमा॑मी॒त्ता अ॑स्मै
पुन॑रददा॒त्तासा॑ः रोहि॒णीमे॒वोपै॑- (२४)

तं यक्ष्म॑ आर्च्छ॒द्राजा॑नं॒ यक्ष्म॑ आर॒दिति॑ तद्रा॑जय॒क्ष्मस्य॑ जन्म॒
यत्पा॑पी॒यान॑भ॒वत् तत्पा॑पय॒क्ष्मस्य॑ य॒ज्ञाया॑भ्योऽवि॒न्दत्त॑ज्ञाये॒न्यस्य॑ य
ए॒वमे॒तेषां॑ यक्ष्मा॑णां जन्म॒ वेद॑ नैन॑मे॒ते यक्ष्मा॑ वि॒न्दन्ति॒ स ए॒ता
ए॒व न॑म॒स्यन्नुपा॑धाव॒त्ता अ॑ब्रुव॒न्वर॑ वृणा॒महै॑ समा॑वच्छ॒ एव न॒ उपा॑य॒

इति तस्मा एत- (२५)

मादित्यं चरुं निरवपन्तेनैवैनं पापात्त्रामादमुञ्चन् यः
पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं पापात्त्रामान्मुञ्चन्त्यमावास्यायां
निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वा प्याययति नवोनवो भवति जाय-
मान इति पुरोनुवाक्या भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या
अ॒शुमा॑प्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया प्याययति॥ (२६)

एवोपैतमस्मिन्नयोदश च॥३॥ _____ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाँल्लोका-
नभ्यतिरिच्यातै तन्ममाँसदिति तदिमाँल्लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रः
राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रः स्वराजानं ततो वै स इमाँल्लोकाँस्त्रेधा-
दुहत्तत् त्रिधातोस्त्रिधातुत्वं यं कामयेताऽन्नादः स्यादिति तस्मा एतं
त्रिधातुं निर्वपेदिन्द्राय राज्ञे पुरोडाश- (२७)

मेकादशकपालमिन्द्रायाऽधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो
राजाऽयमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव लोकान्थस्वेन
भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्र यच्छन्त्यन्नाद एव भवति
यथा वत्सेन प्रत्तां गां दुह एवमेवेमाँल्लोकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं
दुह उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा
भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामास्या उत्तरउत्तरो

ज्याया॑न्भवत्ये॒वमि॑व॒ हीमे॑ लो॒काः समृ॑द्ध्यै॒ सर्वेषा॑मभि॒गम॑यन्त्रव॒
द्यत्य॑छ॒म्बद्वारं॑ व्य॒त्यास॑मन्वा॒हाऽनि॑र्दाहाय॥ (२८)

पुरोडाशत्रयः षड्विंशतिश्च॥२॥ [६]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आस॒न्तां दे॒वान॑सुरा अजय॒न्ते दे॒वाः
प॑राजि॒ग्याना॑ असुराणां॒ वैश्य॑मुपा॒यन्ते॑भ्य॒ इन्द्रि॑यं वी॒र्य॑मपा॒-
क्राम॑त्तदिन्द्रो॑ऽचाय॒त्तद॑न्वपा॒क्राम॑त्तद॒वरु॑धं नाश॑क्रो॒त्तद॑स्मा॒-
दभ्य॑र्धो॑ऽचर॒थ्स प्र॒जाप॑तिमुपा॒धाव॑त्तमे॒तया॑ सर्व॑पृष्ठया॒ऽयाज॑य॒त्त-
यैवा॑स्मिन्निन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मदधा॒द्य इन्द्रि॑यका॒मो - (२९)

वी॒र्य॑का॒मः स्या॑त्तमे॒तया॑ सर्व॑पृष्ठया॒ याज॑येदे॒ता ए॒व दे॒वताः॑
स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ ता ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ दधति॒
यदिन्द्रा॑य॒ राथ॑न्तराय॒ निर्व॑पति॒ यदे॒वाग्ने॑स्तेज॒स्तदे॒वाव॑ रुन्धे॒
यदिन्द्रा॑य॒ बार॑ह॒ताय॑ यदे॒वेन्द्र॑स्य॒ तेज॒स्तदे॒वाव॑ रुन्धे॒ यदिन्द्रा॑य॒
वैरू॒पाय॑ यदे॒व स॑वि॒तुस्तेज॒स्त- (३०)

दे॒वाव॑ रुन्धे॒ यदिन्द्रा॑य॒ वैरा॒जाय॑ यदे॒व धा॒तुस्तेज॒स्तदे॒वाव॑ रुन्धे॒
यदिन्द्रा॑य॒ शाक्क॑राय॒ यदे॒व म॒रुतां॑ तेज॒स्तदे॒वाव॑ रुन्धे॒ यदिन्द्रा॑य॒
रैव॒ताय॑ यदे॒व बृ॒हस्प॑ते॒स्तेज॒स्तदे॒वाव॑ रुन्धे॒ ए॒ताव॑न्ति॒ वै तेजा॑सि॒
तान्ये॒वाव॑ रुन्धे॒ उत्ता॑नेषु॒ क॒पाले॒ष्वधि॑ श्रय॒त्यया॑तयाम॒त्वाय॑ द्वाद॑श॒-
क॒पालः॑ पुरो॒डाशो॑ - (३१)

भवति॑ वैश्वदे॒वत्वाय॑ सम॒न्तं प॒र्यव॑द्यति॒ सम॒न्तमे॒वेन्द्रि॑यं वी॒र्यं॑

यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो वृष्णिर्वस्तः
सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिःशस्यमान एताश्चेद्वा अस्य
देवता अन्नमदन्त्युदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥ (३२)

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥४॥ ————— [७]

रजनो वै कौणेयः क्रतुजितं जानकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मा
एतामिष्टिं निरवपदग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं
चरुमग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं तयैवास्मिश्चक्षुर-
दधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदग्रये भ्राजस्वते
पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्रये भ्राजस्वते पुरोडाश-
मष्टाकपालमग्नेर्वै चक्षुषा मनुष्या वि (३३)

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन भागधेयेनोप-
धावति तावेवास्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी
एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यथ्सौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ
भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृतं
समानी याज्यानुवाक्यै भवतः समानं हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं
जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति
पिण्डान्प्र यच्छति चक्षुरेवास्मै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥ (३४)

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥२॥ ————— [८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता वसुविद्धुवो-

ऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्तां वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवो-
 ऽहं संजातेषु भूयासमभिभूश्चेत्तां वसुविदामनमस्यामनस्य देवा
 ये संजाताः कुमारः समनसस्तानहं कामये हृदा ते मां कामयन्तां
 हृदा तान्म आमनसः कृधि स्वाहाऽऽमनम्- (३५)

स्यामनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये
 हृदा ता मां कामयन्तां हृदा ता म आमनसः कृधि स्वाहा
 वैश्वदेवीं साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता
 विश्वानेव देवान्त्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्
 यच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै सङ्ग्रहणं
 मन एव संजातानां (३६)

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमिति परिधीन्परि
 दधात्याशिषमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं संजातेष्वधि भवति
 यस्यैवं विदुष एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा
 इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका
 याः स्त्रियस्तानेवाव रुन्धे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते॥ (३७)

स्वाहामनमसि सजातानां रुन्धे पञ्च च॥३॥ [९]

यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तत्सर्पिरभवद्यदघ्नियत् तद्-
 घृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि
 स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा

मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहा
विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि (३८)

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य धाराममृतस्य
पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्भिः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा
गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपाशोर्वीर्येण
देवस्त्वा सवितोऽसृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयोस्त्वा
स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितो- (३९)

ऽसृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्त्यै
वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽसृजतु जीवातवे
जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियः रेतो वरुण सोम
राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽ-
सत्। अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं
करोमि सोम आयुष्मान्त्स ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्त्स
दक्षिणाभिर्ब्रह्माऽऽयुष्मत्तद्वाह्मणैरायुष्मद्देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन
पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयाऽऽयुष्मन्तस्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं
करोमि॥ (४०)

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽसृजतु

आयुष्मान्यश्च विंशतिश्च॥ ३॥

[१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमः रसो वरुण

एनं वरुणपाशेनं गृह्णाति सरस्वतीं वाग्ग्राविष्णू आत्मा
 यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत
 सर्वमायुरिरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालं
 सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं सारस्वतं चरुमाग्रावैष्णवमेका-
 दशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसं (४१)

वारुणेनैवेनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः
 सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवेनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत
 यदीतासुर्भवति जीवत्येव यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते
 रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टेऽश्विनोः प्राणोऽसीत्याहाश्विनौ वै
 देवानां (४२)

भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणो-
 ऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह
 प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह
 वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामित्याह
 यथायजुरेवैतत्पावमानेन त्वा स्तोमेनेत्या- (४३)

ह प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोस्त्वा
 स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहाऽ-
 ऽत्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त
 एनं भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधैव यजमान

आयुर्दधति यदेव तस्य तद्धिरण्याद्- (४४)

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति
शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये
प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानः
स्यात्समृद्ध्या इममग्र आयुषे वर्चसे कृधीत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्वर्चो
दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्याहु जरदष्टिमेवैनं
करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त
एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥ (४५)

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥५॥ [११]

प्रजापतिर्वरुणायाश्वमनयत्स स्वां देवतामार्च्छत्स पर्यदीर्यत
स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निरवपत्ततो वै स
वरुणपाशादमुच्यत वरुणो वा एतं गृह्णाति योऽश्वं प्रतिगृह्णाति
यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति (४६)

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्व्यश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं
निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाध्येति तस्मादेव
वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु
निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै

वरुणः साक्षादेव वरुणमव यजतेऽपोनग्रीयं चरुं पुनरेत्य
निर्वपेदप्सुर्योनिर्वा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स एनं
शान्त उप तिष्ठते॥ (४७)

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥२॥ [१२]

या वामिन्द्रावरुणा यतुव्या तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं या
वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या रक्षस्या तेजस्या तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं
यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव यजे यो वामिन्द्रावरुणा
द्विपाथ्सु पशुषु चतुष्पाथ्सु गोष्ठे गृहेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु
सामस्तं वामेतेनाव यज इन्द्रो वा एतस्यै- (४८)

न्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति
यः पाप्मना गृहीतो भवति यः पाप्मना गृहीतः स्यात्तस्मा
एतामैन्द्रावरुणीं पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति
वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा
एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मना गृहीतो यत्पयस्यां भवति पयं
एवास्मिन्तया दधाति पयस्यां (४९)

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव
चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै
भेषजं करोति समूह्याव द्यति यथाविद्धं निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो
वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव यज इत्याह दुरिष्ठ्या एवैनं

पाति॒ यो वा॑मिन्द्रावरुणा द्विपा॒थ्सु॑ प॒शुषु॑ स्नाम॒स्तं वा॑मे॒तेना॑व
यज॒ इत्या॑हैताव॒तीर्वा॑ आप॒ ओष॑धयो वन॒स्पत॑यः प्र॒जाः प॒शव॑
उपजीव॒नीया॒स्ता ए॒वास्मै॑ वरुणपा॒शान्मु॑ञ्चति॥ (५०)

एतस्य॑ पयस्या॒यां पाति॑ षड्विं॑शतिश्च॥३॥ [१३]

स प्र॒ब॒वन्नि॑ काव्येन्द्र॑ वो वि॒श्वत॒स्परीन्द्रं॑ नरः। त्वं नः सोम
वि॒श्वतो॒ रक्षा॑ राजन्नघाय॒तः। न रि॑ष्ये॒त्त्वाव॑तः सखा॑। या ते॒ धामा॑नि
दि॒वि या पृ॑थि॒व्यां या पर्व॑तेष्वोष॒धीष्व॑प्सु। तेभि॑र्नो वि॒श्वैः सु॑मना
अहे॑ड॒त्राज॑न्सोम॒ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय। अ॒ग्नीषो॑मा सवे॑दसा॒ सह॑ती
वन॒तं गिरः॑। सं दे॒व॒त्रा ब॑भूवथुः। युव- (५१)

मे॒तानि॑ दि॒वि रो॑च॒नान्य॑ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अध॒त्तम्।
यु॒व॑ सि॒न्धूः र॒भि॒शेस्ते॒रव॑द्याद॒ग्नीषो॑मा॒वमु॑ञ्चतं गृ॒भी॒तान्।
अ॒ग्नीषो॑मावि॒म॑ सु मे॒ शृणु॑तं वृष॒णा ह॒वम्। प्रति॑ सू॒क्तानि॑ हर्य॒तं
भ॒व॒तं दा॑शुषे॒ मयः॑। आ॒न्यं दि॒वो मा॑तरि॒श्वा ज॑भा॒राम॑श्चा॒दन्यं॑ परि॒
श्ये॑नो अ॒द्रेः। अ॒ग्नीषो॑मा ब्रह्म॑णा वावृ॒धानो॑रुं य॒ज्ञाय॑ चक्रथुरु
लो॒कम्। अ॒ग्नीषो॑मा ह॒विषः॑ प्र॒स्थित॑स्य वी॒त॑ (५२)

हर्य॑तं वृष॒णा जु॑षेथा॑म्। सु॒शर्मा॑णा॒ स्वव॑सा॒ हि भू॑तमथा॒
धत्तं॑ यज॑मानाय॒ शं योः॑। आ प्या॑यस्व॒ सं ते॑। गु॒णानां॑ त्वा
गु॒णप॑ति॑ ह॒वाम॑हे क॒विं क॑वीनामु॒पम॑श्रव॒स्तमम्। ज्येष्ठ॑राजं ब्रह्म॑णां
ब्रह्म॑णस्प॒त आ नः॑ शृ॒ण्वन्नू॒तिभिः॑ सीद॒ साद॑नम्। स इ॒ज्जनै॑न् स

विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानां यः
पितरमाविवासति (५३)

श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा स ऋक्ता
गुणेन वल९ रुरोज फलिग९ रवेण। बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः
कनिक्रदद्वावशतीरुदाजत्। मरुतो यद्ध वो दिवो या वः शर्म।
अर्यमा याति वृषभस्तुविष्मन्दाता वसूनां पुरुहूतो अर्हन्।
सहस्राक्षो गौत्रभिद्वज्रबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु। ये
तैऽर्यमन्बृहवो देवयानाः पन्थानो (५४)

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छु शं न
एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। बुध्रादग्रमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य
दृ९हि॒तान्यैरत्। रुजद्रोधा९सि कृत्रिमा॑ण्येषा९ सोम॑स्य ता मद
इन्द्रश्चकार। बुध्रादग्रेण वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्।
वृथासृजत्पथिभिर्दीर्घयाथैः सोम॑स्य ता मद इन्द्रश्चकार। (५५)

प्र यो जज्ञे विद्वा९ अस्य बन्धुं विश्वानि देवो जनिमा
विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार मध्या॑न्नीचादुच्चा स्वधयाऽभि प्र
तस्थौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्या९ सद्म पार्थिवं च रजः।
स बुध्रादा॑ष्ट जनुषा॑भ्यग्रं बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्। बुध्राद्यो
अग्रम॑भ्यत्योजसा बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः। भिनद्वलं वि पुरो
दर्दरीति कनिक्रदत्सुवर॑पो जिगाय॥ (५६)

युवं वीतमा विवासति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नवं च॥६॥ [१४]

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सन्नमर्यम्णो प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तान्नजंनो

द्ध्रुवोऽसि यन्नवंमग्निं वै प्रजापतिर्वरुणाय या वामिन्द्रावरुणा सप्रलवच्चतुर्दश॥१४॥

आदित्येभ्यस्त्वष्ट्रस्मै दानकामा एवावरुन्धेऽग्निं वै सप्रलवथ्यद्वंश्चाशत्॥५६॥

आदित्येभ्यः सुवरपो जिगाय॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥ २-३ ॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि
पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि
रात्रीभिरसुभ्रन्तान्सुब्धान्मृतानभि व्यौच्छुते देवा अविदुर्यो वै
नोऽयं म्रियते रक्षांसि वा इमं घ्नन्तीति ते रक्षांस्युपांमत्रयन्त
तान्यब्रुवन्वरं वृणामहे य- (१)

दसुराञ्जयाम तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्ते-
ऽसुराञ्जित्वा रक्षांस्युपांनुदन्त तानि रक्षांस्यनृतमकर्तेति समन्तं
देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तैऽग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टा-
कपालं निर्वपन्नग्नये विबाधवन्तेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते
निर्वपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षांस्युस्या- (२)

सन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवन्ते यान्येवाभितो
रक्षांस्युस्यासन्तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव
पश्चाद्रक्षांस्युस्यासन्तानि तेनापांनुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा
यो भ्रातृव्यवान्स्यथास्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवन्ते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवन्ते- (३)

ऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपन्ति य एवास्मा-
च्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र णुदते यदग्नये विबाधवन्ते य एवैनैन

सृष्ट्वं तेन वि बाधते यद्ग्नये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्तं
तेनाप नुदते प्र श्रेयांसं भ्रातृव्यं नुदतेऽति सृष्टशं क्रामति नैनं
पापीयानाप्नोति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥ (४)

वृणामहै यत्पुरस्ताद्रक्षांसि वपेद्ग्नये विबाध्वंत एवं चत्वारि च॥४॥ [१]

देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नो
वीर्यावत्तमस्तमनुं समारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै
नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो मं
इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति ता वै
ब्रूहीत्यब्रुवन्त्रियमहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती- (५)

त्यब्रवीत्त इन्द्रायाहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाहोमुचै
निरवपन्नहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव
तेनापाघ्नत यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनाऽऽत्मन्नदधत
त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निरवपन्नयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता इन्द्र
आत्मन्ननुं समारम्भयत भूत्यै (६)

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो
भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायाहोमुचै
पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते-
ऽहंसा वा एष गृहीतो यस्माच्छेयान्भ्रातृव्यो यदिन्द्रायाहोमुचै

निर्वपत्य॑ ह॑स ए॒व तेन॑ मुच्यते मृ॒धा वा ए॒षोऽभिष॑ण्णो
यस्मा॑त्समा॒नेष्व॒न्यः श्रेया॑नुता - (७)

ऽभ्रातृ॒व्यो यदिन्द्रा॑य वैमृ॒धाय॑ मृ॒ध ए॒व तेनाप॑ हते
यदिन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑न्त इन्द्रि॒यमे॒व तेना॒ऽऽत्म॑न्धत्ते त्रय॑स्त्रि॒ंशत्क॑पालं
पुरो॒डाशं॑ निर्वपति त्रय॑स्त्रि॒ंशद्वे॑ दे॒वता॒स्ता ए॒व यज॑मान आ॒त्मन्न॑नु
स॒मार॑म्भयते भू॒त्यै सा वा ए॒षा विजि॑तिर्नामेष्टि॒र्य ए॒वं वि॒द्वाने॒तये॒ष्ट्या
यज॑न्त उ॒त्तमा॑मे॒व विजि॑तिं भ्रातृ॒व्येण॑ वि ज॑यते॥ (८)

इन्द्रियावन्ती भूत्या उत्तैकात्रपञ्चाशच्च॥४॥ [२]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आस॒न्तेषां॑ गाय॒त्र्योजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑
प्र॒जां प॒शून्त्सङ्गृ॑ह्यादायाप॒क्रम्या॑तिष्ठत् तै॒ऽमन्य॑न्त यत॒रान् वा
इ॒यमु॑पाव॒त्स्यति॑ त इ॒दं भ॑विष्य॒न्तीति॑ तां व्य॑ह्वयन्त वि॒श्वक॑र्म॒न्निति॑
दे॒वा दा॑भीत्यसुराः सा नान्य॑तरा॒श्च नो॑पाव॑र्तत ते दे॒वा
ए॒तद्य॑जुरपश्य॒न्नोजो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि॒ बल॑मसि॒ (९)

भ्राजो॑ऽसि दे॒वानां॑ धाम॒ नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वा॑युः सर्व॑मसि॒
स॒र्वायु॑रभिभूरिति॒ वाव दे॒वा असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प्र॒जां
प॒शून्वृ॑ञ्जत॒ यद्गा॑य॒त्र्यप॒क्रम्या॑तिष्ठत् तस्मा॑दे॒तां गा॑य॒त्रीती॑ष्टि॒माहुः
संव॑त्स॒रो वै गा॑य॒त्री सं॑वत्स॒रो वै तद॑प॒क्रम्या॑तिष्ठद्यदे॒तया॑ दे॒वा
असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ (१०)

प्र॒जां प॒शून्वृ॑ञ्जत॒ तस्मा॑दे॒तां सं॑व॒र्ग इती॑ष्टि॒माहुर्यो

भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्रये संवर्गाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तः शृतमासन्नमेतेन यजुषाऽभि
 मृशेदोज एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्भ्रातृव्यस्य वृद्धे
 भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (११)

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चत्वारीशच्च॥३॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता
 यत्रावसन्ततो गर्मुदुदतिष्ठत् ता बृहस्पतिश्चान्ववैताः सो-
 ऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्त्स्यन्तीति
 तं प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः
 स्यात् तस्मा एतं प्राजापत्यं गर्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापति- (१२)

मेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां प्र जनयति
 प्रजापतिः पशून्सृजत् तेऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो
 गर्मुदुदतिष्ठत् तान्पूषा चान्ववैताः सोऽब्रवीत्पूषाऽनयां मा प्र
 तिष्ठान्यथ त्वा पशवं उपावर्त्स्यन्तीति मां प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम
 वा - (१३)

अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्र तिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत् ततो
 वै प्रजापतिं पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात् तस्मा एतः
 सोमापौष्णं गर्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप
 धावति तावेवास्मै पशून्प्र जनयत् सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां

प्रज॑नयि॒ता सोम॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो दधा॑ति पू॒षा प॒शून् प्र ज॑नयति॥ (१४)

वृ॒षेभ्य॑जाप॑ति॒ वै दधा॑ति पू॒षा ग्री॑णिं च॥३॥ [४]

अ॒ग्ने गो॒भिर्न॒ आ गृ॒ही॒न्दो पु॒ष्ट्या जु॑षस्व नः। इन्द्रो॑ ध॒र्ता गृ॒हेषु॑
नः॥ स॒वि॒ता यः स॑ह॒स्त्रियः॑ स नो॑ गृ॒हेषु॑ रा॒रणत्। आ पू॒षा ए॒त्वा
वसु॑॥ धा॒ता द॑दातु नो र॒यिमी॑शा॒नो जग॑त॒स्पतिः॑। स नः॑ पू॒र्णेन॑
वा॒व॒नत्॥ त्वष्टा॑ यो वृ॒षभो॑ वृषा॒ स नो॑ गृ॒हेषु॑ रा॒रणत्। स॒ह॒स्रेणा॑युते॒न
च॥ येन॑ दे॒वा अ॒मृतं॑ (१५)

दी॒र्घं श्र॒वो दि॒व्यैर॑यन्त। रा॒य॑स्पोष॒ त्वम॒स्मभ्यं॑ ग॒वां कु॒ल्मिं
जी॒वस॑ आ यु॒वस्व। अ॒ग्निर्गृ॒हप॑तिः सोमो॑ वि॒श्व॒वनिः॑ स॒वि॒ता सु॑मे॒धाः
स्वाहा॑॥ अ॒ग्ने गृ॒हप॑ते यस्ते॒ घृत्यो॑ भा॒गस्तेन॑ सह॒ ओजं॑ आ॒क्रम॑-
मा॒णाय॑ धेहि॒ श्रेष्ठ्या॑त्प॒थो मा योषं॑ मूर्धा भू॒यास॑ꣳ स्वाहा॑॥ (१६)

अ॒मृत॑म॒ष्टात्रिं॑ श॒च॥२॥ [५]

चि॒त्रया॑ यजेत प॒शुकाम॑ इ॒यं वै चि॒त्रा यद्वा अ॒स्यां वि॒श्वं
भू॒तम॑धि॒ प्रजा॑य॒ते तेने॑यं चि॒त्रा य ए॒वं वि॒द्वाꣳश्चि॒त्रया॑ प॒शुकामो॑
यज॑ते प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑ प्रै॒वाऽऽग्ने॑येन॑ वा॒पय॑ति॒ रेतः॑
सौ॒म्येन॑ दधाति॒ रेतं॑ ए॒व हि॑तं त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ वि॒ करो॑ति सा॒रस्व॑तौ
भ॒वत॑ ए॒तद्वै दै॒व्यं मि॑थुनं दै॒व्यमे॒वास्मै॑ (१७)

मि॒थुनं॑ म॒ध्यतो॑ दधाति॒ पुष्ट्यै॑ प्र॒जन॑नाय॒ सिनी॑वा॒ल्यै च॒रुर्भ॑वति॒

वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो
 भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवींषि भवन्ति सप्त
 ग्राम्याः पशवः सप्ताख्याः सप्त छन्दांस्युभयस्यावरुद्धा अथैता
 आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति
 पुष्यति प्रजया पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ (१८)

अस्मै त एव द्वादश च॥२॥ [६]

मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्द्धि रमयंत मरुतः श्येन-
 मायिनं मनोजवसं वृषणं सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति
 तदश्विना परि धत्तं स्वस्ति। पुरोवातो वर्षंञ्जिन्वरावृथ्स्वाहा
 वातावद्वर्षन्नुग्ररावृथ्स्वाहा स्तनयन्वर्षन्भीमरावृथ्स्वाहाऽन-
 शन्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्त्वेषरावृथ्स्वाहाऽतिरात्रं वर्षन्पूतिरावृथ्-
 (१९)

स्वाहा बहु हायमवृषादिति श्रुतरावृथ्स्वाहाऽऽतपति
 वर्षन्विराडावृथ्स्वाहावस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतरावृथ्स्वाहा मान्दा
 वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः।
 मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह माऽवता वृष्णो अश्वस्य
 सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामि॥ (२०)

पूतिरावृद्धिचत्वारिंशच्च॥२॥ [७]

देवा वसव्या अग्रे सोम सूर्य। देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्न।

देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्। उद्रो दन्तोऽदधिं भिन्त दिवः
 पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याऽवत। दिवा चित्तमः
 कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन। पृथिवीं यद्बुन्दन्ति। आ यं नरः
 सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति
 रोदसी अनु धन्वना यन्ति (२१)

वृष्टयः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा
 पुरीषिणः। न वो दस्मा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथां
 अवृत्सत। सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पृण। अजा असि
 प्रथमजा बलमसि समुद्रियम्। उन्नम्भय पृथिवीं भिन्द्दीदं दिव्यं
 नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। ये देवा
 दिविभागा येऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः। त इमं यज्ञमवन्तु
 त इदं क्षेत्रमा विशन्तु त इदं क्षेत्रमनु वि विशन्तु॥ (२२)

यन्ति देवा विशन्ति॥२॥ [८]

मारुतमसि मरुतामोज् इति कृष्णं वासः कृष्णतूषं परि धत्त
 एतद्वै वृष्ट्यै रूपं सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रमयत मरुतः
 श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रति मीवति पुरोवातमेव जनयति
 वर्षस्यावरुद्धौ वातनामानि जुहोति वायुर्वै वृष्ट्या ईशे वायुमेव
 स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयत्यष्टौ (२३)

जुहोति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव

वृष्टिः सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हविरेवाकरन्तर्वेदि
 सं यौत्यवरुद्धौ यतीनामद्यमानानां शीर्षाणि परापतन्ते खर्जूरा
 अभवन्तेषां रस ऊर्ध्वोऽपतत् तानि कृरीराण्यभवन्सौम्यानि
 वै कृरीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति
 यत्कृरीराणि भवन्ति (२४)

सौम्ययैवाऽऽहुत्या दिवो वृष्टिमव रुन्धे मधुषा सं यौत्यपां
 वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वद्ध्य एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो
 अद्ध्य एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं
 यौति नामधेयैरेवैना अच्छैत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना
 नामधेयैरा (२५)

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामीत्याह
 वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति
 रूपेणैवैनं समर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ ॥ (२६)

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकान्त्रिंशच्च ॥ ४ ॥ [९]

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बध्नाति
 देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत् तावत्येव होतव्यं यदि
 न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु
 वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव
 स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मा - (२७)

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टा-
कपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो
वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो
न्यङ्गश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा
वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोषं धावति
ता - (२८)

एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा
वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पृणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यथो
अभिरेवामूरच्छैत्यजा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह
यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा
ओषधीनां वृष्टिवनिस्तयैव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा
इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा
भवन्ति॥ (२९)

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥३॥ [१०]

सर्वाणि छन्दांस्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा
एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहककुभावन्वाह तेनैव
सर्वाणि छन्दांस्येव रुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि
चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे
पुरोडाशोऽध्येवमेव तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्जगत्या (३०)

परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत् त्रिष्टुभा परि दधातीन्द्रियं वै वीर्यं
 त्रिष्टुगिन्द्रिय एव वीर्यं यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते
 वाजिना त्री षधस्थेति त्रिवत्या परि दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष
 यज्ञो यत् त्रैधातवीयं कामायकामाय प्र युज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो
 यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीयेन यजेताभिचरन्सर्वो वा - (३१)

एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैवेन यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत
 एवेनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः
 सर्वेणैव यज्ञेन यजते नैनमभिचरन्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण
 यक्ष्यमाणः प्रजातमेवेनद्वदात्येतयैव यजेत सहस्रेणेजानोऽन्तं वा
 एष पशूनां गच्छति (३२)

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनसृजत तां
 त्रैधातवीयेनैवासृजत य एवं विद्वांस्त्रैधातवीयेन पशुकांमो यजते
 यस्मादेव योनेः प्रजापतिः पशूनसृजत तस्मादेवेनान्सृजत
 उपैनुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते यो यक्ष्य
 इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातवीयेन यजेत सर्वो वा एष यज्ञो - (३३)

यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्य आ वृश्च्यते
 द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिः षमृद्धत्वाय
 त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामाप्त्या
 उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्य एतद्वा

अन्तरिक्षस्य रूपं समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नव द्यत्यलम्बद्वारं
हिरण्यं ददाति तेज एवा- (३४)

व रुन्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवाव रुन्धे धेनुं ददात्याशिषं एवाव
रुन्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्विरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां
धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रुन्धे॥ (३५)

जगत्याऽभिचरन्त्यसर्वो वै गच्छति यज्ञस्तेज एव त्रिशब्दः॥६॥ [११]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत् तस्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत्
तं नोपाह्वयत् पुत्रं मैवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा
सोममपिबत् तस्य यदत्यशिष्यत् तत्त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयत्-
स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव
व्यरमत यदि वा तावत्प्रवण- (३६)

मासीद्यदि वा तावदध्यग्रेरासीत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि
समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्बुर्वधत् स इमाँल्लोकानवृणोद्य-
दिमाँल्लोकानवृणोत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽबिभेदपि त्वष्टा
तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत् तपो वै स वज्र आसीत् तमुद्यन्तुं
नाशक्रोदथ वै तर्हि विष्णु- (३७)

रुन्या देवतासीत्सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो
येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधाऽऽत्मानं वि न्यधत् पृथिव्यां
तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्यबिभेद्यत्पृथिव्यां

तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे
प्र हारस्ति वा इदं (३८)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत् तत्
प्रत्यगृह्णादधा मेति तद्विष्णवेति प्रायच्छत् तद्विष्णुः प्रत्य-
गृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीयमासीत्
तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा
इदं (३९)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्
तत्प्रत्यगृह्णाद् द्विर्माधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छत् तद्विष्णुः प्रत्य-
गृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यद्विवि तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाह- (४०)

मिदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीत्सन्धान्तु
सं दधावहै त्वामेव प्र विंशानीति यन्मां प्रविशेः किं मां भुञ्ज्या
इत्यब्रवीत् त्वामेवेन्धीय तव भोगाय त्वां प्र विशेष्यमित्यब्रवीत्तं वृत्रः
प्राविशदुदरं वै वृत्रः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो य - (४१)

एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यं तदस्मै प्रायच्छत् तत्प्रत्यगृह्णात्
त्रिर्माधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छत् तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णादस्मास्विन्द्रं
इन्द्रियं दधात्विति यत् त्रिः प्रायच्छत् त्रिः प्रत्यगृह्णात् तत्
त्रिधातोऽस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत् विष्णवेति प्रायच्छत्

तस्मादैन्द्रावैष्णवः हविर्भवति यद्वा इदं किं च तदस्मै
तत्प्रायच्छद्वचः सामानि यजूंषि सहस्रं वा अस्मै तत्प्रायच्छत्
तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥ (४२)

प्रवणं विष्णुर्वा इदमिदमहं यो भवत्येकविंशतिश्च॥७॥ [१२]

देवा वै राज्ञ्योऽजायमानादबिभयुस्तमन्तरेव सन्तं दाम्ना-
ऽपौम्भन्थ्स वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राज्ञ्यो यद्वा एषोऽनपोब्धो
जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेद्यं कामयेत राज्ञ्यमनपोब्धो जायेत
वृत्रान्ध्रश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेदैन्द्रो वै
राज्ञ्यो ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं
दाम् दक्षिणा साक्षादेवैनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति॥ (४३)

एनं द्वादश च॥१॥ [१३]

नवोनवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रे। भागं
देवेभ्यो वि दधात्यायन् चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमादित्या
अंशुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन नो
राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्यां
दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहाऽसि। यत्र यन्ति
स्रोत्यास्त- (४४)

जितं तै दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परा
जयाता अधिराजो राजसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतना

अभिष्टीरुपसद्यो नमस्यो यथाऽसत्। अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं
दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः
स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय। अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः।
ईशान- (४५)

मस्य जगतः सुवर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वामिद्धि
हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां
काष्ठास्वर्वतः। यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः। न त्वां
वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र
मन्दतु त्वा यं तै सुषाव हर्यश्वाद्रिः। (४६)

सोतुर्बाहुभ्यां सुयंतो नार्वी। रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु
तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम। उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु
त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य। शोचिष्केशं
विचक्षण। चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आ-
ऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुष- (४७)

श्च। विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवनश्चतः। जुषन्तां युज्यं
पयः। विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठा। ये
अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा असद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्॥ (४८)

तदीशानुमद्रिस्तस्थुषंस्त्रिंशच्च॥ ५॥ ————— [१४]

देवा मनुष्या देवासुरा अंब्रुवन्देवासुरास्तेषां ज्ञायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्ने गोभिश्चित्रयां मारुतन्देवां

वसव्या अग्नें मारुतमिति देवां वसव्या देवाः शर्मण्यास्त्वष्टां हृतपुत्रो देवा वै राज्ञ्यान्नवोनवश्चतुर्दश॥१४॥

देवा मनुष्याः प्रजां पशून्देवा वसव्याः परिदध्यादिदमस्म्यष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥

देवा मनुष्या मादयध्वम्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः
समाप्तः॥२-४॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्त्रीयोऽसुराणां
 तस्य त्रीणि शीर्षाण्यांसन्धसोमपानं सुरापानमन्नादनं स
 प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं
 वदन्ति यस्मा एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रो-
 ऽबिभेदीदृङ् वै राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय
 शीर्षाण्यच्छिनद्यत्सोमपान- (१)

मासीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं स कलविङ्को
 यदन्नादनं स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महृत्यामुपागृह्णात्तां
 संवत्सरमबिभस्तं भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्ति स पृथिवीमुपासीद-
 दस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृहाणेति साऽब्रवीद्वरं वृणै
 खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूवमिति पुरा ते (२)

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै
 खातमपि रोहति वारिवृतं ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यगृह्णात्
 तत्स्वकृतमिरिणमभवत् तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत
 इरिणे नावं स्येद्ब्रह्महृत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै
 ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृहीतेति तेऽब्रुवन्वरं वृणामहै वृक्णात् (३)

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याव्रश्चनाद्वो
 भूयाः॑स उत्तिष्ठानित्यब्रवीत् तस्मादाव्रश्चनाद्वृक्षाणां भूयाः॑स
 उत्तिष्ठन्ति वारैवृतः॑ ह्येषां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्त्स
 निर्यासोऽभवत् तस्मान्निर्यासस्य नाशय ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णोऽथो
 खलु य एव लोहितो यो वाऽऽव्रश्चनान्निर्येषति तस्य नाऽऽशयं (४)

काममन्यस्य स स्त्रीषः॑सादमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं
 प्रति गृह्णीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्विष्यात्प्रजां विन्दामहे
 काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्विष्याच्छ्रियः प्रजां
 विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारैवृतः॑ ह्यासां तृतीयं
 ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्त्सा मलवद्वासो अभवत् तस्मान्मलवद्वाससा
 न सं वदेत् (५)

न सुहाऽऽसीत् नास्या अन्नमद्याद्वह्महत्यायै ह्येषा वर्णं
 प्रतिमुच्याऽऽस्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव
 न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति यां मलवद्वाससः॑ सम्भवन्ति यस्ततो
 जायते सोऽभिषुस्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां पराचीं तस्यै
 हीतमुख्यपगल्भो या स्नाति तस्या अप्सु मारुको या- (६)

ऽभ्यङ्गे तस्यै दुश्कर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरपमारी या-
 ऽऽङ्गे तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि
 निकृन्तते तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो या रञ्जुः॑ सृजति

तस्या॑ उ॒द्वन्धु॑को॒ या पु॒र्णेन॒ पिब॑ति॒ तस्या॑ उ॒न्मादु॑को॒ या ख॒र्वेण॒
पिब॑ति॒ तस्यै॑ ख॒र्वस्ति॒स्रो रात्री॑र्ब्र॒तं च॑रेदञ्ज॒लिना॑ वा॒ पिबेद॒खर्वेण॑
वा पात्रे॑ण प्र॒जायै॑ गोपी॒थाय॑॥ (७)

यथो॑मपान॑न्ते वृ॒क्षात् तस्य॒ नाश॑य॒ वदेत् मारु॑को॒ याऽख॑र्वेण॒ वा त्रीणि॑ च॥७॥—[१]

त्वष्टा॑ ह॒तपु॑त्रो वी॒न्द्रः सोम॑माह॒रत् तस्मि॑न्निन्द्र॒ उपह॑वमै॒च्छत्
तं नोपा॑ह्वयत् पु॒त्रं मे॑ऽवधी॒रिति॑ स य॒ज्ञवेश॑सं कृ॒त्वा प्रा॑सहा
सोम॑मपिबत् तस्य॒ यद॑त्यशि॒ष्यत् तत् त्वष्टा॑हवनीयमुप॒
प्राव॑र्तय॒थ्स्वाहेन्द्र॑शत्रुर्वध॒स्वेति॑ यदव॑र्तयत् तद्वृ॒त्रस्य॑ वृ॒त्रत्वं
यदब्र॑वी॒थ्स्वाहेन्द्र॑शत्रुर्वध॒स्वेति॑ तस्मा॑द॒स्ये- (८)

न्द्रः शत्रु॑रभव॒त्स सम्भ॑वन्न॒ग्रीषोमा॑व॒भि सम॑भव॒त्स
इ॒षुमा॑त्रमि॒षुमा॑त्रं विष्व॑ङ्क॒र्वध॑त् स इ॒माँल्लो॑कान॒वृणो॑द् यदि॒माँल्लो॑का॒
नवृ॑णोत् तद्वृ॒त्रस्य॑ वृ॒त्रत्वं तस्मा॑दिन्द्रो॒ऽबिभे॑त्स प्र॒जाप॑तिमुपा॒
धाव॑च्छत्रु॒र्मेऽज॑नीति॒ तस्मै॑ वज्रः॑ सि॒त्त्वा प्राय॑च्छदे॒तेन॑ ज॒हीति॑
तेना॒भ्याय॑त् ताव॑ब्रूताम॒ग्रीषोमौ॑ मा (९)

प्र हा॑रावमन्तः स्व॒ इति॑ मम॒ वै यु॒वः स्थ॒ इत्य॑ब्रवीन्माम॒भ्ये-
त॒मिति॑ तौ भा॒गधे॑यमैच्छेतां ताभ्या॑मेतम॒ग्रीषोमी॑यमेका॑दशकपालं
पूर्णा॑मासे प्राय॑च्छत् ताव॑ब्रूताम॒भि सन्द॑ष्टौ वै स्वो॒ न श॑क्नुव॒ ऐतु॑मिति॒
स इन्द्र॑ आ॒त्मनः॑ शीतरू॒राव॑जनयत् तच्छी॑तरू॒रयो॑र्जन्म॒ य ए॒वः
शी॑तरू॒रयो॑र्जन्म॒ वेद॑ (१०)

नैनः॑ शीतरू॒रौ ह॑त॒स्ताभ्या॑मेनम॒भ्यन॑यत् तस्मा॑ञ्जञ्ज॒भ्यमा॑-

नाद॒ग्री॒षोमौ॒ निर॑क्रामतां प्राणापा॒नौ वा ए॒नं तद॑जहितां प्रा॒णो
वै दक्षो॑ऽपा॒नः क्रतु॑स्तस्मा॒ञ्ज॒ञ्ज॒भ्यमा॑नो ब्रूया॒न्मयि॑ दक्ष॒क्रतू॑ इति॑
प्राणापा॒नावे॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते सर्व॒मायुरे॑ति स दे॒वता॑ वृ॒त्रान्नि॒रूह्य॑
वा॒र्त्रघ्न॑ ह॒विः पूर्ण॑मा॒से निर॑वपद् घ्नन्ति॒ वा ए॒नं पूर्ण॑मा॒स
आ- (११)

ऽमा॒वास्या॑यां प्याययन्ति॒ तस्मा॒द्वार्त्र॑घ्नी पूर्ण॑मा॒से-
ऽनू॑च्येते वृध॑न्वती अमा॒वास्या॑यां तथ्स॒ंस्थाप्य॑ वा॒र्त्रघ्न॑
ह॒विर्वज्र॑मा॒दाय॑ पुन॑र॒भ्याय॑त ते अ॒ब्रूतां॑ द्यावा॒पृथि॒वी मा प्र
हा॒रावयो॑र्वै श्रित॒ इति॑ ते अ॒ब्रूतां॑ वरं वृणाव॒है नक्ष॑त्रविहिता-
ऽह॒मसा॑नीत्य॒साव॑ब्रवीच्चि॒त्रवि॑हिताऽह॒मिती॑यं तस्मा॒न्नक्ष॑त्रविहिता-
ऽसौ चि॒त्रवि॑हिते॒यं य ए॒वं द्यावा॑पृथि॒व्योर्- (१२)

वरं॑ वेदै॒नं वरो॑ गच्छति॒ स आ॒भ्यामे॒व प्रसू॑त इन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑हन्ते दे॒वा वृ॒त्रं ह॒त्वाऽग्री॒षोमा॑वब्रुवन् ह॒व्यं नो॑ वह॒तमि॑ति॒
ताव॑ब्रूता॒मप॑तेजसौ॒ वै त्यौ॑ वृ॒त्रे वै त्ययो॑स्तेज॒ इति॑ ते-
ऽब्रु॑वन्क इ॒दम॑च्छेतीति॒ गौरि॑त्य॒ब्रुव॑न्गौ॒र्वाव सर्व॑स्य मि॒त्रमि॑ति॒
साऽब्र॑वीद् (१३)

वरं॑ वृ॒णै म॒य्ये॒व स॒तोभ॑येन भुन॒जाध्वा॒ इति॑ तद्वी॒राह॑रत्
तस्मा॒द्भवि॑ स॒तोभ॑येन भु॒ञ्जत॑ ए॒तद्वा अ॒ग्नेस्ते॒जो यद् घृ॑तमे॒तथ्सोम॑स्य
यत्प॒यो य ए॒वम॒ग्रीषोम॑योस्ते॒जो वेद॑ तेज॒स्व्ये॒व भ॑वति ब्रह्म॒वादि॑नो

वदन्ति किं देवत्यं पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात्
तेनेन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रं निरवासाययदिति तस्माज्ज्येष्ठं पुत्रं धनेन
निरवासाययन्ति॥ (१४)

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥७॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जघ्निवाः सम्मृधोऽभि प्रावेपन्तु स एतं वैमृधं
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्तं निरवपत् तेन वै स मृधोऽपाहत
यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव तेन यजमानोऽप
हत इन्द्रो वृत्रं हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्यार्ध्यत स
एतमाग्नेयमष्टाकपालममावास्यायामपश्यदैन्द्रं दधि (१५)

तन्निरवपत्तेन वै स देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्धु यदाग्नेयो-
ऽष्टाकपालोऽमावास्यायां भवत्यैन्द्रं दधि देवताश्चैव तेनैन्द्रियं च
यजमानोऽव रुन्धु इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यं पृथिवीमनु
व्यार्च्छत् तदोषधयो वीरुधोऽभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावद्धृत्रं मे
जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यं (१६)

पृथिवीमनु व्यात् तदोषधयो वीरुधोऽभूवन्निति स
प्रजापतिः पशूनब्रवीदेतदस्मै सं नयतेति तत्पशव ओषधीभ्यो-
ऽध्यात्मन्त्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सान्नाय्यस्य
सान्नाय्यत्वं यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्त्वं समनैषुः प्रत्यधुक्षत्र
तु मयि श्रयत् इत्यब्रवीदेतदस्मै (१७)

श्रुतं कुरुतेत्यब्रवीत् तदस्मै श्रुतमकुर्वन्निन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं
 तदश्रयन्तच्छ्रुतस्य श्रुतत्वः समनैषुः प्रत्यधुक्षञ्छ्रुतमक्रुन्न
 तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रवीत् तदस्मै
 दध्यकुर्वन्तदेनमधिनोत् तद्दध्नो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः
 पूर्वस्यावदेयं (१८)

दधि हि पूर्वं क्रियत् इत्यनादृत्य तच्छ्रुतस्यैव पूर्वस्याऽव
 द्येदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति
 यत्पृथिवीकैर्वा पर्णवल्कैर्वा तज्याथ्सौम्यं तद्यत्कलै राक्षसं तद्यत्
 तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्दध्ना तथ्सेन्द्रं दध्ना
 तनक्ति (१९)

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमुभ्यातनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो
 वृत्रं हत्वा परां परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः
 प्रेषमैच्छन्सोऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमोऽनुविन्दति तस्य प्रथमं
 भागधेयमिति तं पितरोऽन्विन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते
 सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत् तं देवा अभि समगच्छन्ताऽमा वै
 नो - (२०)

ऽद्य वसु वसुतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया
 अमावास्यत्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं देवत्यं सान्नाय्यमिति
 वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि समगच्छन्तेत्यथो

खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि
समंगच्छन्तेति॥ (२१)

दधि मे जघ्नुषं इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥७॥—[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दंशपूर्णमासौ यजेत य
एनौ सेन्द्रो यजेतेति वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन
पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा य
एवं विद्वान्दंशपूर्णमासौ यजते सेन्द्रावेवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा
ईजानाय वसीयो भवति देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत
ते देवा एता- (२२)

मिष्टिमपश्यन्नाग्नावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं
सरस्वते चरुं तां पौर्णमासं सःस्थाप्यानु निरवपन्ततो
देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स पौर्णमासं
सःस्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रं भ्रातृव्याय
प्रहृत्याऽऽग्नावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं च भ्रातृव्यस्य वृद्धे
मिथुनान्पशून्सारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति तथ (२३)

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हत्वा
भ्रातृव्यं नाप्याययति साकं प्रस्थायीयेन यजेत पशुकामो यस्मै
वा अल्पेनाऽऽहरन्ति नाऽऽत्मना तृप्यति नान्यस्मै ददाति यस्मै
महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यं तृप्त

ए॒वैन॒मिन्द्रः॑ प्र॒जयां॑ प॒शुभि॑स्तर्पयति दारुपा॒त्रेण॑ जुहोति॒ न हि॑
मृ॒न्मय॑माहु॒तिमा॒न॒श औदु॑म्बरं (२४)

भव॒त्यूर्वा॑ उ॒दुम्बर॑ ऊ॒र्क्प॒शव॑ ऊ॒र्जैवा॑स्मा॒ ऊर्जं॑ प॒शून॑व
रु॒न्धे ना॑ग॒तश्री॑र्महेन्द्रं य॒जेत॒ त्रयो॑ वै ग॒तश्रि॑यः शुश्रु॒वान्ग्रा॑म॒णी
रा॒ज॒न्य॑स्तेषां॑ महेन्द्रो दे॒वता॒ यो वै स्वां॑ दे॒वता॑मति॒यज॑ते प्र स्वायै
दे॒वता॑यै च्यवते॒ न परां॑ प्राप्नोति॒ पापी॑यान्भवति संवत्स॒रमिन्द्रं॑
यजेत॒ संवत्स॑र॒ ५ हि व्र॑तं नाति॒ स्वै- (२५)

वैनं॑ दे॒वते॒ज्यमा॑ना॒ भूत्या॑ इ॒न्द्रे व॑सी॒यान्भव॑ति संवत्स॒रस्य॑
प॒रस्ता॑द॒ग्नये॑ व्र॒तप॑तये पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पे॒ध्संवत्स॑रमे॒वैनं॑
वृ॒त्रं ज॑घ्नि॒वा॒ ५ संम॑ग्निर्व्र॒तप॑तिर्व्र॒तमा॑ ल॒म्भय॑ति॒ ततो॑ऽधि॒ कामं॑
यजेत॥ (२६)

ए॒तान्त॑दौदुम्बर॒ ५ स्वा त्रि॑श॒च्च॥ ५॥ ————— [४]

नासो॑मयाजी॒ सं न॑ये॒दना॑गतं॒ वा ए॒तस्य॑ प॒यो योऽसो॑मयाजी॒
यद॑सो॒मयाजी॑ स॒न्नये॑त्प॒रिमो॑ष ए॒व सोऽनृ॑तं करोत्यथो प॒रैव॑ सि॒च्यते॑
सोम॑या॒ज्यैव॑ सं न॑ये॒त्ययो॑ वै सोमः॒ पयः॑ सा॒न्नाय्यं॑ प॒यसै॒व पयं॑
आ॒त्मन्ध॑त्ते वि वा ए॒तं प्र॑जयां॑ प॒शुभि॑र॒र्धय॑ति व॒र्धय॑त्यस्य॒ भ्रातृ॑व्यं
यस्य॑ ह॒विर्निरु॑प्तं पुरस्ता॑च्चिन्द्रमा॑ - (२७)

अ॒भ्युदे॑ति॒ त्रेधा॑ तण्डु॒लान् वि भ॑जे॒द्ये म॑ध्य॒माः स्यु॑स्तान॒ग्नये॑
दा॒त्रे पु॑रो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ कुर्या॑द्ये स्थवि॑ष्ठास्तानिन्द्रा॒य प्र॑दा॒त्रे

दध॑श्च॒रुं येऽणि॑ष्ठास्तान् विष्ण॑वे शिपि॑विष्टाय॑ शृ॒ते च॒रुम॑ग्निरे॒वास्मै॑
 प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति वृ॒द्धामिन्द्रः॑ प्र य॑च्छति य॒ज्ञो वै विष्णुः॑ प॒शवः॑
 शिपि॑र्य॒ज्ञ ए॒व प॒शुषु॑ प्रति॑ तिष्ठति॒ न द्वे (२८)

य॒जेत॒ यत्पूर्व॑या सम्प्र॒ति यजे॒तोत्तर॑या छ॒म्बङ्कुर्या॑द्यदुत्तर॑या
 सम्प्र॒ति यजे॑त॒ पूर्व॑या छ॒म्बङ्कुर्या॑न्नेष्टि॒र्भव॑ति॒ न य॒ज्ञस्तदनु॑
 ही॒तमु॒ख्यप॑ग॒ल्भो जा॑यत॒ एका॑मे॒व य॒जेत॒ प्रग॒ल्भो॑ऽस्य जा॑यते-
 ऽना॑दृत्य॒ तद्वै ए॒व य॒जेत॒ यज्ञ॑मु॒खमे॒व पूर्व॑याऽऽल॑भते॒ यज॑त॒ उत्तर॑या
 दे॒वता॑ ए॒व पूर्व॑याऽव॒रुन्ध॑ इन्द्रि॒यमुत्तर॑या दे॒वलोक॑मे॒व (२९)

पूर्व॑याऽभि॒जय॑ति मनु॒ष्यलोक॑मुत्तर॑या भूय॑सो य॒ज्ञक्र॑तूनु॒पैत्ये॑षा
 वै सु॒मना॒ नामे॑ष्टि॒र्यम॑द्ये॒जानं॑ प॒श्चाच्च॑न्द्रमा॑ अ॒भ्युदे॑त्यस्मिन्ने॒वास्मै॑
 लो॒केऽर्धु॑कं भवति॒ दा॒क्षाय॑णय॒ज्ञेन॑ सु॒वर्ग॑का॒मो य॒जेत॒ पूर्ण॑मा॒से
 सं न॑येन्मै॒त्रावरु॑ण्याऽऽमि॒क्षया॑ऽमा॒वास्या॑यां य॒जेत॒ पूर्ण॑मा॒से
 वै दे॒वानां॑ सु॒तस्तेषा॑मे॒तम॑र्धमा॒सं प्रसु॑त॒स्तेषां॑ मै॒त्रावरु॑णी
 व॒शाऽमा॑वा॒स्यायाम॑नू॒बन्ध्या॑ यत् (३०)

पूर्वे॑द्युर्य॒जते॒ वेदि॑मे॒व तत्क॑रोति॒ यद्व॒थ्सान॑पाक॒रोति॑
 स॒दोह॑वि॒र्धाने॑ ए॒व स॒मि॒नोति॑ यद्य॒जते॑ दे॒वैरे॒व सु॒त्यां स॒म्पा॑दयति॒
 स ए॒तम॑र्धमा॒सं स॒धमा॑द॒ देवैः॑ सोमं॑ पिबति॒ यन्मै॑त्रावरु॒ण्याऽऽ-
 मि॒क्षया॑ऽमा॒वास्या॑यां य॒जते॒ यैवा॑सौ दे॒वानां॑ व॒शाऽनू॒बन्ध्या॑ सो

एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यज्ञ- (३१)

मभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पार्ष्णीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृङ् व्यावृत्काम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजक्पुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न मा९ समंश्जीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥ (३२)

चन्द्रमा द्वे दैवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुः षट्॥६॥ [५]

एष वै देवर्थो यद्वर्शपूर्णमासौ यो दर्वशपूर्णमासाविद्धा सोमेन यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरे देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापरू९षि संवत्सरस्य यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरू९ष्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्य- (३३)

त्येषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै देवयानः पन्था यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्त९ समारोहत्येतौ वै देवाना९ हरी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते यावेव देवाना९ हरी ताभ्या- (३४)

मेवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्वर्शपूर्णमासौ
 य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं
 जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्शपूर्णमासयाजी सायं प्रातरग्निहोत्रं
 जुहोति यजते दर्शपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनाः सुतो य एवं
 विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं
 दत्तं भवति देवा वा अहर- (३५)

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्शपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ
 मेध्यौ यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते
 पूतावेवैनौ मेध्यौ यजते नामावास्यायां च पौर्णमास्यां च
 स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य
 रात्रयः पत्नय आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत् (३६)

ते एनमभि समनह्येतां तं यक्ष्मं आर्च्छुद्राजानं यक्ष्मं
 आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत्पापीयानभवत् तत्पापयक्ष्मस्य
 यज्जायाभ्यामविन्दत् तज्जायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद
 नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अब्रूतां वरं
 वृणावहा आवं देवानां भागधे असावा- (३७)

ऽऽवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनाः
 रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते
 हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद
 भूतानि क्षुधमघ्नन्त्सद्यो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः

संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे
 देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं
 गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यम्॥ (३८)

पश्यति ताभ्यामहरैदसाव फलं सुत च॥६॥ _____[६]

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति
 सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत एवैनान्प्र युङ्क्ते हिं
 करोति वाच एवैष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते
 त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वरुसं (३९)

नह्यत्यप्रस्रसाय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या
 अथो रक्षसामपहत्यै राथन्तरीं प्रथमामन्वाह राथन्तरो वा अयं
 लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिर्वि गृह्णाति त्रयं इमे लोका
 इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ
 लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वो - (४०)

वाजा इत्यनिरुक्तां प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव
 प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे
 प्र वो वाजा इत्यन्वाह तस्मात्प्राचीनं रेतो धीयतेऽग्न आ याहि
 वीतय इत्याह तस्मात्प्रतीचीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजा - (४१)

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो
 गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव
 यज्ञस्य प्रियं धामाव रुन्धे यं कामयेत सर्वमायुरियादिति प्र वो

वाजा॒ इति॒ तस्या॒नूच्याग्र॒ आ या॑हि वी॒तय॒ इति॒ सन्त॑त॒मुत्त॑रमर्ध॒र्चमा॒
ल॑भेत (४२)

प्रा॒णेनै॒वास्या॑पानं दा॒धार॒ सर्व॑मायु॒रेति॒ यो वा अ॑र॒न्निः
सा॒मिधे॒नीनां॒ वेदा॑र॒त्नावे॒व भ्रातृ॑व्यं कुरु॒तेऽर्ध॑र्चौ सं द॒धात्ये॑ष
वा अ॑र॒न्निः सा॒मिधे॒नीनां॒ य ए॒वं वेदा॑र॒त्नावे॒व भ्रातृ॑व्यं कुरु॒त
ऋषे॑र॒ऋषे॑र्वा ए॒ता निर्मि॑ता॒ यत्सा॑मिधे॒न्यस्ता॒ यदसं॑युक्ताः स्युः
प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानस्य॒ वि ति॑ष्ठेरन्न॒र्धर्चौ॑ सन्द॒धाति॒ सं
यु॑न॒त्तये॒वैना॒स्ता अ॑स्मै संयु॒क्ता अ॒वरु॑द्धाः सर्वा॒माशि॑षं दुहे॥ (४३)

बृ॒ह॒सं वो॑ जायन्ते प्र वो॒ वाजां॑ लभेत दधाति सन्दशं च॥५॥ [७]

अय॑ज्ञो वा ए॒ष यो॑ऽसा॒माऽग्र॒ आ या॑हि वी॒तय॒ इत्या॑ह
रथ॑न्तरस्यैष वर्ण॑स्तं त्वा॒ समि॑द्भि॒रङ्गि॒र इत्या॑ह वामदे॒व्यस्यै॑ष वर्णो
बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑मित्या॒ह बृ॒हत॑ ए॒ष वर्णो॑ यदे॒तं तृ॒चम॑न्वाह॒ यज्ञ॑मे॒व
तत्सा॑म॒न्वन्तं॑ करोत्य॒ग्निर॒मुष्मि॑ल्लो॒क आसी॑दादित्यो॒ऽस्मिन्ता॑वि॒मौ
लो॒काव॑शा॒न्ता- (४४)

वा॒स्तां ते दे॒वा अ॑ब्रुवन्ने॒तेमौ॒ वि पर्यू॑हा॒मेत्य॑ग्र॒ आ या॑हि वी॒तय॒
इत्य॑स्मि॒ल्लोके॑ऽग्निम॑दधुर्बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑मित्य॒मुष्मि॑ल्लो॒क आ॑दित्यं
ततो॒ वा इ॒मौ लो॒काव॑शा॒म्यतां॒ यदे॒वम॑न्वा॒हानयो॑र्लो॒कयोः॒ शान्त्यै॑
शा॒म्यतो॑ऽस्मा इ॒मौ लो॒कौ य ए॒वं वेद॑ पञ्चदश सा॒मिधे॒नीर॑न्वाह॒
पञ्च॑दश (४५)

वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर औप्यते
 तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि तावतीः संवत्सरस्य
 रात्रयोऽक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधश्च परुच्छेपश्च
 ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावाद्रेऽग्निं जनयाव यतरो नौ
 ब्रह्मीयानिति नृमेधोऽभ्यवदत्स धूममजनयत्परुच्छेपोऽभ्यवदत्सो-
 ऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीद्- (४६)

यत्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति
 सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्यद् घृतवत्पदमनूच्यते स
 आसां वर्णस्तं त्वां समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव
 तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्वायत्रियः
 स्त्रियस्तेन यत्सामिधेन्यो वृषण्वतीमन्वाह (४७)

तेन पुःस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत
 आसीदुशना काव्योऽसुराणां तौ प्रजापतिं प्रश्नमैतां स प्रजा-
 पतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो देवा अभवन्परासुरा
 यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य
 भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया (४८)

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवै-
 तया पवयति समिद्धो अग्न आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परि दधात्य-
 स्कन्दाय यदत ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि स्कन्दति तादृगेव

तत् त्रयो वा अग्रयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां
सहरक्षा असुराणां त एतर्ह्याशंसन्ते मां वरिष्यते मा- (४९)

मिति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत
आर्षेयं वृणीते बन्धोरेव नैत्यथो सन्तत्यै परस्तादर्वाचो वृणीते
तस्मात्परस्तादर्वाचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्र पिपते॥ (५०)

अशान्तावाहु पञ्चदशाब्रवीदन्वाहेतया वरिष्यते मामेकात्रिंशच्च॥७॥ [८]

अग्रे महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह
ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यं भरति देवेद्ध इत्याह
देवा ह्येतमैन्धतु मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्ठुत
इत्याहर्षयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह (५१)

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते
यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन
इत्याह घृताहुतिरह्यस्य प्रियतमा प्रणिर्यज्ञानामित्याह प्रणीरह्येष
यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह न
ह्येतं कश्चन (५२)

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवा-
नामित्याह जुहूर्ह्येष देवानां चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष
देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवास्त्वं परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष

परिभूर्यद्ब्रूयादा वह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै (५३)

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धय-
त्यग्निमग्ने आ वह सोममा वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत
आ चाग्ने देवान् वह सुयजा च यज जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सः
श्यति सौऽस्य सःशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होते- (५४)

त्याहाग्निर्वै देवानाः होता य एव देवानाः होता तं
वृणीते स्मो वयमित्याहाऽऽत्मानमेव सत्त्वं गमयति साधु ते
यजमान देवतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्ब्रूयाद्योऽग्निः
होतारमवृथा इत्यग्निर्नोभयतो यजमानं परि गृह्णीयात् प्रमायुक्तः
स्याद्यजमानदेवत्या वै जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृद्- (५५)

यद्वे इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद् घृतवतीमध्वर्यो सुचमास्य-
स्वेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावति
विश्ववारामित्याह विश्वः ह्येषावतीडामहै देवाः ईडेन्यान्नमस्यामं
नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो
नमस्या देवा यज्ञिया देवता एव तद्यथाभागं यजति॥ (५६)

विप्रानुमदित इत्याह चनास्मै होतोपभृद्देवता एव त्रीणि च॥६॥ [९]

त्रीः स्तृचाननु ब्रूयाद्राजन्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्यात्पुरुषा
ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद्
राजन्यस्य पञ्चदशो वै राजन्यः स्व एवैनः स्तोमे प्रतिष्ठापयति

त्रिष्टुभा परि दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियकामः खलु वै राजन्यो
यजते त्रिष्टुभैवास्मा इन्द्रियं परि गृह्णाति यदि कामयेत (५७)

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परि दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री
ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः
स्व एवैनं स्तोमे प्रतिष्ठापयति जगत्या परि दध्याज्जागता वै
पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्परि
गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां
प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै (५८)

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा
गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे
त्रिंशतमनु ब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडन्न विराड्विरा-
जैवास्मा अन्नाद्यमव रुन्धे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य
द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षट्त्रिंशतमनु
ब्रूयात्पशुकामस्य षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो
बृहत्यैवास्मै पशू- (५९)

नव रुन्धे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य
चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभैवास्मा इन्द्रियमव
रुन्धेऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशद-
क्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशून्नव रुन्धे
सर्वाणि छन्दांस्यनु ब्रूयाद्ब्रह्मयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य

छन्दाः स्ववरुद्धानि यो बहुयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुद्धै

कामयेत् प्रतिष्ठित्यै पशून्धसप्तचत्वारिंशच्च ॥ ४ ॥ [१०]

निर्वीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितॄणामुपवीतं देवानामुप
व्ययते देवलक्ष्ममेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति
तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव
लोके प्रति तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहाऽऽसुरं तद्यन्मन्द्रं मानुषं
तद्यदन्तरा तत्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै (६१)

पुरा होतारोऽभूवन्तस्माद्विधृता अध्वानोऽभूवन् पन्थानः
समरुक्षन्नन्तर्वेद्यन्यः पादो भवति बहिर्वेद्यन्योऽथान्वाहाध्वनां
विधृत्यै पथामसंरोहायाथौ भूतं चैव भविष्यच्चावं रुन्धे-
ऽथो परिमितं चैवापरिमितं चावं रुन्धेऽथौ ग्राम्याश्चैव
पशूनाण्याश्चावं रुन्धेऽथौ (६२)

देवलोकं चैव मनुष्यलोकं चाभि जयति देवा वै
सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्धस प्रजापतिस्तूष्णीमाधारमाधार-
यत् ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत् तूष्णीमाधारमाधारयति
यज्ञस्यानुख्यात्या अथौ सामिधेनीरेवाभ्यनुत्तल्लूक्षो भवति य एवं
वेदाथौ तर्पयत्येवैनास्तृप्यति प्रजया पशुभिर्- (६३)

य एवं वेद यदेकयाधारयेदेकां प्रीणीयाद्यद्वाभ्यां द्वे
प्रीणीयाद्यत् तिसृभिरति तद्वैचयेन्मनसा धारयति मनसा

ह्यनाप्तमाप्यते तिर्यश्चमा घोरयत्यलम्बद्वारं वाक्च मनश्चार्तीयेतामहं
देवेभ्यो हव्यं वहामीति वागब्रवीदहं देवेभ्य इति मनस्तौ प्रजापतिं
प्रश्नमैतां सौऽब्रवीत् (६४)

प्रजापतिर्दूतीरेव त्वं मनसोऽसि यद्धि मनसा ध्यायति
तद्वाचा वदतीति तत्खलु तुभ्यं न वाचा जुहवन्नित्यब्रवीत्
तस्मान्मनसा प्रजापतये जुह्वति मन इव हि प्रजापतिः प्रजा-
पतेराप्त्यै परिधीन्त्सम्माष्टि पुनात्येवैनान्निर्मध्यमं त्रयो वै प्राणाः
प्राणानेवाभि जयति त्रिर्दक्षिणार्ध्यं त्रयं - (६५)

इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति त्रिरुत्तरार्ध्यं त्रयो
वै देवयानाः पन्थानस्तानेवाभि जयति त्रिरुप वाजयति त्रयो वै
देवलोका देवलोकानेवाभि जयति द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः
संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा उप दधाति
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या आघारमा घोरयति तिर इव (६६)

वै सुवर्गो लोकः सुवर्गमेवास्मै लोकं प्र रोचयत्यृजुमा
घोरयत्यृजुरिव हि प्राणः सन्ततमा घोरयति प्राणानामन्नाद्यस्य
सन्तत्या अथो रक्षसामपहत्यै यं कामयेत प्रमायुकः स्यादिति
जिह्वं तस्या घोरयेत्प्राणमेवास्माञ्जिह्वं नयति ताजक्प्र मीयते
शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाघार आत्मा ध्रुवा- (६७)

ऽऽघारमाघार्य ध्रुवां समनक्त्यात्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रति

दधात्यग्निर्देवानां दूत आसीद्देव्योऽसुराणां तौ प्रजापतिं प्रश्नमैतां
 स प्रजापतिर्ब्राह्मणमब्रवीदेतद्वि ब्रूहीत्या श्रावयेतीदं देवाः शृणुतेति
 वाव तदब्रवीदग्निर्देवो होतेति य एव देवानां तमवृणीत ततो
 देवा- (६८)

अभवन्परांसुरा यस्यैवं विदुषः प्रवरं प्रवृणते भवत्यात्मना
 परास्य भ्रातृव्यो भवति यद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां
 ब्राह्मणायाधि ब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहाऽऽत्मनेऽध्याह यद्ब्राह्मणं
 पराहाऽऽत्मानं पराह तस्माद्ब्राह्मणो न परोच्यः॥ (६९)

वा आरण्याश्चाव रुन्धेऽथो पशुभिः सोऽब्रवीदक्षिणार्ध्यन्नयं इव ध्रुवा देवाश्चत्वारिंशच्च॥९॥ [११]

आयुष्ट आयुर्दा अग्र आ प्यायस्व सं तेऽव ते हेड उदुत्तमं
 प्र णो देव्या नो दिवोऽग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इमं मे वरुण तत्त्वा
 याम्युदु त्यं चित्रम्। अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो
 विद्युतं वसानः। तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीरहिरण्यवर्णाः परि
 यन्ति यद्हीः। स- (७०)

मन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति। तमू
 शुचिं शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परि तस्थुरापः। तमस्मेरा
 युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः। स शुक्लेण
 शिक्कना रेवदग्निर्दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु। इन्द्रावरुणयोरहं
 सम्राजोरव आ वृणे। ता नो मृडात ईदृशौ। इन्द्रावरुणा

युवमध्वराय नो (७१)

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति
वयं जयेम पृतनासु दूढ्यः। आ नो मित्रावरुणा प्र बाहवा। त्वं
नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽवं यासिसीष्ठाः। यजिष्ठो
वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत्। स त्वं नो
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ। अव यक्ष्व नो
वरुण९ (७२)

रराणो वीहि मृडीक९ सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य
शृण्वे वि यथ्सूर्यो न रोचते बृहद्वाः। अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ
दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म
भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु। धन्वन्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वे
पूरवे॥ प्रत्न राजन्। (७३)

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष
यातुधान्यः। उरुक्षयेषु दीद्यत्। त९ सुप्रतीक९ सुदृशः९
स्वश्चमविद्वा९सो विदुष्ट९ सपेम। स यक्षद्विश्वा वयुनानि विद्वान्
हव्यमग्निर्मृतेषु वोचत्। अ९होमुचै विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्र
क्षत्रमिन्द्रियाणि शतक्रतोऽनु ते दायि॥ (७४)

युहीः समध्वराय नो वरुण९ राज९ श्वतुश्वत्वारि९शच्च॥५॥ [१२]

विश्वरूपस्त्वष्ट्रेन्द्र वृत्रम्रह्मवादिनः स त्वे नासौमयाज्येष वै देवर्थो देवा वै नर्चि नायज्ञोऽग्ने

महान्निर्वीतमायुष्टे द्वादश॥१२॥

विश्वरूपो नैनं शीतरूरावृद्ध वसुं पूर्वद्युर्वाजा इत्यग्ने महान्निर्वीतमन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥७४॥

विश्वरूपोऽनु ते दायि॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः
समाप्तः॥ २-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

स॒मिधो॑ यजति वस॒न्तमे॒वर्तूना॑मव॒ रुन्धे॒ तनू॑नपातं यजति
 ग्री॒ष्ममे॒वाव॑ रुन्ध इ॒डो य॑जति व॒र्षा ए॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति
 श॒रद॑मे॒वाव॑ रुन्धे स्वाहाकारं य॑जति हेम॒न्तमे॒वाव॑ रुन्धे तस्मा॒थ-
 स्वाहा॑कृता हेम॒न्प॒शवो॑ऽव॒ सीद॑न्ति स॒मिधो॑ यजत्युषसं ए॒व
 दे॒वता॑ना॒मव॑ रुन्धे॒ तनू॑नपातं यजति य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्ध - (१)

इ॒डो य॑जति प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति प्र॒जामे॒वाव॑ रुन्धे
 स॒मान॑यत उप॒भृ॒तस्तेजो॑ वा आ॒ज्यं प्र॒जा ब॒र्हिः प्र॒जास्वे॒व तेजो॑
 दधा॑ति स्वाहाकारं य॑जति वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे दश॒ सं प॑द्यन्ते दशाक्षरा
 वि॒राड्वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्धे स॒मिधो॑ यजत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति
 तिष्ठ॑ति॒ तनू॑नपातं यजति (२)

य॒ज्ञ ए॒वान्तरि॑क्षे॒ प्रति॑ तिष्ठती॒डो य॑जति प॒शुष्वे॒व प्रति॑
 तिष्ठ॑ति ब॒र्हिर्य॑जति॒ य ए॒व दे॒व॒यानाः प॒न्थान॑स्तेष्वे॒व प्रति॑ तिष्ठति
 स्वाहाकारं य॑जति सुव॒र्ग ए॒व लो॒के प्रति॑ तिष्ठत्ये॒ताव॑न्तो वै दे॒व-
 लो॒कास्तेष्वे॒व य॑थापूर्वं प्रति॑ तिष्ठति दे॒वासुरा॑ ए॒षु लो॒केष्व॑स्पर्धन्त॒
 ते दे॒वाः प्र॑या॒जैरे॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दन्त॒ तत्प्र॑या॒जाना॑ (३)

प्रयाज॒त्वं यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ प्रया॒जा इ॒ज्यन्ते॒ प्रैभ्यो॑ लो॒केभ्यो॑

भ्रातृव्यान्नुदतेऽभिक्रामं जुहोत्यभिजित्यै यो वै प्रयाजानां मिथुनं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो बह्वीरिव यजति तनूनपातमेकमिव मिथुनं तदिडो बह्वीरिव यजति बर्हिरेकमिव मिथुनं तदेतद्वै प्रयाजानां मिथुनं य एवं वेद प्र (४)

प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते देवानां वा अनिष्टा देवता आसन्नथासुरा यज्ञमजिघांसन्ते देवा गायत्रीं व्योहन् पश्चाक्षराणि प्राचीनानि त्रीणि प्रतीचीनानि ततो वर्म यज्ञायामवद्वर्म यजमानाय यत्प्रयाजानूयाजा इज्यन्ते वर्मेव तद्यज्ञाय क्रियते वर्म यजमानाय भ्रातृव्याभिभूत्यै तस्माद्वरूथं पुरस्ताद्वर्षीयः पश्चाद्वर्षीयो देवा वै पुरा रक्षोभ्य - (५)

इति स्वाहाकारेण प्रयाजेषु यज्ञं सःस्थाप्यमपश्यन्तः स्वाहाकारेण प्रयाजेषु समस्थापयन्ति वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यथस्वाहाकारेण प्रयाजेषु सःस्थापयन्ति प्रयाजानिष्ठा हवीःष्यभिघारयति यज्ञस्य सन्तत्या अथो हविरेवाकरथो यथापूर्वमुपैति पिता वै प्रयाजाः प्रजाऽनूयाजा यत्प्रयाजानिष्ठा हवीःष्यभिघारयति पितैव तत्पुत्रेण साधारणं (६)

कुरुते तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च न कथा पुत्रस्य केवलं कथा साधारणं पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्यैव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून् यजमानाय प्र जनयति॥ (७)

यजति यज्ञमेवावर्न्धे तनूनपातं यजति प्रयाजानामेवं वेदं प्र रक्षोभ्यः साधारणं पञ्चत्रिंशच्च॥७॥ [१]

चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदाज्यभागौ यदाज्यभागौ यजति
चक्षुषी एव तद्यज्ञस्य प्रति दधाति पूर्वार्धे जुहोति तस्मात्पूर्वार्धे
चक्षुषी प्रबाहुं जुहोति तस्मात्प्रबाहुक्क्षुषी देवलोकं वा अग्निना
यजमानोऽनुं पश्यति पितृलोकं सोमेनोत्तरार्धेऽग्नये जुहोति
दक्षिणार्धे सोमायैवमिव हीमौ लोकावनयोर्लोकयोरनुख्यात्यै
राजानौ वा एतौ देवतानां (८)

यदग्नीषोमावन्तरा देवता इज्येते देवतानां विधृत्यै तस्माद्राज्ञां
मनुष्या विधृता ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते
येनान्यतोदतश्च पशून्दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचमनूच्याज्यभागस्य
जुषाणेन यजति तेनान्यतोदतो दाधारर्चमनूच्यं हविषं ऋचा
यजति तेनोभयतोदतो दाधार मूर्धन्वतीं पुरोनुवाक्या भवति
मूर्धानमेवैनं समानानां करोति (९)

नियुत्वत्या यजति भ्रातृव्यस्यैव पशून्नि युवते केशिनं
ह दार्भ्यं केशी सात्यकामिरुवाच सप्तपदां ते शक्नोः श्वो
यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रति
जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयोर्लोकयोर्योतिर्धत्ते यस्यै वीर्येण
पूर्वार्धेनान्द्वान्भुनक्ति जघनार्धेन धेनुरिति पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या
भवति जातानेव भ्रातृव्यान्मृणुदत उपरिष्ठाल्लक्ष्मा (१०)

याज्यां जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते पुरस्ताल्लक्ष्मा
 पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्त उपरिष्टाल्लक्ष्मा
 याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तावस्मा इमौ
 लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति
 तस्मात्पूर्वार्धेनानुद्धान्भुनक्त्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या तस्माञ्जघनार्धेन
 धेनुर्य एवं वेद भुङ्क्त एनमेतौ वज्र आज्यं वज्र आज्यभागौ (११)

वज्रो वषट्कारस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र
 हरत्यच्छम्बट्कारमपगूर्य वषट्करोति स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या
 भवति त्रिष्टुग्याज्या ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्ब्राह्मणो
 मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवैनं पुरोनुवाक्ययाऽऽह प्र
 णयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवैनं पुरोनुवाक्यया दत्ते प्र
 यच्छति याज्यया प्रति (१२)

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदां पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे
 लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव
 पशूनव रुन्धे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्टात्प्रति
 तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा
 शक्नोती यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्रुवन् य एवं वेद शक्नोत्येव
 यच्छिक्षति॥ (१३)

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिंश्च आत्मन्नाज्यमधत्त तं
 देवा अंब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोऽत्रास्त्विति
 सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागावुप स्तृणानभि घारयानिति
 तस्माद्यजन्त्याज्यभागावुप स्तृणन्त्यभि घारयन्ति ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयामाज्य-
 मिति प्राजापत्य- (१४)

मिति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि
 देवेभ्योऽपांक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत्
 तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुरवत्तं
 जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो
 हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदृषयो
 यज्ञवास्त्वभ्यवायन्ते- (१५)

ऽपश्यन्पुरोडाशं कूर्मं भूतं सर्पन्तं तमंब्रुवन्निन्द्राय
 ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स
 नाध्रियत् तमंब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सोऽग्नयेऽध्रियत् यदाग्नेयो-
 ऽष्टाकपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति
 सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै तमंब्रुवन्कथाहांस्था इत्यनुपाक्तो-
 ऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तो - (१६)

ऽवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठाद्भ्यज्याधस्तादुपानक्ति

सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ सर्वाणि कपालान्यभि प्रथयति
 तावतः पुरोडाशानमुष्मिल्लोकंऽभि जयति यो विदग्धः स नैर्ऋतो
 योऽश्रुतः स रौद्रो यः श्रुतः स सदेवस्तस्मादविदहता श्रुतङ्कृत्यः
 सदेवत्वाय भस्मनाऽभि वासयति तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नं
 वेदेनाभि वासयति तस्मात् (१७)

केशैः शिरश्छुन्नं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं
 यच्छुतं हविरनभिघारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्वमयति
 यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ
 यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ
 स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत सङ्ख्यायोद्वासयति यजमानस्य (१८)

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद् द्यावा-
 पृथिव्यमेकं कपालमश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवास्मै
 भेषजं करोति द्यावापृथिव्यं एकं कपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति
 यन्नश्यत्यनयोरेवेनद्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥ (१९)

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाभि वासयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥६॥ — [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो
 हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो वध इत्याह
 वज्रमेव तथ्सः श्यति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्थस्तम्बयजुरहरत्येतावती

वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति (२०)

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिर्हरति त्रयं इमे लोका एभ्य
एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थं हरत्यपरिमितादेवैनं
निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपि हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः
परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति
पितृदेवत्यातिखातेयतीं खनति प्रजापतिना (२१)

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां
गमयति दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति देवयजनस्यैव रूपमकः
पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषं प्रजयैवैनं पशुभिः
पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परि गृह्णात्येतावती वै पृथिवी
यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्याऽऽत्मन उत्तरं
परिग्राहं परि गृह्णाति क्रूरमिव वा - (२२)

एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति योयुष्यते
शान्त्यै प्रोक्षणीरा सादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपहत्यै
स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं द्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥ (२३)

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विर्हवींषि प्रौक्षीः केनाऽप इति
ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विर्ह्येव हवींषि प्रोक्षति ब्रह्मणाऽप इध्माबर्हिः

प्रोक्षति मेध्यमेवैनत्करोति वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमकाऽमेध्या
यद्वेदिर्मेध्यामेवैना करोति दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
बर्हिःसाद्य प्रो- (२४)

क्षत्येभ्य एवैनलोकेभ्यः प्रोक्षति क्रूरमिव वा एतत्करोति
यत्खनत्यपो नि नयति शान्त्यै पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेवैनं
करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितं बर्हिः
स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी वेदिः प्रजा एव पृथिव्यां
प्रतिष्ठापयत्यनतिदृशञ् स्तृणाति प्रजयैवैनं पशुभिरनतिदृशञ्
करो- (२५)

त्युत्तरं बर्हिषः प्रस्तरं सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः
प्रस्तरो यजमानमेवायजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानो-
ऽयजमानादुत्तरोऽन्तर्दधाति व्यावृत्त्या अनक्ति हविष्कृतमेवैनं
सुवर्गं लोकं गमयति त्रेधानक्ति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं
लोकेभ्योऽनक्ति न प्रति शृणाति यत्प्रतिशृणीयादनूर्ध्वं भावुकं
यजमानस्य स्यादुपरीव प्र हर- (२६)

त्युपरीव हि सुवर्गो लोको नि यच्छति वृष्टिमेवास्मै नि
यच्छति नात्यग्रं प्र हरेद्यदत्यग्रं प्रहरेदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुका
स्यान्न पुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्येत्सुवर्गाल्लोकाद्यजमानं
प्रति नुदेत्प्राश्चं प्र हरति यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति न

विष्वंश्च वि युयाद्यद्विष्वंश्च वियुयाथ् (२७)

स्यस्य जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य जायते यथ्स्फ्येन वोपवेषेण वा योयुष्येत स्तृतिरेवास्य सा हस्तेन योयुष्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य कं सुवर्गो लोक इत्याहवनीय इति ब्रूयाद्यत्प्रस्तरमाहवनीये प्रहरति यजमानमेव (२८)

सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यजमानो लिशते यत्प्रस्तरं योयुष्यन्ते बरुहिरनु प्रहरति शान्त्या अनारम्भुण इव वा एतर्ह्यध्वर्युः स ईश्वरो वैपनो भवितोर्ध्रुवाऽसीतीमामभि मृशतीयं वै ध्रुवाऽस्यामेव प्रति तिष्ठति न वैपनो भवत्यगा(३)नग्नीदित्याह यद्व्यादगन्त्रिग्निरित्यग्नावग्निं गमयेन्निर्यजमानं सुवर्गल्लोकाद्भजेदग्नित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति॥ (२९)

आसाद्य प्रानतिदृशं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सप्तदश च॥६॥—[५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायांसो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरबिभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत् सौऽपः प्राविशत्तं देवताः प्रैषमैच्छन्तं मथ्स्यः प्राब्रवीत्तमशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावोच इति तस्मान्मथ्स्य धियाधिया घ्नन्ति शप्तो - (३०)

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति

सौऽब्रवीद्वरं वृणौ यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दात्तन्मे
 भ्रातॄणां भागधेयमसदिति तस्माद्यद् गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं
 स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्परिं दधाति
 रक्षंसामपहत्यै सः स्पर्शयति (३१)

रक्षंसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परिं दधात्यादित्यो
 ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाऽस्यपहन्त्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव
 रक्षाऽस्यपं हन्ति यजुषाऽन्यां तूष्णीमन्यां मिथुनत्वाय द्वे आ
 दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यंजेत
 यो यज्ञस्याऽऽर्त्या वसीयान्त्स्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये
 स्वाहा भूतानां (३२)

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या
 यजमानो वसीयान्भवति भूयसीरुहि देवताः प्रीणाति जामि
 वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाशुयाजमन्तरा
 यंजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निमुष्मिल्लोक आसीद्यमो-
 ऽस्मिन्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यन्नाद्येन देवा अग्नि- (३३)

मुपामन्त्रयन्त राज्येन पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो
 यमः पितॄणां राजा य एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति
 तस्मा एतद्भागधेयं प्रायच्छन् यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यन्ति यदग्नये
 स्विष्टकृतेऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रः समर्धयति सकृत्सकृदव

द्यति सकृदिव हि रुद्र उत्तरार्धादव द्यत्येषा वै रुद्रस्य (३४)

दिख्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि घारयति
चतुरवत्तस्याऽऽस्यै पशवो वै पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत्पूर्वा
आहुतीरभि जुहुयाद्बुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्यादतिहाय
पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गोपीथाय॥ (३५)

शतः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्य सप्तत्रिंशच्च॥६॥ [६]

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुत्स घृतं निषिक्तमविन्दुत्सो-
ऽब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावब्रूता मित्रावरुणौ
गोरेवावमीश्वरौ कर्तौः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा
यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीड्यत तस्माद् घृतपद्युच्यते तदस्यै
जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याहे- (३६)

यं वै रथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोप ह्वयत उपहृतं वामदेव्यं
सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप
ह्वयत उपहृतं बृहत्सह दिवेत्याहैरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप
ह्वयत उपहृताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप ह्वयत उपहृता
धेनुः (३७)

सहर्षभेत्याह मिथुनमेवोप ह्वयत उपहृतो भक्षः सखेत्याह
सोमपीथमेवोप ह्वयत उपहृताँ (४) हो इत्याहाऽऽत्मानमेवोप ह्वयत
आत्मा ह्युपहृतानां वसिष्ठ इडामुप ह्वयते पशवो वा इडा पशूनेवोप

ह्ययते चतुरुपं ह्ययते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुरह्येता-
(३८)

मग्रेऽपश्यद् घृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद् घृतमपीडयत्
तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येना५ समैरयतां ब्रह्म
देवकृतमुपहृतमित्याह ब्रह्मैवोपं ह्ययते दैव्या अध्वर्यव उपहृता
उपहृता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोपं ह्ययते य इमं यज्ञमवान्
ये यज्ञपतिं वर्धनित्याह (३९)

यज्ञाय चैव यजमानाय चाऽऽशिषमा शास्त उपहृते
द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोपं ह्ययते पूर्वजे ऋतावरी
इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते
देवपुत्रे उपहृतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोपं ह्ययत्
उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहृतो भूयसि हविष्करण उपहृतो दिव्ये
धामन्नुपहृत - (४०)

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हविष्करण५
सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोपं
ह्ययते विश्वमस्य प्रियमुपहृतमित्याहाछम्बद्वारमेवोपं ह्ययते॥ (४१)

आह धेनुरेतां वर्धनित्याह धामन्नुपहृतश्चतुस्त्रिंशच्च॥६॥ [७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवाऽऽत्मना पशूनामा दत्ते
न ह्यन्यः कामं पशूनां प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह
वाचमेव भागधेयेन प्रीणाति सदसस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह

स्वगाकृत्यै चतुरवत्तं भवति हविर्वै चतुरवत्तं पशवश्चतुरवत्तं यद्धोता^१
प्राशजीयाद्धोता- (४२)

ऽऽर्तिमार्च्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः
स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह परोक्षमेवैनञ्जुहोति
सदसस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह स्वगाकृत्यै प्राशजन्ति तीर्थ
एव प्राशजन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा
एतद्यज्ञं (४३)

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राशजन्त्यद्विर्मार्जयन्त आपो वै सर्वा
देवता देवताभिरेव यज्ञं सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्त्स
यज्ञमविध्यत्तं देवा अभि समगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तै-
ऽब्रुवन्त्स्विष्टं वै न इदं भविष्यति यदिमं राधयिष्याम इति
तत्स्विष्टकृतः स्विष्टकृत्त्वं तस्याऽऽविद्धं नि- (४४)

रकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमवं द्येद्यज्ञायो-
ऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुपं च स्तृणीयादभि चं घारयेदुभयतः
संश्वायि कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै यत्तिरश्चीनमतिहरेदनंभिविद्धं यज्ञस्याभि विध्येदग्रेण
परि हरति तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत् (४५)

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि
तं देवा अब्रुवन्वि वा अयमार्ध्यप्राशिन्नियो वा अयमभूदिति

तद्वहस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्वहस्पतिरित्थं वाव स्य आर्ति-
मारिष्यतीति स एतं मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति
पश्यामीत्यब्रवीन्न हि सूर्यस्य चक्षुः (४६)

किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तं मा हिःसिष्यतीति
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां
प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितृप्रसूत एवैनद्वह्मणा देवताभिः प्रत्य-
गृह्णात्सोऽबिभेत्प्राश्नन्तं मा हिःसिष्यतीत्यग्नेस्त्वाऽऽस्येन
प्राश्नामीत्यब्रवीन्न ह्यग्नेरास्यं किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत् (४७)

प्राशितं मा हिःसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि
ब्राह्मणस्योदरं किं च न हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप-
वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति यः प्राशित्रं प्राश्नात्यद्विर्मार्जयित्वा
प्राणान्त्सम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप-
ह्वयते॥ (४८)

प्राश्नीयाद्धोता यज्ञं निरहरन्तच्चक्षुरास्यङ्किं च न हिनस्ति सोऽबिभेच्चतुश्चत्वारिंशच्च॥७॥—[८]

अग्नीध आ दधात्यग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति समिधमा
दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव जुहोति
परिधीन्त्सम्माष्टि पुनात्येवैनान्त्सकृत्सकृत्सम्माष्टि पराडिव
ह्यैतर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः पशून्वाव रुन्धे
ब्रह्मन्प्र स्थास्याम् इत्याहात्र वा एतर्हि यज्ञः श्रितो - (४९)

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमा रभते यद्धस्तेन प्रमीवेद्वेपनः स्याद्यच्छीर्ष्णा शीर्षक्तिमान्स्याद्यत्तूष्णीमासीतासं प्रतो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनं सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्रा- (५०)

ऽऽहेत्याह प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याह स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाहीत्याह यज्ञाय यजमानाया-
ऽऽत्मने तेभ्य एवाऽऽशिषमा शास्तेऽनात्या आश्राव्याऽऽह देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दासीति ब्रूयाद्वायत्रीं त्रिष्टुभं (५१)

जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दासीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा देवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव तथ्समिन्द्र एतदुर्वै नामासुर आसीत्स एतर्हि यज्ञस्याऽऽशिषमवृङ्क्त यद्वूयादेत- (५२)

दु द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याऽऽशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्या-
ऽऽशिषं गमयत्यार्धं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याहेदमराथस्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी (५३)

स्तामित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याध्सूपावसाना
 च स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि
 प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा च स्वधिचरणा चेत्येव
 ब्रूयाद्वरीयसीमेवास्मै गव्यूतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति
 तयोराविद्यग्निरिदं हविरंजुषतेत्याह या अयाक्ष्म (५४)

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यन्न निर्दिशेत्प्रतिवेशं
 यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदा शास्तेऽयं यजमानोऽसावित्याह
 निर्दिश्यैवेनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा
 शास्त इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्त
 इत्याह प्राणा वै सजाताः प्राणानेव (५५)

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा
 इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह
 गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति याश्च
 न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनात्यै॥ (५६)

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्वावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव षट्त्वारिंशच्च॥८॥ [९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शंयुं बारहस्पत्य-
 मब्रुवन्निमं नो यज्ञः स्वगा कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणो यदेवा-
 ब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजातै सा मे यज्ञस्याऽऽशीरसदिति
 तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शंयुमेव तस्य बारहस्पत्यं

य॒ज्ञस्याऽऽशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यब्रवीत्किं मे॑ प्र॒जाया - (५७)

इति॒ योऽपगुरा॑तै॒ शते॑न॒ यातया॒द्यो नि॒हन॑त्स॒हस्रे॑ण
यातया॒द्यो लोहि॑तं क॒रव॑द्याव॒तः प्र॒स्कद्य॑ पा॒॒सून्सं॑ङ्ग॒ह्णात् ताव॑तः
संव॑त्स॒रान्पितृ॑लोकं न प्र जा॑ना॒दिति॒ तस्मा॑द्वाह्म॒णाय॑ नाप॑ गुरेत्
न नि॒ ह॒न्यान्न॑ लोहि॑तं कुर्या॒दिता॑व॒ता है॑न॒सा भव॑ति॒ तच्छुं॑ योरा
वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह॒ य॒ज्ञमे॒व तथ्स्व॑गा क॑रोति॒ त- (५८)

च्छुं योरा वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह॒ शंयु॑मे॒व बा॑र्ह॒स्पत्यं॑ भा॒गधे॑येन॒
सम॑र्धयति॒ गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ गा॒तुं य॒ज्ञप॑तय॒ इत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते॒ सोमं॑ यजति॒ रेतं॑ ए॒व तद॑धाति॒ त्वष्टा॑रं यजति॒ रेतं॑ ए॒व
हि॑तं त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ वि क॑रोति॒ दे॒वानां॑ प॒त्नीर्य॑जति॒ मिथु॑न॒त्वाया॑ग्निं
गृ॒हप॑तिं यजति॒ प्र॒तिष्ठि॑त्यै जा॒मि वा॑ ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ क्रियते॒ (५९)

यदा॒ज्ये॑न प्रया॒जा इ॒ज्यन्त॑ आ॒ज्ये॑न प॒त्नीसं॑या॒जा ऋच॑म॒नूच्य॑
प॒त्नीसं॑या॒जाना॑मृ॒चा य॑ज॒त्यजा॑मि॒त्वाया॑थो॒ मिथु॑न॒त्वाय॑ प॒ङ्क्तिः प्रा॑यणो॒
वै य॒ज्ञः प॒ङ्क्तु॑दयनः॒ पञ्च॑ प्रया॒जा इ॒ज्यन्ते॑ च॒त्वारः॑ प॒त्नीसं॑या॒जाः
स॑मिष्टय॒जुः प॑ञ्चमं प॒ङ्क्ति॑मे॒वानु॑ प्र॒ यन्ति॑ प॒ङ्क्ति॑म॒नूद्य॑न्ति॥ (६०)

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [१०]

यु॒क्ष्वा हि दे॒वहू॑तमा॒॒ अश्वा॒॑ अग्ने॑ र॒थीरि॑व। नि होता॑ पू॒र्व्यः
स॑दः। उ॒त नो॑ दे॒व दे॒वा॒ अच्छा॑ वो॒चो वि॒दुष्ट॑रः। श्रद्वि॒श्वा वा॒र्या
कृ॒धि। त्व॒ ह॒ यद्य॑विष्ट्य॒ सह॑सः॒ सून॑वा॒हुत॑। ऋ॒तावा॑ य॒ज्ञियो॒ भुवः॑।

अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्।
तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञ- (६१)

मङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे
चोदस्व सुष्टुतिम्। कमुं ष्विदस्य सेनयाऽग्नेरपाकचक्षसः। पुंणिं
गोषु स्तरामहे। मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोस्नाः। कृशं न
हासुरघ्नियाः। मा नः समस्य दूढ्यः परिवेषसो अहतिः। ऊर्मिर्न
नावमा वधीत्। नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमै-
(६२)

रुमित्रमर्दय। कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्।
उरुकृदुरु णस्कृधि। मा नो अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा।
संवर्गः स रयिं जय। अन्यमस्मद्भिया इयमग्ने सिषक्तु दुच्छुना।
वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा।
तं घेदग्निर्वृधावति। परस्या अधि (६३)

संवतोऽवराः अभ्या तर। यत्राहमस्मि ताः अवा विद्वा हि
ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथाऽवसः। अधा ते सुम्नमीमहे। य उग्र इव
शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वसंगः। अग्ने पुरो रुरोजिथ। सखायः सं
वः सम्यश्चमिषुः स्तोमं चाग्नये। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्ने सह-
स्वते। सः समिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे
स नो वसून्वा भर। प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥ (६४)

यज्ञममैरधि वृषन्नेकात्रविंशतिश्च ॥ ४ ॥ [११]

उ॒शन्त॑स्त्वा हवाम॑ह उ॒शन्तः॑ समि॑धीमहि। उ॒शन्नु॑शत आ वह॑
पि॒तृन् ह॒विषे॑ अ॒त्तवे। त्व॑ सोम॑ प्रचि॑कितो मनी॒षा त्व॑ रजि॑ष्ठमनु॑
नेषि॑ पन्था॑म्। तव॑ प्रणी॑ती पि॒तरो॑ न इ॒न्दो दे॒वेषु॑ रत्न॑मभजन्त॑
धीराः॑। त्वया॑ हि नः पि॒तरः॑ सोम॑ पूर्वे॑ कर्मा॑णि च॒क्रुः प॑वमान॑
धीराः॑। व॒न्वन्न॑वातः परि॒धी॑ रपो॑र्णु वी॒रेभि॑रश्वै॒र्मघ॑वा भवा - (६५)

नः। त्व॑ सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒दानोऽनु॑ द्यावा॑पृथि॒वी आ त॑तन्थ।
तस्मै॑ त इ॒न्दो ह॒विषा॑ विधेम॑ व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्।
अग्नि॑ष्वात्ताः पि॒तर॑ एह ग॑च्छत॒ सदः॑ सदः॑ सदत॑ सुप्रणीतयः। अ॒त्ता
ह॒वी॑षि॒ प्रय॑तानि ब॒र्हिष्य॑था र॒यि॑ सर्व॑वीरं दधातन। ब॒र्हिष॑दः
पि॒तर॑ ऊ॒त्यर्वा॑गि॒मा वो॑ ह॒व्या च॑कृमा जुषध्वम्। त आ ग॒ताव॑सा
शन्त॑मे॒नाथा॑स्मभ्य॑ (६६)

शं यो॑र॒रपो॑ दधात। आहं पि॒तृन्सु॑वि॒दत्रा॑ अवि॒त्सि॒ नपा॑तं
च वि॒क्रम॑णं च वि॒ष्णोः॑। ब॒र्हिष॑दो ये स्व॒धया॑ सुतस्य॑ भजन्त॑
पि॒त्वस्त॑ इ॒हाग॑मि॒ष्टाः। उप॑हूताः पि॒तरः॑ सो॒म्यासो॑ ब॒र्हिष्ये॑षु नि॒धिषु॑
प्रि॒येषु॑। त आ॑गमन्तु त इ॒ह श्रु॑व॒न्त्वधि॑ ब्रुवन्तु ते अ॒वन्त्व॑स्मान्।
उदी॑रता॒मव॑र॒ उत्प॑रास॒ उन्म॑ध्य॒माः पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। असु॑ (६७)

य ई॒युर॑वृ॒का ऋ॑त॒ज्ञास्ते॑ नोऽवन्तु पि॒तरो॑ हवेषु। इ॒दं पि॒तृभ्यो॑
नमो॑ अस्त्व॒द्य ये पूर्वा॑सो य उप॑रास ई॒युः। ये पा॒थि॒वे रज॑स्या

निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विक्षु। अथा यथा नः पितरः
परांसः प्रत्नासो अग्र ऋतमाशुषाणाः। शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः
क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रत्र। यदग्रे (६८)

कव्यवाहन पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि
देवेभ्यश्च पितृभ्य आ। त्वमग्र ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि
सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता
हवींषि। मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः।
याश्च देवा वावृधुर्ये च देवान्स्वाहाऽन्ये स्वधयाऽन्ये
मदन्ति। (६९)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः।
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व।
अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियैभिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व। विवंस्वन्तं
हुवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बरुहिष्या निषद्य। अङ्गिरसो नः
पितरो नवंग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयं सुमंतौ
यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम॥ (७०)

भवास्मभ्यमसु यदग्रे मदन्ति सौमनसे एकंश्च॥६॥ [१२]

समिधश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्फ्यम्ब्रह्मवादिनोऽद्विग्नेस्त्रयो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्राधे देवा

वै यज्ञस्य युक्षोशन्तस्त्वा द्वादश॥१२॥

समिधो याज्या तस्मान्नाभागं हि तमन्वित्याह प्रजा वा आहेत्याह युक्त्वा हि संततिः॥७०॥

समिधः सौमनसे स्याम॥